

Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Academiejaar 2009-2010

‘TWIST ENDE GROOTE BEROERTE’

OPSTAND IN OUDENAARDE IN 1539-1540.

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van “Master in
de geschiedenis”.

Elien Doesselaere

Promotor: Prof. Dr. René Vermeir

Leescommissarissen: Dr. Jelle Haemers, Klaas van Gelder

Universiteit Gent
Examencommissie Geschiedenis
Academiejaar 2008-2009

Verklaring in verband met de toegankelijkheid van de scriptie

Ondergetekende, ...
afgestudeerd als Licentiaat / Master in de Geschiedenis aan Universiteit Gent in het academiejaar
2008-2009 en auteur van de scriptie met als titel:

.....
.....
.....
.....
.....

verklaart hierbij dat zij/hij geopteerd heeft voor de hierna aangestipte mogelijkheid in verband met de
consultatie van haar/zijn scriptie:

- de scriptie mag steeds ter beschikking worden gesteld van elke aanvrager;

- de scriptie mag enkel ter beschikking worden gesteld met uitdrukkelijke, schriftelijke
goedkeuring van de auteur (maximumduur van deze beperking: 10 jaar);

- de scriptie mag ter beschikking worden gesteld van een aanvrager na een wachttijd van ... . .
jaar (maximum 10 jaar);

- de scriptie mag nooit ter beschikking worden gesteld van een aanvrager (maximumduur van
het verbod: 10 jaar).

Elke gebruiker is te allen tijde verplicht om, wanneer van deze scriptie gebruik wordt gemaakt in het
kader van wetenschappelijke en andere publicaties, een correcte en volledige bronverwijzing in de
tekst op te nemen.

Gent, ...(datum)

.....(handtekening)

Universiteit Gent
Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
Academiejaar 2009-2010

‘Twist ende groote beroerte’
Opstand in Oudenaarde in 1539-1540

Elien Doesselaere 00604462

Promotor: Prof. Dr. René Vermeir

Citaat : SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f en L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 176.

De arbeid is geleverd, het werk zit erop. Hoog tijd om de nodige mensen te bedanken, gezien de afgelegde weg lang en niet zonder obstakels geweest is.

Als eerste bedank ik mijn promotor René Vermeir, die de suggestie deed om over de niet zo bekende opstand in Oudenaarde een scriptie te schrijven en me hierbij bijstond met zijn antwoorden, opmerkingen en suggesties. Was ik bij aanvang niet zo enthousiast, dan wist het onderwerp me wel te bekoren naarmate ik me er meer in verdiepte. De interessante literatuur die ik over dit thema vond, is daar zeker niet vreemd aan. Het personeel van het stadsarchief van Oudenaarde, dat me altijd zeer goed en hartelijk ontvangen heeft, in het bijzonder Pieter-Jan Lachaert en Nicole, verdient ook een bedanking.

De boeiende literatuur en bronnen ten spijt, dreef deze scriptie me af en toe bijna tot waanzin. Gelukkig had ik dit jaar een paar mensen aan mijn zijde, die in me bleven geloven, op wiens steun ik kon rekenen en die, niet onbelangrijk, voor de nodige ontspanning en memorabele momenten in stonden. Leen, Lieselot, Steffi, Vicky en Susan zijn bedanken meer dan waard. Mijn broer Thomas wil ik ook nog bedanken, altijd paraat voor een gezamenlijke koffiepauze. Tot slot wil ik ook nog mijn ouders bedanken, om evidente redenen.

INHOUD

Woord vooraf	5
Lijst met gebruikte afkortingen	8
Probleemstelling	9
Bronnen	13
Oudenaarde in de 16 ^{de} eeuw, een kadering	20
Sociaaleconomisch : een stad gedragen door dorpen	20
Zuidelijke nederlanden, versnelde groei en contractie	20
Textiel en ambachten	22
Demografie	26
Politiek	29
Politiek in Oudenaarde en de constante van Gent	29
Politieke cultuur in Vlaanderen en het staatsvormingsproces	37
Financiën, het eeuwig heikel punt	40
Revoltes	42
Het verloop van de opstand	47
Verklaren van de opstand	53
Opstand in Oudenaarde: de motieven	54
Een literatuurstudie	54
Analyse van de rekwesten	63
Na woorden, de daden	73

Wie fungeerde als motor?	77
De amende honorable.....	79
De Concessio Carolina	83
'Veu le procès criminellement'	84
Het discours en ideologie van de verschillende partijen.....	91
Besluit.....	99
Bibliografie	103
Bijlagen: rekwesten van de neringen	111
7 oktober 1539, nr.4	111
7 oktober 1539, nr.4 bis	116
7 oktober 1539, A nr. 4 ter.....	120
Rekwest van de neringen en de gemeenschap van Oudenaarde, 31 oktober 1539.....	123
'Copie'	132
Rekwest van de tapijtsiers.....	137

LIJST MET GEBRUIKTE AFKORTINGEN

HGOKO: Handelingen van de Geschied- en oudheidkundige kring van Oudenaarde

HMGOG: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent

SAO: Stadsarchief Oudenaarde

Dat de opstand van Gent in de jaren 1537-1540 tegen Karel V al heel wat inkt heeft laten vloeien, is een understatement. Marc Boone schreef het enkele jaren geleden al 'Is niet alles reeds gezegd?' , maar publiceerde prompt nog een artikel betreffende het onderwerp, want klaarblijkelijk was dat niet het geval.¹ Deze masterproef gaat evenwel niet over de Gentse opstand, maar over de revolte in Oudenaarde, die plaatsvond in dezelfde periode. Deze opstand is eveneens geen onbeschreven blad, Désire-Joseph Vander Meersch wijdde er twee eeuwen geleden reeds een volledige publicatie aan, onder de noemer *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer.*² Zoals de titel al laat vermoeden, hangt de opstand in Oudenaarde samen met die van Gent. In deze masterscriptie wil ik onder meer onderzoeken in welke mate Oudenaarde hierin werd aangestuurd door Gent. Hoe kan de relatie tussen deze twee steden juist gedefinieerd worden? Wou Gent de greep op zijn kwartier verstevigen, door een opstand te stimuleren? En wat waren de motieven van Oudenaarde om mee te stappen in de opstand? Zag de stad haar kans schoon om in de woelige jaren van de late 1530 politieke eisen door te drukken? Of moeten we de beweegredenen eerder in de sociaaleconomische sfeer zoeken? Wat was de precieze context van het gebeuren, want hoewel de stad lang niet de enige was die meesprong op de trein der opstandelingen, steden als Kortrijk en Geraardsbergen lieten zich ook niet onbetuigd³, zijn er evenwel tegenvoorbeelden te noemen. Zo is er Brugge, die wel gehoorzaam bleef aan Karel V.

Naast de waarom vraag, kan ook de wie vraag gesteld worden. Wie was de motor achter de opstand in Oudenaarde? Johan Dambruyne stelde in zijn doctoraatsonderzoek naar de ambachtswereld in het 16de-eeuwse Gent vast dat in de opstand van 1539 de vurigste voorvechters van het stedelijk particularisme te vinden waren bij de grote middenklasse van ambachtsmeesters⁴, is dit ook het geval in Oudenaarde? Waren er verschillende groepen in de opstand van Oudenaarde, zo ja, welke waren dat? Welke strategieën volgden deze groepen en wat trachtten ze te bereiken? Is er sprake van zowel een beweging die gesitueerd kan worden in de Grote Traditie van opstand, een door Wim Blockmans uitgedacht

---

¹ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale. Karel V en Gent, stedelijke identiteit en staatsgeweld", in: *HMGOG*, LIV (2000), p. 31.

² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer. Uit echte bescheiden byeen verzameld door D. J. vander Meersch*, Gent, Van de Busscher, 1860, 118p.

³ J. Dambruyne, "Keizer Karel: meester of knecht?" in: *Keizer tussen stropdragers : Karel V 1500-1558*, 1990, p. 167.

⁴ J. Dambruyne, *Corporatieve middengroepen : aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld*, Gent, Academia Press, 2002, p. 711 e.v. en p. 790.

concept waarbij opstanden van steden tegen hun heer bedoeld worden⁵, als van een beweging in de Kleine Traditie van opstand, het aanvullend begrip waarmee Boone en Prak de strijd om de macht binnen een stad aanduiden? ⁶ Jelle Haemers ging ons al voor in het schrijven van een eindverhandeling. Met zijn geniale licentiaatverhandeling *De Gentse opstand 1449-1453. De strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijke kapitaal* waarschuwt hij ervoor, beïnvloed door Alessandro Stella⁷, opstanden niet voor te stellen als een conflict tussen twee homogene partijen, in dit geval tussen dé stad en dé keizer.⁸ Om de partij van de keizer bekommeren we ons echter niet, dat ligt niet in het bereik van deze masterproef, om de stad doen we het des te meer. Men vervalt al snel in homogene veralgemeningen, waar de bronnen spreken over *het ghemeen deser stede* is het onze taak om te achterhalen wie dat juist zijn en om een afdoende verklaring te vinden voor de rebellie.

We zijn eveneens schatplichtig aan Boone en Prak, auteurs van *Vorsten, patriciërs en burgers: de kleine en grote traditie van stedelijke revoltes in de Lage Landen*. Zo stellen ze dat de analyse van stedelijke revoltes zich niet mag of kan beperken tot een onderzoek van de stedelijke politiek, maar dat ze ook de 'staat' en zijn graad van ontwikkeling in het betrokken gebied en in relatie tot de revoltes in grote en kleine steden, moet betrekken in het totaalplaatje. Zo erkennen ze drie hoofdrolspelers in het verhaal: de stedelijke bevolking, de stedelijke elites en de elites van de staat. De homogene etiketten ten spijt, hebben deze groepen een heterogeen karakter. Zo was de stedelijke bevolking vaak opgedeeld volgens sociaaleconomische breuklijnen, tussen ambachtsmeesters en leerknappen. De breuklijnen konden ook juridisch van aard zijn, zo is er een verschil tussen formele burgers en 'naakte' ingezetenen.⁹

Zulke opdelingen konden een doorslaggevende rol spelen in de afloop van een revolutie. Immers, ze maakten het aangaan van wisselende coalities mogelijk binnen de stedelijke gemeenschap en lieten het sluiten van compromissen tussen delen van de stadsbevolking en krachten van buitenaf toe. De steden van de Lage Landen genoten in vele gevallen belangrijke en oude privileges, die aan de stedelijke gemeenschap een grote mate van autonoom optreden ten overstaan van hogere autoriteiten toelieten. De positie van de stedelijke elite was daarbij sterk gedefinieerd door haar verhouding tot, enerzijds de stedelijke gemeenschap in al haar schakeringen, anderzijds de hogere autoriteiten, zoals koning, graaf, hertog of keizer, provinciale Staten of de Kerk. De stedelijke elite zelf kon bestaan uit een klassiek erfelijk stadspatriciaat, ambachtelijke elites of handelskapitalisten, om maar enkele van de beter bekende groepen te vermelden. De elite van de staat is moeilijker te definiëren. In het wereldrijk van de

---

⁵ W.P. Blockmans, "Alternatives to Monarchical Centralisation: The Great Tradition of Revolt in Flanders and Brabant", in: *Republiken und Republikanismus im Europa der Frühen Neuzeit*, 1988, pp. 145-154.

⁶ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers: de kleine en grote traditie van stedelijke revoltes in de Lage Landen", in: *Een wonder weerspiegeld. De Nederlandse Republiek in Europees perspectief*, 2005, passim.

⁷ A. Stella, *La révolte de Ciompi: les hommes, les lieux, le travail*, Paris, EHESS, 1993, 368p.

⁸ J. Haemers, *De Gentse opstand 1449-1453, de strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijke kapitaal*, Kortrijk, UGA, 2004, p. 17.

⁹ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 92.

Habsburgse prinsen werden de elites van de staat finaal geïntegreerd. De integratie van deze elites, die bestuurlijke bevoegdheden hadden over het geheel of een deel van de Nederlanden, was ook een maatschappelijk gegeven dat zowel het ontstaan, het verloop als de afloop van menige stedelijke opstand heeft bepaald.¹⁰

Deze masterproef beslaat vijf luiken. Eerst bespreek ik mijn gebruikte bronnen, vervolgens ga ik dieper in op het Oudenaarde van de 16de eeuw, waarbij de toenmalige economische en politieke situatie centraal staan, een vergelijking met het 16de-eeuwse Gent is hier nooit ver weg. Daar steden altijd deel uitmaken van een groter geheel, de staat, heb ik in het derde hoofdstuk eveneens oog voor de politieke cultuur in Vlaanderen en het staatsvormingsproces in de Nederlanden, wat grote consequenties had voor de steden. Als derde hoofdstuk wordt het concept van ‘opstand’ onder de loep genomen, waarbij ik enkele definities aanreik en verschillende auteurs die zich hebben toegelegd op het fenomeen toelicht. Waar mogelijk worden de theoretische modellen toegepast op de situatie in Oudenaarde. Het verloop van de opstand in Oudenaarde wordt (kort) beschreven in een vierde hoofdstuk, waar ook de opstand in Gent aan bod zal komen. Het vijfde hoofdstuk is gereserveerd voor het verklaren van de opstand, waarin de vragen waarom Oudenaarde in opstand kwam en wie hiervoor verantwoordelijk was beantwoord zullen worden. In hetzelfde hoofdstuk worden eveneens het discours en de ideologie van zowel de rebellen als de keizerlijke partij besproken.

Om deze inleiding af te sluiten, willen we kort het verschil tussen Oudenaarde nu en Oudenaarde in de middeleeuwen en vroegmoderne tijd uit de doeken doen. Het middeleeuwse Oudenaarde werd gevormd door twee kernen, op de linkeroever van de Schelde vond men het eigenlijke Oudenaarde, ontstaan in de 10de eeuw in de nabijheid van een burcht, en sterk gegroeid door de ondergang van Ename in de 11de eeuw. Op de rechteroever lag het stadje Pamele, bewust gesticht rond het jaar 1100 door de heren van Oudenaarde. Deze heren gaan dan ook de naam van heren van Pamele aannemen, beide kernen werden zodoende bestuurd door dezelfde heren. Tussen beide steden bestonden wel enkele tegenstellingen, zo behoorde Pamele tot het bisdom Kamerijk, Oudenaarde tot dat van Doornik. Pamele vormde de zetel van de heerlijkheid ‘tussen Maerke en Ronne’ en is ontstaan op keizerlijke grond. Tot het op het einde van het Ancien Régime behoorde Pamele tot het Land van Aalst. Oudenaarde daarentegen lag in Kroon-Vlaanderen, op het einde van de 13de eeuw werd de stad de hoofdplaats van een kasselrij, waarschijnlijk door de losmaking van de kasselrij Kortrijk. In Oudenaarde-Pamele vond men vanaf de 13de eeuw vier administratieve organen, de zetel van het bestuur van de kasselrij, de schepenbank van Oudenaarde, de baronnie Pamele en het lichaam der gezworenen van Pamele. De scheiding tussen beide steden duurde echter niet tot het einde van het Ancien Régime, in

---

¹⁰ M. Boone, M. Prak, “Vorsten, patriciërs en burgers”, p. 93.

1593 werden smolten beide steden samen en werden verenigd onder de schepenbank van Oudenaarde.¹¹

---

¹¹ M. Hoebeke, *De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde 13de eeuw-1500 (spelling en klankleer)*, Gent, Koninklijke Vlaamse academie voor taal- en letterkunde, 1968, pp. 5-9.

BRONNEN

Opstanden, revoltes en revoluties vormen het onderwerp van vele publicaties, volgens Dambryne hoeft dat niet te verbazen, gezien 'collectief verzet een wezenlijk onderdeel vormde van de politieke cultuur in het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Europa.'¹ Bercé heeft het zelfs over 'La violence comme tradition'.²Tegen deze achtergrond kwam de interesse voor de gewone man in de straat relatief laat op gang, en wel pas in de 20ste eeuw. Marc Bloch en Georges Lefebvre, beide historici zijn onderlegd volgens de principes van de Annales school, zijn hierin belangrijke namen.³ George Rudé staat eveneens geboekstaafd als een van de eerste historici die aandacht had voor 'het volk' in de geschiedenis, meer bepaald in opstanden, zoals ook de titel van zijn boek *The crowd in History* doet vermoeden.⁴

Ook de opstand in Oudenaarde heeft zo zijn sporen nagelaten, zowel in latere literatuur als in ooggetuigenverslagen van tijdgenoten, of beter gezegd, in een ooggetuigenverslag van een tijdgenoot. De gebeurtenissen die zich afspeelden in het najaar van 1539 in Oudenaarde werden op schrift gesteld door Laurens d'Anvaing, op dat moment de raadpensionaris van de stad, wat door Van Lerberghe en Ronsse werd opgenomen in hun zesdelige reeks *Audenaerdsche Mengelingen*, waarover later meer.⁵ De stadspensionaris doet minutieus verslag van de opstand, desalniettemin moeten we de auteur van de bron in het achterhoofd houden, en rekening houden met de gekleurdheid van de bewuste bron. De 'view from nowhere' werd reeds door Lorenz ontmaskerd als niets anders dan een positivistische illusie,

---

¹ J. Dambryne, "De middenstand in opstand. Corporatieve aspiraties en transformaties in het zestiende-eeuwse Gent", in: *HMGOG*, LXVII (2003), p. 93. Publicaties die direct in het oog springen zijn deze van J. Goldstone, *Revolution and rebellion in the early modern World*, Berkeley, University of California press, 1991, 608p. en Y.-M. Bercé, *Révoltes et révolutions dans l'Europe moderne: XVIe – XVIIIe siècles*, Paris, Presses universitaires de France, 1980, 263p.

² Y.-M. Bercé, *Révoltes et révolutions dans l'Europe moderne*, p. 146.

³ E. J. Hobsbawm, "History from below - Some reflections", in: *History from below : studies in popular protest and popular ideology in honour of George Rudé*, 1985, pp. 63-64.

⁴ G. Rudé, *The crowd in history : a study of popular disturbances in France and England : 1730-1848*, New York, Wiley, 1964, 281p.

⁵ L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, Audenaerde, Van Gommaar- De Vos, 1845, vol. I, pp. 40-59 en pp. 147-170.

de persoon van de auteur wordt altijd weerspiegeld in de teksten die hij voortbrengt.⁶ Geen onbelangrijk detail, de beschuldigingakte tegen Oudenaarde was gebaseerd op het relaas van d'Anvaing.⁷

Een ander spoor vinden we terug in een kroniek van Jonas Quaemoere.⁸ Een geschrift dat volgens Lodewijk van Lerberghe, kopieerder van het bewuste handschrift, 'schijnt te wesen van de eerste helft der 17de eeuw',⁹ getiteld *Chronijcke en Privilegien van Audenaerde*. Van Lerberghe vermeldt nergens de auteur van het handschrift, uit onwetendheid of was het een bewuste keuze? De huidige stadsarchivaris Pieter-Jan Lachaert wist ons te vertellen dat de kroniek van de hand van Jonas Quaemoere is. Quaemoere verschaft de lezer eerst uitleg vanwaar de naam 'Audenaerde' afkomstig is en doet dat in het Latijn. Na een kort Franstalig stukje over het jaar 411, waarin de auteur het heeft over de vandalen, schakelt hij over op het jaar 772, deze keer in het Nederlands. De auteur gebruikt echter beide talen door elkaar. Soms schrijft hij in het Frans, maar dan betreft het meestal ordonnanties of brieven die hij eveneens in zijn kroniek opgenomen heeft. Eigen aan een kroniek, noteerde Quaemoere bij elk jaar opmerkelijke gebeurtenissen. Jaren waarin er volgens hem niks buitengewoons voorviel, worden niet vermeld. Van de opstand in het najaar van 1539 maakte Quaemoere wel enige aantekeningen en biedt hij de lezer een summiere beschrijving van wat gebeurd is in de eerste dagen van oktober 1539. Lang wordt daar niet bij stilgestaan en na een beschrijving van de gevolgen van de opstand in 1540, springt Quaemoere direct naar het jaar 1548. De *Concessio Carolina* wordt zelfs niet genoemd, hij beperkt zich tot een beschrijving van de voetval, gedaan door enkele schepenen en dekens van de ambachten, in het hof van Karel V in Brugge. Quaemoere's laatste aantekening dateert van 1636, waarom hij daarom zijn activiteiten staakt, is niet duidelijk.¹⁰ Quaemoere was geen ooggetuige van de opstand, op welke bronnen hij steunt om ze te beschrijven, laat hij niet weten. Toch lijkt zijn kroniek tamelijk betrouwbaar te zijn, als Lodewijk van Lerberghe, in de hoedanigheid van stadsarchivaris, de moeite nam om de *Chronijcke en Privilegien van Audenaerde* te kopiëren. Van Lerberghe kopieerde het handschrift niet alleen, hij publiceerde ook delen in de *Audenaerdsche Mengelingen*, een zesdelige reeks over de geschiedenis van Oudenaarde die hij samen met Jozef Ronsse uitgaf.¹¹ In deze reeks publiceerden ze verschillende archiefstukken, met een welbepaald doel voor ogen, namelijk 'over de historie van onze vaderstad en omstreken, aen alle oudheidsvrienden mede te delen.'¹² Vanzelfsprekend werden ook documenten betreffende de opstand van 1539 in de *Mengelingen* opgenomen, of hoe Lerberghe en

---

⁶ Ch. Lorenz, *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*. Amsterdam, Boom, 2006, p. 264.

⁷ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde. Een symbiose tussen stad en platteland (15de tot 17de eeuw)*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 2006, p. 156.

⁸ Ene Jonas Quamoers was schepen van de stad Oudenaarde in 1579 en 1580. Bron: L. Van Lerberghe, *Magistraetspersoonen der stad Audenaerde tot den jaere 1793*, Audenaerde, Van Peteghem-Ronsse, 1849, pp.84-92.

⁹ *Chronijcke en privilegien van Audenaerde*, p. 245.

¹⁰ *Chronijcke en privilegien van Audenaerde*, 278p.

¹¹ L. van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol I, pp. 44, 49-50.

¹² L. van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol I, prospectus.

Ronsse het uitdrukken 'de woelige tydsomstandigheden der zestiende eeuw –aenvang nemende met den opstand der Gentenaren tegen het Staetsbestuur van Karel V (1539) – zullen talryke bladzyden in de *Mengelingen* beslaen.¹³ Enkel volume 1 en 2 bevatten gepubliceerde archiefbescheiden die betrekking hebben op de opstand.

Naast de relatief onbekende kroniek van Quaemoere, doet de kroniek van Bartolomeus de Rantere, gekend als *Kronijke de Rantere* in archiefmiddens, eveneens verslag van de opstand in 1539, zij het heel wat meer uitgebreid. Bartolomeus de Rantere was stadsarchivaris van Oudenaarde in de 19de eeuw, voor zijn kroniek baseerde hij zich grotendeels op het handschrift van Joos Vanden Broucke, schepen van Oudenaarde in de tweede helft van de 16de eeuw, dat naderhand verloren is gegaan.¹⁴ De Rantere nam in zijn kroniek niet alleen een feitelijk relaas van de opstand op, brieven en dergelijke maken ook deel uit van het geheel.¹⁵ Over Vanden Broucke is weinig geweten, de auteurs die hem vermelden doen dat altijd in een adem met de De Rantere en dat meestal in verband met de bevolkingscijfers die de schepen genoteerd had.¹⁶ Ouvry heeft het over Vanden Broucke als een man die 'voor zijn tijd een merkwaardig groot belang hechtte aan kwantitatieve informatie'.¹⁷ Ouvry heeft wel zijn bedenkingen bij de tellingen, aangezien we niet weten volgens welke omstandigheden en methodiek ze tot stand gekomen zijn, daar komt nog bij dat we de cijfers niet uit eerste hand hebben. Eerst werden ze door Vanden Broucke gekopieerd en daarna nog eens door Bartholomeus de Rantere overgenomen. Desalniettemin zijn ze volgens Ouvry bruikbaar, omdat ze een zeer duidelijke taal spreken en door eenzelfde instelling, de stadsoverheid, werden verzameld.¹⁸ We komen later nog terug op deze bevolkingscijfers.

Een andere, meer bekende historicus en archivaris die werk heeft geleverd dat van belang is voor de opstand van Oudenaarde is Louis-Prosper Gachard. In zijn *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*¹⁹ komt eerst het anoniem, zeer gedetailleerd relaas van de opstand in Gent in 1537-1540 aan bod, sommige historici nemen aan dat het geschreven werd door de 16de eeuwse, bekende jurist Lodewijk van

---

¹³ L. van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaardsche Mengelingen*, vol I, prospectus.

¹⁴ L. Dhondt, *Inleiding tot het werk en een proeve tot een schets van de geschiedenis van Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, in: *Historie van de ketterij te Oudenaarde*, 1982, p.70, n.35.

¹⁵ Dekanaal archief Oudenaarde, kroniek Bartholomeus De Rantere (1539).

¹⁶ Zo vermeldt Stabel hem in P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen, Bevolkingsdynamiek en economische functies van de kleine en secundaire stedelijke centra in het Gentse kwartier (14de - 16de eeuw)*, Brussel, Paleis der Academiën, p.23, n.22. Ik heb Joos Vanden Broucke opgezocht in de magistratslijsten maar ik heb hem gedurende de tweede helft van de 16de eeuw niet gevonden, de enige naam die in de buurt komt is een zekere Jacob Van den Broucke, voor het eerst schepen in 1585, opnieuw in 1589, 1594, 1596, 1597, 1602, en 1604. Hij is ontvanger van de stad Oudenaarde in 1591, 1592 en 1593. De functie van oppervoogd nam hij in de jaren 1588, 1599, 1600 en 1601 op zich. Bron: L. Van Lerberghe, *Magistraets-persoonen der stad Audenaerde tot den jaere 1793*, pp.84-92.

¹⁷ B.Ouvry, "Het materiële leven te Oudenaarde, 1540-1600", in: *HGOKO*, XXI (1984), p.128.

¹⁸ B.Ouvry, "Het materiële leven", p.128.

¹⁹ L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint, par un anonyme; suivie de trois cent trente documents inédits sur cet événement*, Bruxelles, Hayez, 1846, 778p.

Schore, die de strafprocedure bepaalde voor het opstandige Gent in het voorjaar van 1540.²⁰ Van Schore kan dus allerm minst als een neutrale en ‘objectieve’ getuige bestempeld worden. Desalniettemin was hij wel, in tegenstelling tot Quaemoere, een tijdgenoot. In het verslag maakt de auteur gewag van Guillamme de May die naar verschillende steden is getrokken, onder andere naar Kortrijk en Oudenaarde, om de bevolking daar te overtuigen om zich aan te sluiten bij Gent.²¹ Maar Gachard deed meer dan enkel het anonieme verslag publiceren, hij verzamelde meer dan 300 archiefbescheiden, die te maken hebben de opstand in Gent en gaf deze eveneens uit. We vinden onder deze bescheiden voornamelijk briefwisseling. Wat Oudenaarde betreft, treffen we vooral brieven aan van Filips de Lalaing, vertegenwoordiger van de vorst in de stad, gericht aan Maria van Hongarije, landvoogdes van de Nederlanden. Gachard wijdde zelfs een apart hoofdstukje aan de troebelen in Oudenaarde, onder de noemer *Documents sur les troubles de la ville d’Audenarde en 1539*.²² Hij gaf echter slechts een beknopte omschrijving van de archiefdocumenten en verwees naar Vander Meersch, Van Lerberghe en Ronsse voor de volledige bescheiden.

Laurent, Lameere en Simont hebben zich eind 19de eeuw, begin 20ste eeuw toegelegd op het uitgeven van in de Nederlanden afgekondigde ordonnances. Van deze reeks, *Recueil des anciennes ordonnances de la Belgique* is volume vier, *Les ordonnances du 9 janvier 1536 (1537, N. St.) au 24 décembre 1543*, van belang is voor deze masterproef.²³ In dit volume vinden we onder meer de Concessio Carolina voor de verschillende opstandige steden terug. Deze ordonnantie kan ons helpen met de onderzoeksvraag wie de motor was achter de opstand in Oudenaarde, met als achterliggend idee dat de bevolkingsgroepen die het zwaarst bestraft worden ook de aanstokers zijn van de rebellie.

Nog in de 19de eeuw gaf Edouard Van Cauwenberghe *Lettres sur l’histoire d’Audenarde* uit.²⁴ Ook hij baseerde zich op het verslag van stadspensionaris d’Anvaing.²⁵ Zoals de titel al laat vermoeden, is het boek opgevat als een bundeling brieven, elk voorzien van een datum. Als inleiding op het stukje over de opstand, steekt Van Cauwenberghe van wal met Martin Luther en de start van de reformatie, om zo vlotjes over te gaan naar de situatie in 1537 en de bekende gevolgen. Deze aanpak inspireerde 20ste

---

²⁰ J. Decavele, P. Van Peteghem, “Gent ‘absoluut’ getemd”, in: *Gent : apologie van een rebelse stad geschiedenis, kunst, cultuur*, 1989, p. 109. Paul van Peteghem identificeerde als eerste Lodewijk van Schore als auteur van *Discours des Troubles*, uitgegeven door L. P. Gachard. Marc Boone volgt hem hierin: M. Boone, “Le dict mal s’est espandu comme peste fatale”, p. 40, n.32.

²¹ L.P.Gachard, *Relation des troubles de Gand*, p.89.

²² L.P.Gachard, *Relation des troubles de Gand*, p.699-713.

²³ J. Lameere, H. Simont, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas. Deuxième série 1506-1700. Tome Quatrième: Les ordonnances du 9 janvier 1536 (1537, N.St.) au 24 décembre 1543*, Bruxelles, Goemare, 1907, 527p.

²⁴ E.-Fr. Van Cauwenberghe, *Lettres sur l’histoire d’Audenarde*, Audenarde, Van Peteghem-Ronsse, 1847, 416p.

²⁵ M.Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 156.

eeuwse schrijvers, die een geschiedenis van Oudenaarde poogden te brengen.²⁶ d'Anvaing daarentegen, wiens relaas als basis diende, vindt er geen doekjes om en neemt de gebeurtenissen in Gent in augustus 1539 als vertrekpunt.²⁷ Het lijkt geen twijfel dat Van Cauwenberghe het deel betreffende de opstand grondig heeft doorgenomen, daar hij dezelfde brieven en voetnoten overgenomen heeft.²⁸

Een andere belangrijke auteur, Hoebeke noemt hem de voornaamste onder degene die zich in de 19de eeuw ledig hielden met lokale geschiedschrijving²⁹, is Désire-Joseph Vander Meersch. Deze dokter uit Oudenaarde legde een sterke interesse aan de dag voor geschiedenis en was geen onbekende in het stadsarchief van Oudenaarde. In 1830, op 41 jarige leeftijd, werd hij lid van de gemeenteraad van Oudenaarde en bleef dat tot 1836. Het was de gemeenteraad die hem aanwees om te waken over het stadsarchief van Oudenaarde. Samen met Lodewijk van Lerberghe, latere archivaris van het archief, brengt hij er veel tijd door, met onder andere het klasseren en afschrijven van bronnen.³⁰ Hij gaf verschillende werken uit over Oudenaarde, waarbij hij zich niet beperkte tot één tijdperiode maar zowel de middeleeuwen als de vroegmoderne tijd behandelde. Een belangrijke publicatie in het licht van deze masterproef is *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer, met als ondertitel Uit echte bescheiden byeen verzameld door D. J. vander Meersch*. Vander Meersch brengt een feitelijk relaas uit van de gebeurtenissen, die zich hebben voorgedaan in het najaar van 1539 in Oudenaarde. Zijn relaas vertoont gelijkenissen met de door Quaemoere opgetekende versie van de feiten, maar meer waarschijnlijk is het Vander Meersch steunde op het verslag van Laurens d'Anvaing, zoals Vanwelden suggereert,³¹ zoals ook blijkt wanneer we beide verslagen met elkaar vergelijken.

Vander Meersch laat het niet na om zijn verslag te doorspekken met waardeoordelen en te pas en te onpas te strooien met aloude en voorgekauwde dichotomieën. Immers, in zijn boek hanteert hij een discours dat ook terug te vinden is in middeleeuwse kronieken die handelen over opstanden³², hij beschrijft de opstandelingen enkel in negatieve zin, en spreekt over de opstand in Gent in 1539 als 'een lang drama, dat vele rampen na zich heeft gesleept.'³³ De Gentse neringen waren 'woelziek' en een

---

²⁶ Zoals daar zijn: H. Vande Velde, *Het Oudenaardsche: door de eeuwen heen*, Oudenaarde, Vandevelde, 1946, 227p. en J. Planquaert, *Oudenaarde en het land tussen Schelde en Leie : van de kruistochten tot heden*, Kortrijk, Vermaut, 1947, 157p.

²⁷ L. van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaardsche Mengelingen*, vol I, p. 40.

²⁸ E.-Fr. Van Cauwenberghe, *Lettres sur l'histoire d'Audenaerde*, pp. 229-254.

²⁹ M. Hoebeke, *Dr. Désiré-Joseph Vander Meersch (1789-1863)*, Oudenaarde, Sanderus, 1973, p. 34.

³⁰ M. Hoebeke, *Dr. Désiré-Joseph Vander Meersch (1789-1863)*, p. 11.

³¹ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 156.

³² J. Dumolyn, "Marginalen of radicalen? Het vertoog over de 'roepers en krijers' tijdens stedelijke opstanden, voornamelijk in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen", in: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 2 (2005), 2, pp. 37-44.

³³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 7.

'toorneloos volk'.³⁴ Hij plaatst het 'gepeupel', 'klein volk' tegenover de 'goede burgerij'.³⁵ De 'Overheid' wordt dan weer geprezen om haar 'kloeke houding'.³⁶ Zelfs beschrijvingen als 'het grauw der voorgeborgten'³⁷ schuwt hij niet. Vander Meersch schrijft zich hiermee in de lange traditie van middeleeuwse historiografie in, waar de strenge veroordeling van rebellen veelvuldig voorkwam. Volgens Dumolyn kan de tegenstelling tussen goed en kwaad bestempeld worden als een universeel motief in het discours van de hoger geplaatste sociale groepen over stedelijke opstandelingen in de late middeleeuwen.³⁸ Bij Vander Meersch vinden we dit motief eveneens terug, zij het enkele eeuwen later. We gaan evenwel niet akkoord met het door Max Weber geformuleerde waarheidspostulaat, dat het vellen van waardeoordelen in de wetenschap verbiedt. Chris Lorenz heeft op overtuigende wijze dit postulaat ontkracht.³⁹ Aan waardeoordelen kunnen we niet ontkomen, immers 'de taal is geen spiegel van de werkelijkheid, maar belichaamt een bepaalde bril of bepaald raster waardoor we de werkelijkheid waarnemen'.⁴⁰ Waarnemingen zijn bijgevolg nooit vrij van subjectieve keuze-elementen, al claimen ze nog zo objectief te zijn, desalniettemin zijn waardeoordelen zeker niet onnuttig.⁴¹

Vander Meersch, hoewel hij zijn verhaal volgens eigen zeggen baseerde op 'echte bescheiden' maakt te weinig gebruik van voetnoten. Af en toe laat hij weten dat deze of gene brief zich bevindt in het archief van Oudenaarde, maar vermeldt daarbij niet in welke reeks het juist te vinden is. Op einde van zijn relaas merkt hij haast terloops op dat verschillende documenten die hij gebruikt heeft om het boek te schrijven, eveneens te vinden zijn in de *Audenaerdsche Mengelingen*. Maar omdat hij 'eigenhandig en met de grootste nauwkeurigheid' dezelfde documenten op het archief van Oudenaarde heeft afgeschreven, achtte hij het niet nodig om de lezer te verwijzen naar het juiste volume en bladzijde van de *Audenaerdsche Mengelingen*.⁴² Hij heeft dus wel degelijk archiefwerk verricht, maar heeft niet de moeite genomen heeft om naar de originele documenten te verwijzen. Hoogst vervelend, want het maakt de mogelijkheid tot controle heel wat minder makkelijk.

Als primaire bron om de opstand van Oudenaarde te bestuderen, hebben toenmalig stadsarchivaris Van Lerberghe, in dienst van 1842 tot 1861 en ere-archivaris Ketele, werkzaam van 1836 tot 1854 ons een document achtergelaten.⁴³ Volgens stadsarchivaris Pieter-Jan Lachaert, is het een typisch voorbeeld van de situatie van het Oud archief van Oudenaarde, een gevolg van het inbinden van archiefstukken door

---

³⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 7.

³⁵ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 9.

³⁶ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 8.

³⁷ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 10.

³⁸ J. Dumolyn, "Marginalen of radicalen?", pp.37-41.

³⁹ Ch. Lorenz, *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*, Amsterdam, Boom, 2006, pp.256-261.

⁴⁰ Ch. Lorenz, *De constructie van het verleden*, p.33.

⁴¹ Ch. Lorenz, *De constructie van het verleden*, passim.

⁴² J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 116.

⁴³ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235).

Van Lerberghe en Ketele in de 19de eeuw.⁴⁴ Verscheidene documenten van verschillende auteurs, gaande van de neringen van de stad Oudenaarde over de schepenen van Gent tot Keizer Karel V, zijn samengebonden in een band, waarbij men geen acht sloeg op de juiste chronologische volgorde. Documenten die als onbelangrijk werden afgedaan, werden gebruikt als tussenschot, waarop men noteerde wat het volgende document inhoudt. Belangrijke, en gepubliceerde, officiële documenten als de *akte van Abolitie* en de (vertaalde versie van) *Concessio Carolina* zijn vanzelfsprekend eveneens opgenomen. Zoals Lachaert ook vermeldt in zijn masterproef, die handelt over het stadsarchief van Oudenaarde: 'Naast het vervangen van bestaande banden werden ook archiefbescheiden samengevoegd en ingebonden die volgens de archiefbeheerders een samenhang vertoonden. Hiermee werd het bestemmingsbeginsel geweld aangedaan.'⁴⁵ Deze primaire bron is hier een duidelijk voorbeeld van, het is bijgevolg hoegenaamd geen neutrale en onschuldige bron. Van Lerberghe en Ketele hebben voor ons beslist wat belangrijke bescheiden betreffende de opstand waren en enkel deze bewaard en samengebonden. Lachaert, die de mosterd bij Boone haalt, wijst ons hierop:

'Het belang van het archiefdepot als context wordt de laatste decennia meer en meer erkend. Niet alleen archivariissen maar ook historici worden er zich van bewust van de historische bronnen zoals zij door een archiefinstelling worden ter beschikking gesteld, niet zomaar neutraal zijn. De manier waarop bronnen geordend en beschreven worden, bewaard worden en soms ingebed zijn in collecties is niet onschuldig. Wat ze uiteindelijk aan de historicus/archivaris meedelen is voor een deel mee bepaald door de manier waarop ze doorheen de eeuwen behandeld zijn geworden. De bronnen hebben als het ware twee ontstaansmomenten doorgemaakt: één keer als document in een levende instelling en één keer als archiefstuk in een archiefinstelling.'⁴⁶

Daar het allemaal verschillende soorten archiefbescheiden, opgemaakt door verscheidene auteurs, betreft en geen doorlopende tekst was het onmogelijk om de bladzijden te foliëren. We zullen dus nooit verwijzen naar folio's, maar indien de mogelijkheid zich stelt, zullen we verwijzen naar data.

---

⁴⁴ P.-J. Lachaert, *De zwarte doos van een gecrasht archief. De context van het stadsarchief van Oudenaarde en zijn weerspiegeling in de inventaris van het 'Oud archief' van de stad (1828-1927)*, Brussel, s.n., 2009, pp.15-16(onuitgegeven masterproef).

⁴⁵ P.-J. Lachaert, *De zwarte doos van een gecrasht archief*, p. 23.

⁴⁶ P.-J. Lachaert, *De zwarte doos van een gecrasht archief*, samenvatting. Zie ook M.Boone, *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek*, Gent, Academie Press, 2005, pp. 45-49.

OUDENAARDE IN DE 16DE EEUW, EEN KADERING

Om tot een verklaring voor de opstand in Oudenaarde te komen, het eigenlijke doel van deze verhandeling, is het aangewezen om een kadering van de 16de-eeuwse sociaaleconomische en politieke situatie in te lassen. Deze situatieschets maken we niet alleen voor Oudenaarde zelf op, maar ook, waar relevant, voor de Zuidelijke Nederlanden in het geheel. Het financiële beleid, zowel in Oudenaarde als in de Zuidelijke Nederlanden, komt eveneens kort aan bod.

SOCIAALECONOMISCH : EEN STAD GEDRAGEN DOOR DORPEN¹

In dit luik bespreken we kort de economische situatie van de Zuidelijke Nederlanden in de 16de eeuw en geven we een beknopte synthese over de economie in Oudenaarde tijdens de 16de eeuw en welke plaats de stad in nam in het groter geheel van Vlaanderen.

ZUIDELIJKE NEDERLANDEN, VERSNELDE GROEI EN CONTRACTIE

Om tot een begrip en verklaren van de opstand in Oudenaarde te komen, schetsen we eerst de economische situatie in de Zuidelijke Nederlanden in de vroegmoderne tijd.

De eerste helft van de 16de eeuw betekende voor de Zuidelijke Nederlanden een periode van enorme groei. De Lage Landen waren immers door de verschuiving van de wereldhandel van de Middellandse Zee naar de Atlantische Zeeruimte gebombardeerd tot het nieuwe centrum van de wereldeconomie en scoorden hoog op het vlak van landbouw, industrie en handel. Een van de troeven van de Nederlanden was hun buitengewoon gunstige geografische ligging, waardoor ze tegelijkertijd als schakel, verkeersknooppunt en eindbestemming dienst deden voor de handel tussen de landen van de Baltische en Middellandse Zee. Brabant en Vlaanderen waren hierbij de toonaangevende regio's. Er kunnen twee fasen van versnelde groei afgebakend worden, de eerste liep van ca.1494 tot 1525, de tweede van ca.1540 tot ca. 1565. Het valt direct op dat de opstand in Oudenaarde zich voordeed in een fase van globale contractie en vlak voor een periode van wederom versnelde groei.² Rond het midden van de 16de eeuw was Vlaanderen zijn positie als economisch zwaartepunt van de Nederlanden kwijtgespeeld,

¹ L. Dhondt, *Inleiding tot het werk en een proeve tot een schets van de geschiedenis van Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, in: *Historie van de ketterij te Oudenaarde*, 1982, p. 44.

² J.Dambryne, "Diepere oorzaken", in: *Keizer tussen stropdraggers. Karel V 1500-1558*, 1990, pp.147-150.

Brabant bekleedde nu deze plaats.³ Volgens Blockmans is er in het geval van de Gentse opstand van 1537-40 zelfs sprake van een 'aanslepende depressie', die echter niet als een 'primaire ontstekingsfactor' fungeerde, maar wel als een belangrijke beweegreden om te reageren op andere prikkels.⁴ Anders dan dat de economische groei in de eerste helft van de 16de eeuw doet vermoeden, hielden de lonen geen gelijke tred met de prijzen, die veel sterker stegen, vooral die van levensmiddelen. Dit fenomeen was terug te vinden in heel Europa en de koopkracht van loontrekkenden liep dan ook terug, zeker in stagnerende gebieden en sectoren.⁵ Of deze these opgaat voor Oudenaarde, is nog maar de vraag, de stad kende geen grotere bloei dan in de 16de eeuw.⁶

Niet alleen in de staat deden zich verschuivingen voor, ook in de stad deden zich nieuwe trends voor. Volgens Stabel hebben twee fundamentele ontwikkelingen het verloop van de stedelijke economieën in de 15de en 16de eeuw bepaald. Allereerst is er de meer diepgaande integratie van de stedelijke en landelijke economieën, dit fenomeen zien we zeer sterk in Oudenaarde.⁷ De industrieën met weinig toegevoegde waarde bleven een zaak voor de landelijke arbeiders, terwijl de productie van superieure producten gemonopoliseerd werd door de steden. Een tweede bepalend element is de geografische factor. De verschuiving van het commerciële centrum van Brugge naar Antwerpen in de 16de eeuw speelde helemaal niet in het nadeel van de steden die gesitueerd waren aan de bevaarbare stromen richting Antwerpen. Oudenaarde maakte zeker deel uit van de steden die geprofiteerd hebben van de verplaatsing naar Antwerpen. De negatieve gevolgen die de kleinere steden van Brabant ervoeren door deze verschuiving lijken zich niet te hebben voorgedaan in het rivierenennetwerk in Vlaanderen. Integendeel, er was zelfs sprake van een duidelijke progressie van de transithandel.⁸

---

³ W.Blockmans, "Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw", in: *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 19 (1974), 2, p.132.

⁴ W.Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 133. In een later hoofdstuk komen we hier uitgebreider op terug.

⁵ W.Blockmans, "De onderdanen van de keizer", in: *Karel V 1500-1558 : de keizer en zijn tijd*, 1999, p.254.

⁶ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", in: *Oudenaarde 1708, een stad, een koning, een veldheer*, 2008, p. 21.

⁷ Zie de betekenisvolle ondertitel die Vanwelden meegaf aan haar doctoraat : *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde. Een symbiose tussen stad en platteland (15de tot 17de eeuw)*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2006, 480p.

⁸ P.Stabel "Décadence ou survie? Economies urbaines et industries textiles dans les petites villes drapières de la Flandre orientale (14e-16e s.)", in: *La draperie ancienne des Pays-Bas: débouchés et stratégies de survie (14e-16e siècles)*, 1983, p.75.

In deze paragraaf lichten we de 16de-eeuwse economie toe in Oudenaarde, de nadruk zal vooral liggen op de ambachten, ‘verenigingen van handwerkers en kleinhandelaarwinkeliers van eenzelfde of van aanverwante beroepen, die de beroepsactiviteit van hun leden regelden’⁹ daar zij op het eerste zicht een belangrijke voortrekkersrol hebben gespeeld in de opstand.

Wie Oudenaarde zegt, denkt en zegt textielproductie. Vooral de associatie Oudenaarde-wandtapijten leeft zeer sterk, gezien het aantal publicaties betreffende het onderwerp.¹⁰ Nog steeds profileert Oudenaarde zich als een kunststad, de productie van wandtapijten is hier zeker niet vreemd aan. Niettegenstaande het belang van deze sector voor de stad, is het daar niet mee begonnen. Laten we dus beginnen vanaf het begin, in dit geval, de draperie. Het succesvolle verhaal van de tapijtweverij is immers onlosmakelijk verbonden met de draperie.¹¹ Het is echter niet onze bedoeling de lezer noch onszelf te verliezen in al te technische details, wat we hier meegeven, gebeurt in functie van het verklaren van de opstand van 1539.

Stabel stelt dat de draperie de ‘basis’ vormde van de ‘stedelijke welvaart’.¹² De lakennijverheid was in Oudenaarde al in een vroeg stadium tot ontwikkeling gekomen, de oudste statuten en privilegiën die bewaard zijn gebleven, dateren uit het tweede kwart van de 14de eeuw. Net als in andere steden, zoals Dendermonde en Geraardsbergen, is de Gentse politieke en economische suprematie voor een groot deel bepalend geweest voor de evolutie van deze nijverheid. De Oudenaardse lakens waren niet alleen terug te vinden binnen de interne commerciële circuits van Vlaanderen, zoals de jaarmarkten van Ieper, Brugge, Rijsel, Doornik, Mese en Turnhout, maar waren vooral een exportproduct via de Hanze. Zoals we ook zullen zien in de opstand van 1539 en haar analoge negatieve invloed op de tapijtweverij, had de Gentse opstand van 1379-1385 funeste gevolgen voor de productie en de handel van Vlaamse lakens, zo werd de aanvoer van grondstoffen bemoeilijkt en trok de Hanze een handelsblokkade op.¹³ Maar niet alleen in tijden van opstand beïnvloedde Gent de economische situatie in Oudenaarde, zo was ten tijde

---

⁹ R. Verbruggen, *Geweld in Vlaanderen. Macht en onderdrukking in de Vlaamse steden tijdens de veertiende eeuw*, Brugge, Van de Wiele, 2005, pp. 9-10.

¹⁰ Martine Vanwelden is hierin een belangrijke naam, met publicaties als *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde, een symbiose tussen stad en platteland (15de tot de 17de eeuw)*, Leuven, Universitaire pers Leuven, 2006, 480p. Vader en zoon Duverger kunnen met hun talloze publicaties uiteraard ook niet weggedacht worden uit de literatuur over de tapijtkunst.

¹¹ M. Vanwelden, “Groei, bloei en teloorgang van de wandtapijtnijverheid in Oudenaarde”, in: *Oudenaardse wandtapijten van de 16de tot de 18de eeuw*, 1999, p.25.

¹² P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, p. 122.

¹³ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, passim.

van Gwijde van Dampierre de Schelde in Oudenaarde gesloten en mochten er geen graanschepen passeren. Wie Gent van uit het Zuiden wilde bevoorraden, moest immers langs Oudenaarde.¹⁴ Uit het Gentse toltarief van 1199 kan opgemaakt worden dat Oudenaardse handelaars lid waren van de Gentse Hanze.¹⁵

Ondanks de crisis in de draperie beantwoordt de klassiek geworden these dat de 14de eeuw er een was van slepend verval, niet aan de historische realiteit. Integendeel, zo beargumenteert Stabel, in veel steden kende de klassieke draperie een opmerkelijke dynamiek tot ver in de 15de eeuw. In het geval van Oudenaarde bleef de lakennijverheid in de 15de eeuw de leidende sector en werd ze pas in het tweede kwart van de 16de eeuw definitief van de troon gestoten door de tapijtweverijverheid. Deze sector ontwikkelde zich niet los van de lakennijverheid, reconversie kon immers enkel succes oogsten, als er werd voortgeborduurd op een eerder succesvolle nijverheid.¹⁶ Waarom schakelde men over van de klassieke draperie naar de tapijtweverijverheid? Stabel stelt dat de late 15de en de 16de eeuw voor de Zuidelijke Nederlanden, en dat geldt zeker voor het graafschap Vlaanderen, een periode van reorganisatie is geweest. Deze reorganisatie in zowel de stedelijke als de plattelandseconomie was noodzakelijk omwille van de crisis in de traditionele exportnijverheden. De laatmiddeleeuwse en vroegmoderne steden in Vlaanderen hadden twee manieren te hunner beschikking om hun economische structuur te reorganiseren. Aan de ene kant konden ze ervoor kiezen om in te spelen op het toenemende belang van de landelijke economie door zich te profileren als markten en verzorgingscentra. Aan de andere kant, en voor deze wijze opteerde Oudenaarde, konden zij de concentratie van knowhow en kapitaal binnen hun muren verzilveren door de ontwikkeling van nieuwe nijverheden. Volgens Stabel werden in de meest succesvolle steden het laken als exportproduct verruild voor andere textielgoederen zoals tapijten, fijn linnen, gemengde stoffen en zijde.¹⁷

De lakennijverheid was echter nog niet volledig afgeschreven. De telling van de ambachten in 1541, die uitgevoerd werd op bevel van landvoogdes Maria van Hongarije, leert ons immers dat ongeveer 28% van de actieve bevolking de kost verdiende in deze sector, daarmee vormde de draperie de op een na grootste nijverheidstak in Oudenaarde.¹⁸ De telling, en dat moeten we goed in het achterhoofd houden, is evenwel niet volledig. Zo is onder andere de transportsector aanzienlijk onderschat, gezien het ambacht van de 'zakke dragers' er niet in voorkomt. Desondanks de kleine onvolledigheden is de telling bruikbaar en biedt ze ons een kijkje in de beroepsstructuur in Oudenaarde ten tijde van 1541. Ondanks

---

¹⁴ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", p. 17.

¹⁵ M. Hoebeke, *De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde*, p. 25.

¹⁶ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, passim.

¹⁷ P. Stabel, "Ambachten en textielondernemers in kleine Vlaamse steden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd", in: *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen*, 1997, pp. 80-81.

¹⁸ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, p. 164.

de bestraffing van de ambachten in 1540, op 9 november werd de *Concessio Carolina* voor de stad Oudenaarde uitgevaardigd, waarin de ambachten geïnviseerd werden wegens hun leidend aandeel in de opstand, nemen we aan dat de beroepentelling van 1541 min of meer kan toegepast worden op de situatie zoals deze bestond in 1539. Ouvry wijst ons ook op de geografische dimensie van de telling en beargumenteert op overtuigende wijze dat de werknemers in de voorsteden van Oudenaarde, Bevere, Leupegem en Edelare, eveneens zijn opgenomen in de beroepentelling.¹⁹

De tapijtwevers in Oudenaarde kregen formele erkenning als ambacht in 1441, desalniettemin was de nijverheid al vroeger aanwezig. Er zijn aanwijzingen dat de industrie al vanaf het midden van de 14de eeuw in Pamele, gesitueerd op de rechteroever van de Schelde, werd uitgeoefend.²⁰ Deze late erkenning is op zich niet zo vreemd, het was gangbaar dat een ambacht pas officieel erkend werd als het al jaren bestond en 'vele waarborgen van degelijkheid' had gegeven.²¹ Wat wel zeker is, is dat de tapijtsector in de vroege 15de eeuw belangrijker werd. Het succes was echter nog beperkt, tapijten werden nog niet massaal geëxporteerd. Doornik en Atrecht stonden voorsnog geboekstaafd als de epicentra van de tapijtindustrie, Brussel liet zich ondertussen ook meer gelden. Zoals eerder vermeld, bleef de draperie in de 15de eeuw de dominante economische activiteit.²² Echter, wanneer het ambacht van de tapijtwevers officieel erkend wordt in 1441, verkeerde de draperie in een diepe crisis. Het erkennen van de tapijtweverijverheid fungeerde voor de magistraat als lapmiddel om het economische verval het hoofd te bieden.²³

De omschakeling van laken naar tapijt vond geleidelijk plaats. Maar wanneer Oudenaarde een plaats kan veroveren op de Antwerpse markt, houdt dat de *take-off* in voor de Oudenaardse tapijtweverij. De tapijten uit Oudenaarde hadden een plekje op de Antwerpse markt weten te bemachtigen, en mochten zich één van de bekendste en belangrijkste exportproducten, wat betreft verhandelde kapitaalvolumes, uit de Gentse regio noemen. In Oudenaarde vond de productie van tapijten dan ook op een grootschalige basis plaats, in tegenstelling tot Brussel, dat zich wel al eerder had geprofileerd op de markt. Het Middellandse Zeegebied fungeerde in de eerste plaats als afzetmarkt. De connectie met Antwerpen betekende, vanaf de late 15de eeuw op een meer bescheiden basis maar vanaf de vroege 16de eeuw spectaculair, de uitweg naar een internationaal cliënteel. Door de in Oudenaarde aanwezige linnennijverheid was de industriële infrastructuur van de stad en het naburige platteland reeds in een industrieel netwerk rond de stedelijke markt geïntegreerd en vormde zodoende een perfecte voedingsbodem voor expansie. De bijdrage van handelskapitaal vanuit Antwerpen maakte opbloei van

---

¹⁹ B. Ouvry, "Het materiële leven", pp. 131-133.

²⁰ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, p. 190.

²¹ M. Van Eeckhoudt- De Jaegher, "Bijdrage tot de studie van het Oudenaardse Ambachtwezen in de 14e en 15e eeuw", in: *HGOKO*, XX (1983), 2, p. 72.

²² P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, pp. 190-191.

²³ P. Stabel, "Décadence ou survie?", p. 75.

Oudenaarde zeker mogelijk. Maar ook endogene factoren speelden een rol in het 16de-eeuwse succesverhaal van de Oudenaardse tapijten, zo emigreerden Oudenaardisten in een vroege fase naar Antwerpen of Gent en vestigden zich daar als handelaars of ondernemers. Een keuze die de gespecialiseerde firma's geen windeieren gelegd heeft, integendeel, het droeg bij tot hun bevoorrechte positie. Waar Hondshoote gespecialiseerd was in saaien, kon Oudenaarde *Verdures* als specialisatie naar voren schuiven. Het waren echter niet alleen grote en dure tapijten die geproduceerd en geëxporteerd werden, ook kleinere producten werden in Oudenaarde vervaardigd, zoals *beeldecussens*.²⁴

We hebben eerder al kort de ambachtstelling van 1541 vermeld, uit deze kunnen we opmaken dat er in Oudenaarde in totaal 2.893 mensen tewerkgesteld waren in het ambachtswezen, waarvan 2.115 (of 73,1%) hun brood verdienden in de textielsector. Deze sector neemt dan ook de meest belangrijke positie in binnen het ambachtswezen in. Binnen de textielsector mocht de tapijtnijverheid zich de grootste nijverheidstak noemen, met 1.228 ambachtslieden, of anders uitgedrukt: 58% van de ambachtslieden in de textielsector, werkte in de tapijtnijverheid. Dit cijfer betreft echter alleen de tapijtwevers die binnen de stad Oudenaarde werkten, en niet de zogenaamde buitenwerkers die voornamelijk in het Land van Aalst woonden. Een beroepentelling op het platteland zou erg moeilijk geweest zijn. Van den Broucke schatte het aantal thuiswerkers in die tijd tussen de 450 en 570. Er waren in Oudenaarde 41 meester-tapissiers en minstens 1675 werknemers, wat volgens Ouvry neerkomt op een verhouding van 1 op 40. Maar de bedrijven waren uiteraard niet allemaal even groot, zowel extremen naar beneden als naar boven kwamen voor.²⁵ Stabel rekende uit dat een meester bijna 29 werknemers in dienst had, die zo meer als ondernemer dan als ambachtsman kan bestempeld worden.²⁶ Pirenne wees reeds in het begin van de 20ste eeuw op het bijna kapitalistische karakter van de tapijtweverij in Oudenaarde.²⁷

Een ander document dat naast de ambachtentelling van 1541 aangeeft hoe belangrijk de sector van de tapijten geweest is voor Oudenaarde en omstreken, is een brief van Filips de Lalaing, kapitein van de stad, van 16 maart 1539 die gericht is aan Maria van Hongarije. In deze brief spreekt over 12.000 tot 14.000 mannen, vrouwen en kinderen die van de tapijtweverij leefden.²⁸ Aanleiding van de brief van de Lalaing was het onderzoek dat Maria van Hongarije in het najaar van 1539 had bevolen in te stellen naar misbruiken in de sector. In navolging van de Bourgondische hertogen waren de Habsburgers belangrijke opdrachtgevers van wandtapijten. De beslissing om een diepgaand onderzoek in te stellen was volgens

---

²⁴ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, passim.

²⁵ B. Ouvry, "Het materiële leven", pp. 131-133.

²⁶ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, p. 191.

²⁷ H. Pirenne, "Note sur la fabrication des tapisseries en Flandre au XVIe siècle", in: *Vierteljahrschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte*, IV (1906), pp. 644-656.

²⁸ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, pp. 190-191. Brief in: L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand*, pp. 233-234.

Vanwelden ongetwijfeld ingegeven door de persoonlijke interesse voor Vlaamse wandtapijten van de landvoogdes en Karel V. Het onderzoek kwam er na verscheidene klachten over misbruiken. Zo gezegd, zo gedaan. Helaas had de inspectie minder aangename gevolgen voor Oudenaarde. De stad, hoewel ze aan geen enkele reglementering gebonden was, moest het toch ontgelden en veel Oudenaards werk werd geconfisqueerd. Als we de brief van de Lalaing mogen geloven, werden door die maatregel meer dan 10.000 mensen getroffen, en werd dus niet enkel de bevolking van Oudenaarde in haar levensonderhoud geraakt, maar ook die van het omliggende platteland. De Lalaing deelde in dezelfde brief eveneens mee dat de kans bestond op het uitbreken van een opstand en op het wegtrekken van de bevolking. Niet enkel Filips de Lalaing nam de moeite om de landvoogdes schriftelijk op de hoogte te stellen van de miserabele situatie als gevolg van de maatregel, hij spreekt over ‘grant pouvereté et famyne’²⁹, de magistraat nam enkele dagen voordien als eerste de pen in de hand en richtte een smeekbrief aan Maria van Hongarije.³⁰

Zoals we al aangaven in de titel van dit hoofdstuk, kan Oudenaarde bestempeld worden als een ‘stad gedragen door dorpen’.³¹ Er was dus een sterke samenwerking tussen de stedelijke en landelijke industrieën.³² In de 16de eeuw springt vooral de voortschrijdende ruralisatie in het oog, wat inhoudt dat de productie meer en meer plaatsvond buiten de stadsmuren, meer bepaald in de kasselrij van Oudenaarde en het Land van Aalst. Dit fenomeen gaat in het bijzonder op voor de textielnijverheid, maar evengoed voor andere nijverheidssectoren.³³ Wat betreft de tapijtweverijverheid waren de landelijke werknemers meer onderworpen aan beperkingen als het op productie en de commercialisatie van de tapijten aankomt dan de meester-tapissiers van de stad.³⁴

DEMOGRAFIE

De economische omschakeling van laken naar tapijt was zodoende verre van een slechte beslissing. Een gevolg van deze succesvolle economische reconversie was dat de bevolking in Oudenaarde, vooral in de eerste helft van de 16de eeuw, enorm naar omhoog schoot. Over de bevolkingsevolutie tot het midden van de 15de eeuw is er weinig geweten, maar Stabel neemt aan dat de conjunctuur van de dominerende draperie en de bevolking zich rechtevenredig tot elkaar verhouden hebben. Volgens hem was de

---

²⁹ L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand*, p. 233.

³⁰ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, pp. 94-95. Brief in: L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand*, pp. 231-232.

³¹ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 44.

³² P. Stabel “Décadence ou survie?”, p. 75.

³³ M. Vanwelden, “Facetten van een stadsgeschiedenis”, p. 22.

³⁴ P. Stabel, “Décadence ou survie?”, p. 75.

bevolkingsgroei in de 15de eeuw nog 'bescheiden en geaccidenteerd'³⁵, maar steeg ze ongezien in de 16de eeuw. Voor Oudenaarde is er immers een reeks met inwonersaantallen bewaard gebleven, wat hoogst uitzonderlijk is. Verschillende auteurs maken gebruik van deze cijfers, waarvan we dankzij schepen Joos Vanden Broucke, die leefde in de tweede helft van de 16de eeuw, kennis hebben. Het originele manuscript is verloren gegaan, gelukkig nadat stadsarchivaris Bartholomeus de Rantere de cijfers had opgenomen in zijn kroniek. Van het midden van de 15de eeuw tot de tweede helft van de 16de eeuw hebben we de cijfers over het bevolkingsaantal, wat impliceert dat Vanden Broucke ze niet zelf kan opgesteld hebben.³⁶ Ouvry gewaagt met enige zekerheid dat de stedelijke overheid bevel gaf tot het tellen van de bevolking van Oudenaarde³⁷, Stabel lijkt hier nog niet van overtuigd. Maar beiden zijn wel overtuigd van de bruikbaar- en nauwkeurigheid van de cijfers. Ook Dhondt maakt er gebruik van.³⁸ In 1458 telde Oudenaarde nog maar 5.700 inwoners, dit aantal was gestegen naar 6.111 in 1482 en 6.213 in 1504. Dertig jaar later was het aantal inwoners al opgeklommen tot 7.646. Stabel spreekt van een 'ware demografische *take-off*'³⁹, gezien de gemiddelde jaarlijkse groei 0,8% bedroeg, die zich doorzette tot het midden van de 16de eeuw. In 1552 bedroeg het bevolkingsaantal 8.476, de gemiddelde jaarlijkse groei was nu al teruggevallen tot bijna 0,6%. In de tweede helft van de 16de eeuw gaat het bergaf met het bevolkingsaantal, met 8.451 inwoners in 1565. Aan het eind van de jaren 1560 zet de daling zich aanvankelijk aarzeland in, maar de onzekere economische en politiek-religieuze situatie en de enorme emigratie doen het bevolkingsaantal snel dalen naar het einde van de eeuw.⁴⁰ In de cijfers van Joos Vanden Broucke is de haardtelling, die plaatsvond op 28 juni 1540, niet opgenomen. De Rammelaere heeft op basis van een kopie van deze haardtelling, 'de originele bron schijnt verloren gegaan'⁴¹, de demografische waarde van de haardtelling onder de loep genomen, waarbij zijn conclusie duidelijk is, als demografische bron kan deze telling niet gebruikt worden. Wel vertelt de bron dat Oudenaarde, en meer bepaald de St-Walburgaparochie, een zeer dichte bevolking moet gekend hebben, deze conclusie komt overeen met de cijfers die Vanden Broucke ons nagelaten heeft.⁴² De Rammelaere was juist toen hij stelde dat het document 'schijnt verloren' te zijn, want het is wel degelijk bewaard gebleven. Van Lerberghe en Ketele moeten bij het samenbinden van de documenten betreffende de opstand van 1539 van mening zijn geweest dat de haardtelling van 1540 daar ook toe behoorde. Het wordt zelfs letterlijk vermeld op het schuttersblad 'van een relaes van het gone alhier in de maend 1539 is voorgevallen en

---

³⁵ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, p. 22.

³⁶ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, pp. 22-23.

³⁷ B. Ouvry, "Het materiële leven", p. 127.

³⁸ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, pp. 42-43.

³⁹ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, p. 23.

⁴⁰ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, pp. 22-23.

⁴¹ C. De Rammelaere, "Een haardtelling te Oudenaarde in 1540, een demografische bron?", in: *HMGOG*, XXI (1967), p. 81.

⁴² C. De Rammelaere, "Een haardtelling te Oudenaarde in 1540", pp. 81-84.

het denombrement van alle de huizen deser stad tot het vinden van eene belasting op de hardsteden'.⁴³ Het geschrift van Van Lerberghe is duidelijk herkenbaar. Gezien het niet in het bereik ligt van deze verhandeling en het ook nooit de opzet geweest is om de bevolking van Oudenaarde in de 16de eeuw te bestuderen, hebben we de haardtelling niet grondig onderzocht. De Rammelaere is ons immers al voorgegaan.

Stabel onderzocht eveneens de stadsimmigratie in Oudenaarde, en komt daarbij tot de conclusie dat de spectaculaire bevolkingstoename in de 16de eeuw in grote mate te wijten is aan toenemende immigratie. Dit is geen verbazingwekkend besluit, de natuurlijke aangroei in steden was immers niet groot genoeg om bevolking op peil te houden, een niet-aflatende instroom van migranten was hiervoor vereist.⁴⁴ Waar in de vorige eeuwen het grootste gedeelte van deze nieuwe stedelingen afkomstig was uit de onmiddellijke omgeving van de stad, ontdekte Stabel dat in de loop van 16de eeuw het rekruteringsveld van nieuwe poorters uitgebreid werd, zo'n 18% van de nieuwe inwijkelingen kwamen van verder dan 20 kilometer. Ook deze ontwikkeling is op zich niet zo vreemd, Oudenaarde ervoer een ongeziene groei in de 16de eeuw en oefende zo een grote aantrekkingskracht uit op haar omliggende hinterland.⁴⁵ Naar het midden van de eeuw verminderde de invloed van migratie op het algemene bevolkingsverloop. In het tweede deel van de 16de eeuw begon het bevolkingsaantal van Oudenaarde af te nemen, mede door het afnemen van de immigratie, gecombineerd met grotere mortaliteit en emigratie.⁴⁶ Als we de bevolkingscijfers van Oudenaarde gaan vergelijken met deze van Gent, zien we een enorm verschil. Dambruyne schat het aantal inwoners van Gent in de eerste helft van de 16de eeuw tussen 40.000 en 50.000.⁴⁷ Maar laten we appels niet met peren vergelijken, en de vergelijking tussen Oudenaarde en Kortrijk maken, waarbij de laatstgenoemde stad in 1530 zo'n 6.900 inwoners telde. Het verschil in inwoners tussen beide steden is direct een heel pak kleiner, Stabel classificeert beiden als 'groeipolen'.⁴⁸ Blockmans raakt even aan dat er een mogelijkheid is dat er een relatie bestaat tussen het aantal inwoners van een stad en zijn neiging tot opstandig gedrag, waarbij hij erkent dat de concentratie van een populatie inderdaad een rol kan spelen maar zo wijst hij erop, in grote steden zijn er sowieso al meer spanningen.⁴⁹

---

⁴³ SAO, Oud Archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), z.f.

⁴⁴ P. Clark, *European Cities and Towns, 400-2000*, Oxford, Oxford University Press, 2009, p. 60.

⁴⁵ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", p. 21-22.

⁴⁶ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, passim.

⁴⁷ J. Dambruyne, "Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent", in: *Carolus: Keizer Karel V 1500-1558*, 1999, p. 111.

⁴⁸ P. Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, pp. 22-23.

⁴⁹ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 130.

In het rekwest van de neringen zijn heel wat politieke eisen terug te vinden, om deze goed te begrijpen en te kunnen kaderen achten we het opportuun om de politieke geschiedenis van Oudenaarde, waar Gent bijna niet uit is weg te denken, even kort te schetsen. Gezien Gent een relatief grote rol heeft gespeeld in het ontstaan van de opstand in Oudenaarde⁵⁰, bespreken we in dit luik wie de politieke macht bezat in de stad, met aandacht voor de relatie tussen Gent en Oudenaarde, daarbij zullen we zien dat Oudenaarde niet altijd zo meegaand was in de rebelse plannen van eerstgenoemde. Vervolgens verdiepen we ons in het staatsvormingsproces dat zich in de 16de eeuw onder keizer Karel V meer dan ooit aan het voltrekken was.

POLITIEK IN OUDENAARDE EN DE CONSTANTE VAN GENT

We starten ons verhaal in maart 1189 wanneer Oudenaarde zijn eerste geschreven stadsrechten toegekend kreeg van graaf Filips van den Elzas, waarin stond gestipuleerd dat de burgers de wet van Gent mochten volgen. Sterker nog, hiermee plaatste hij de stad onder hoofdvonniss van Gent, deze afhankelijke relatie werd pas beëindigd in 1540.⁵¹ In 1541 werd nogmaals afgekondigd, ditmaal door Maria van Hongarije, dat de steden en de kasselrijen die normaliter onder het Gentse kwartier vielen daar nu niet meer toe behoorden.⁵² De graaf deed dan wel afstand van zijn traditionele rechten over de inwoners van Oudenaarde, hij bleef een grote invloed op de bestuurlijke organisatie en de rechtspraak behouden.⁵³

Oudenaarde was in de middeleeuwen en in de vroegmoderne tijd, vergeleken met Gent, klein bier. Hoebeke heeft het zelfs over een ‘tweederangsstad’.⁵⁴ Gent was van een heel andere orde, als politieke hoofdstad van het graafschap Vlaanderen en het Eerste Lid van de Vier Leden van Vlaanderen was de stad een politiek, economisch en juridisch zwaargewicht.⁵⁵ Niet alleen in Vlaanderen nam Gent een stevig verankerde positie in, de stad was omstreeks 1500, samen met steden als Firenze, een van de belangrijkste steden in Europa.⁵⁶ Hoewel Gent geen ambitie had om zich net als de Noord-Italiaanse steden als stadstaat te profileren, hield ze er wel enkele, relatief hoog gemikte aspiraties op na,

⁵⁰ Later in deze verhandeling wordt daar meer uitvoering op ingegaan.

⁵¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 25 juni 1540. Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaardsche Mengelingen*, vol. I, pp. 384-385.

⁵² SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 24 februari 1541. Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaardsche Mengelingen*, vol. II, pp. 165-167.

⁵³ M. Vanwelden, “Facetten van een stadsgeschiedenis”, p. 13.

⁵⁴ M. Hoebeke, *De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde*, p. 11.

⁵⁵ J. Dambruyne, “Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent”, p. 112.

⁵⁶ P. Clark, *European Cities and Towns*, p. 38.

aspiraties die de stad meer dan eens in conflict brachten met het hogere, grafelijke gezag. Als eerste doelstelling, beoogde Gent een zo groot mogelijk zelfbestuur binnen haar muren, ze wilde niet op haar vingers gekeken worden. De beschikking en suprematie over een uitgestrekt hinterland vormde een tweede streefdoel, Gent stelde zich hierbij niet tevreden met weinig. De stad wou fiscale, juridische en economische zeggenschap over het omliggende platteland. In 1343 verdeelden Gent, Brugge en Ieper, de drie grootste steden in het graafschap, het Vlaamse hinterland onder elkaar en formaliseerden daarbij hun machtspositie. Elk van de drie steden had nu zijn kwartier, een eigen invloedsgedebied. Het Gentse kwartier bestond uit de kasselrijen van Oudburg, Oudenaarde en Kortrijk, het Land van Waas, het Land van Dendermonde, het Land van Aalst, het Land van Bornem, de Vier Ambachten, Ninove met afhankelijke heerlijkheden, en de fiscaal zelfstandige steden van Kortrijk, Oudenaarde, Dendermonde en Biervliet, op die manier omvatte het zowat geheel oostelijk Vlaanderen.⁵⁷ Belangrijk om te weten is dat deze kwartierstructuur nooit officieel werd ingericht, maar simpelweg door de graaf erkend werd als invloedssfeer van de grote Vlaamse steden.⁵⁸

En laat het nu net dat omvangrijk kwartier zijn, dat een doorn in het oog was van de Bourgondische hertogen en later de Habsburgse vorsten. Als we Karel V mogen geloven was Gent wel heel erg dominant ten opzichte van zijn kwartier, zo schreef de vorst dat de Gentenaars de inwoners van het Gentse kwartier beschouwden als ware het hun onderdanen, en niet de zijne.⁵⁹ Afschaffing van het kwartier was dan ook een geliefkoosd en veelgebruikt middel om de Gentenaars te straffen. De Vrede van Gavere, uitgevaardigd op 28 juli 1453 door Filips de Goede betekende een diepe vernedering voor Gent. In deze vrede werd onder andere het kwartier van de stad afgeschaft, waardoor Gent haar machtspositie over het omliggende platteland verloor. Maar de trotse stad sloeg terug. Wanneer in 1477 hertog Karel de Stoute sneuvelde op het slagveld in Nancy, stond zijn dochter en troonopvolgster Maria van Bourgondië niet al te sterk in haar schoenen, hierdoor slaagden de Staten-Generaal erin om het Groot Privilegie van haar af te dwingen. Het Gentse kwartier werd terug ingevoerd.⁶⁰ Nog geen eeuw later, in 1540, maakte keizer Karel V echter voorgoed komaf met het Gentse kwartier en haar bijbehorende machtspositie.⁶¹

Oudenaarde maakte dus deel uit van het uitgebreid kwartier van Gent. Maar nog voor de machtspositie van laatstgenoemde was vastgelegd, deden zich reeds spanningen voor tussen de twee Vlaamse steden. Sinds 1302, na de befaamde Guldensporenslag, hadden de ambachten in Gent, een stad die haar autonomie hoog in het vaandel droeg, een plaats verworven in het politieke landschap. Oudenaarde daarentegen was meer een stad van patriciërs en hogere burgerij, deze lokale adel zag liever niet dat

---

⁵⁷ J. Dambruynne, "Een doorgewinterde rebel", in: *Keizer tussen stropdragers : Karel V 1500-1558*, 1990, p. 126.

⁵⁸ J. Decavele, "Bestuursinstellingen van de stad Gent", in: *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, 1997, p.290.

⁵⁹ J. Dambruynne, "De middenstand in opstand", p. 86.

⁶⁰ J. Dambruynne, "Een doorgewinterde rebel", p. 138-139.

⁶¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 25 juni 1540. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaardsche Mengelingen*, vol. I, pp. 384-385.

haar stad al te veel blootstond aan Gentse, niet-adellijke invloeden. In Oudenaarde werd deze groep mensen de *ledichgangers* genoemd, naar de Latijnse benaming *homo ligius*, zij die met de heer verbonden zijn. Om hun boterham te verdienen, deden zij niet aan arbeid, maar ze haalden hun inkomsten uit renten, verpachtingen en verhuringen, interesten op leningen of winsten van het pachten van accijnzen. In Oudenaarde ging economische macht niet hand in hand met politieke macht. Zo zien we dat zowel drapiers en tapijtsiers, als graanhandelaars en zoutverkopers en zelfs herbergiers het financieel goed deden en er in slaagden om heel wat kapitaal te vergaren. Dit succes bood echter geen toegang tot de stadsmagistraat, daar deze bleef rekruteren uit de moeilijk toegankelijke groep van notabelen.⁶² Er zijn wel handelaars terug te vinden op de magistraatslijsten, maar nieuwkomers leken moeilijker een plaats te kunnen veroveren in de magistraat van Oudenaarde dan die van Pamele.⁶³ Uitgesloten van politieke macht, nam men daarom zijn toevlucht tot een berekende huwelijksstrategie, om zo contact te leggen met de politieke elite. De stadsmagistraat werd immers gedomineerd door slechts enkele families.⁶⁴ Om te grote machtsconcentratie te voorkomen, had men echter vanaf de 13de eeuw beslist om de magistraat jaarlijks te vernieuwen, althans toch gedeeltelijk. Deze maatregel kon evenwel niet beletten dat het schepenamtbt gemonopoliseerd werd door enkele invloedrijke individuen, dan wel families.⁶⁵ Oudenaarde was in de 16de eeuw nog altijd een 'typische patriciersstadje', waar de (vaak) adellijke geslachten de touwtjes stevig in handen hadden. Hun dominantie strekte zich uit op verschillende stedelijke domeinen, zowel op politiek, economisch als sociaal-cultureel vlak hadden zij het voor het zeggen.⁶⁶

Wat nu volgt is een beknopte bespreking van wie nu de eigenlijke machthebbers in Oudenaarde waren, een dergelijke uiteenzetting is op zijn plaats, om het rekwes van de neringen en de *Concessio Carolina* voor Oudenaarde beter te kunnen begrijpen.

Uit de aanhef van het rekwes van de neringen van de stad kunnen we afleiden dat de eigenlijke machthebbers in Oudenaarde 'de Capitein, hooghbailliu ende scepenen' waren.⁶⁷

In Oudenaarde, gesitueerd op de linkeroever van de Schelde, waren er twee schepenbanken werkzaam. De leden van de eerste schepenbank werden schepenen genoemd, het eerste lid was de voorschepen of

---

⁶² M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", passim.

⁶³ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p.48.

⁶⁴ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", passim.

⁶⁵ P. Stabel, "Stedelijke instellingen (12de eeuw- 1795)", in: *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, 1997, p. 255. Als we de lijst van magistraatspersonen er op na slaan voor de tweede helft van de 16de eeuw zien we inderdaad dezelfde namen verschillende keren terugkeren, in: L. Van Lerberghe, *Magistraetspersoonen der stad Audenaerde*, 145p.

⁶⁶ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde : een onderzoek naar de politieke elite van Oudenaarde tijdens de Bourgondische periode (1453-1500)*, Gent, s.n., 2000, p. 390(onuitgegeven licentiaatverhandeling). Zie ook M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", pp. 23-24.

⁶⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1253), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

de burgemeester. Deze schepenbank komt zodoende grotendeels overeen met de schepenbank van de Keure in Gent. De leden van de tweede schepenbank droegen de naam 'oppervoogden', 'voogden van de wezen' of 'voogden van de caele', wat in overeenstemming is met de schepenbank van Gedele in Gent. Jaarlijks op Onze-Lieve-Vrouwlichtmis, 2 februari, werden beide schepenbanken vernieuwd. Dit gebeurde door vorstelijke commissarissen.⁶⁸ Vanwelden haalt 1273 als eerste jaar aan waarin vorstelijke commissarissen beslisten over de samenstelling van het stadsbestuur.⁶⁹ Rogge hanteert eveneens deze datum.⁷⁰ Blockmans noteert evenwel een andere datum, volgens hem dateert de interventie van vorstelijke commissarissen in de magistratsvernieuwing pas van 1387.⁷¹ Hij heeft deze datum van Joosen en Quicke, "De locale autonomie der steden verzwakte door de toenemende inmenging der baljuws in de stadszaken. Zij zetelden in de hertogelijke commissies, ingesteld voor de vernieuwing van den magistraat. Aldus te Brugge reeds van 1387 af, ook te Ieper en Oudenaarde".⁷² Blockmans lijkt niet zeker te zijn van deze datum, hij vermeldt dat de datum voor Ieper alvast onjuist is, wat het aannemelijk maakt dat het jaar 1387 ook voor Oudenaarde niet zou kloppen. Desalniettemin neemt Dambruyne deze datum wel over.⁷³ Om duidelijkheid te scheppen, nemen we de *Coutumes de la ville d'Audenarde* ter hand. Hierin vinden onder het jaar 1273 een document van Margareta van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, waarin inderdaad gestipuleerd staat dat het de centrale regering is die beslist over wie het schepenambt bekleedt, 'quod cum ex parte scabinorum et communitatis villae de Audenarde essemus multotiens requisiti, ut eis scabinagium de anno in annum concederemus'.⁷⁴ In deze ordonnantie wordt eveneens aangegeven dat het de stad Oudenaarde zelf is, die om een centrale interventie gevraagd heeft.⁷⁵ Voor het jaar 1387 vonden we echter niets. De zoektocht in de *Audenaardsche Mengelingen* leverde eveneens niks op. We zijn dus eerder geneigd om het jaar 1273 aan te duiden als het jaar waarin Oudenaarde van dan af geen hand meer had in de samenstelling van het stadsbestuur. Oudenaarde zou hierdoor veel vroeger dan andere steden onderworpen zijn aan het vorstelijk gezag, gezien dat vorstelijke commissarissen daar pas in de 14de beslisten over wie de stad bestuurde.⁷⁶

De vorstelijke commissarissen stonden in Oudenaarde niet alleen in voor een vernieuwing van de magistraat, ze onderwierpen de stadsrekeningen ook aan een jaarlijkse controle. De schepenen van

---

⁶⁸ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde*, pp. 190-191.

⁶⁹ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p.157.

⁷⁰ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde*, pp. 191-193.

⁷¹ W.P. Blockmans, *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)*, Brussel, Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1978, p. 75.

⁷² H. Joosen, F. Quicke, "Geschiedenis van de instellingen en sociale toestanden" in: *Geschiedenis van Vlaanderen. 3: het Burgondische tijdvak XV eeuw*, Brussel, Standaard, 1938, p.245

⁷³ J. Dambruyne, "De middenstand in opstand", p. 88.

⁷⁴ Th. De Limburg-Stirum, *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand. Tome cinquième. Coutumes de la ville d'Audenarde*, Brussel, Gobbaerts, 1886, vol. II, p. 12.

⁷⁵ Th. De Limburg-Stirum, *Coutumes des pays*, vol. II, p. 12-13.

⁷⁶ J. Dambruyne, "Een doorgewinterde rebel", p. 133.

Oudenaarde moesten aan een aantal voorwaarden beantwoorden, zo moest een schepen poorter zijn van Oudenaarde. Hij mocht geen twee opeenvolgende jaren het ambt van schepen uitoefenen. Het was daarenboven verboden voor bepaalde graden van verwantschap, bijvoorbeeld een vader en een zoon, om binnen dezelfde ambtstermijn het schepenambt te bekleden. De reputatie en levenswandel van schepenen moesten daarenboven onbesproken zijn.⁷⁷ Deze maatregelen werden getroffen om de oververtegenwoordiging van patriciërsgeachten te voorkomen.⁷⁸ Na 1531 werd de eerste schepenbank uitgebreid tot negen schepenen, de tweede schepenbank telde vier oppervoogden. Schepenen bezaten rechterlijke, wetgevende en bestuurlijke macht. Het feitelijke bestuur van de stad lag volledig bij hen.⁷⁹ Dit moet een doorn in het oog geweest zijn van de ambachten, die net als hun collega's in Gent inspraak wilden hebben in het stadsbestuur.

Naast de schepenen, die aangesteld werden door vorstelijke commissarissen en zo toch min of meer gebonden waren aan de keizer, waren er ook vorstelijke vertegenwoordigers te vinden in de stad, meer bepaald de hoogbaljuw, de poortbaljuw en de amman. De keizer zelf benoemde de baljuw, de benoeming moest wel nog goedgekeurd worden door de schepenen. De baljuw legde in hun handen de eed af. De ambtstermijn van de baljuw was in vele gevallen niet bepaald, hij wist dan ook niet hoe lang hij het ambt zou bekleden. Om tot baljuw benoemd te worden, moest men eveneens aan een aantal voorwaarden voldoen, zo moest men van wettige geboorte zijn. Er werd verwacht dat het recht tot op een zekere hoogte gekend was, universitaire studies waren evenwel geen vereiste. De baljuw mocht niet in de stad geboren zijn of geen poorter zijn van de stad waar hij aangesteld was tot baljuw, teneinde de onpartijdigheid van deze vorstelijke vertegenwoordiger zoveel mogelijk te waarborgen. Van een baljuw werd eveneens een smetteloze levenswandel verwacht en loyaliteit tegenover de vorst, dat spreekt voor zich. Normaal was de baljuw verplicht om zijn ambt persoonlijk uit te oefenen, vanaf de tweede helft van de 15de eeuw werd deze verplichting evenwel niet meer toegepast. Sommige baljuws stelden een plaatsvervanger aan. Het takenpakket van de baljuw situeerde zich in de rechterlijke sfeer, de voornaamste taken waren het manen van de rechtbank, het formuleren van de aanklacht, het uitvoeren van het vonnis en het opsporen en vervolgen van verdachten. Hij diende er eveneens op toe te zien dat de rechtspraak in overeenstemming was met het gewoonterecht en de ordonnanties. Elk stedelijk reglement dat de schepenen wilden uitvaardigen had zijn goedkeuring nodig. Een ander taak die de baljuw op zich nam, was de afkondiging van de stedelijke en vorstelijke verordeningen. Zijn rol in bestuurlijke zaken van de stad was niettemin vaak enkel formeel.

Het verschil tussen de hoog- en poortbaljuw is dat de eerstgenoemde bevoegd was over het grondgebied van de kasselrij, de hoofdplaats diende enkel als zijn verblijfplaats, de laatstgenoemde was

---

⁷⁷ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde*, pp. 191-195.

⁷⁸ J. Dhondt, "Het ontstaan van Oudenaarde", in: *HGOKO*, X (1952), p.79.

⁷⁹ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde*, pp. 191-195.

echter alleen werkzaam in de stad en niet in het omliggende platteland. De poortbaljuw stond een trapje lager dan de hoogbaljuw, aan wie hij ondergeschikt was. De poortbaljuw had nochtans dezelfde ambtsverplichtingen als de gewone baljuw.

De amman stond de hoog- en poortbaljuw bij in hun ambt. De functie van de baljuw om de rechtbank te manen, werd in de praktijk overgenomen door de amman. Op bevel van de schepenen arresteerde hij verdachte personen en sloot ze op in de gevangenis. De zorg over de stedelijke gevangenis behoorde tot zijn verantwoordelijkheden, net als het leiden van de gevangene naar de rechtbank en het voltrekken van het vonnis in naam van de baljuw. Voor de administratieve taken had de baljuw een baljuwsklerk ter zijne beschikking.

Naast de magistraat bestond er in Oudenaarde ook nog een stedelijke raad, deze raad maakte deel uit van de Grote Raad. De stedelijke raad bestond uit notabelen van de stad, meer bepaald de voormalige politieke ambtsdragers. De rol van de raad was louter van adviserende aard.

De Grote Raad van de stad was samengesteld uit de leden van de stedelijke raad, de schepenen, de oppervoogden en de dekens van de schuttersgilden. Ook de vijftien ambachten van de stad waren vertegenwoordigd in de Grote Raad, en wel met hun deken en twee gezworenen. De machtshonger van de ambachten ten spijt, kwam deze Raad slechts zelden samen. Tot een van hun taken behoorde het jaarlijks aanhoren van de stadsrekeningen op de dinsdag vóór Onze-Lieve-Vrouw-Lichtmis. Wanneer zaken van groot belang op de agenda stonden, werd de Grote Raad eveneens opgeroepen. Met in het achterhoofd dat de magistraat van Oudenaarde moeilijk toegankelijk was voor niet-adellijke personen en het gegeven dat de Grote Raad op bestuurlijk vlak weinig voorstelde, zien we dus dat de ambachten geen rechtstreeks gewicht in de schaal konden leggen als het op de politieke besluitvorming aankwam.⁸⁰ Hoewel de verhandeling van Rogge de Bourgondische periode (1543-1600) behandelt, is haar conclusie wat de politieke macht van de ambachten betreft, nog altijd toepasbaar op de 16de eeuw.⁸¹ Als we dit vergelijken met Gent, zien we een hemelsbreed verschil, gezien de ambachten zowel in de twee schepenbanken als in de collatie van de stad in ruime mate vertegenwoordigd waren.⁸² Gent is een van de steden die Stabel voor ogen had wanneer hij poneerde dat in de loop van de 13de en de vroege 14de eeuw de spanningen toenamen tussen de oude elite en nieuwe groepen, zoals de ambachten en deze eveneens toegang tot de macht verkregen. Prosopografische analyses van schepenen en ambtsdragers in de laatmiddeleeuwse steden in Vlaanderen hebben uitgewezen dat 'nagenoeg overal' de ambachten een

---

⁸⁰ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde*, pp. 198-202.

⁸¹ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p.158, B.A.M Ramakers, *Spel en figuren: toneelkunst en processiecultuur in Oudenaarde tussen Middeleeuwen en Moderne Tijd*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 1996, pp. 49-51.

⁸² J.Dambuyne, *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld*, Gent, Academia Press, 2002, p.511.

niet onbelangrijke plaats innamen in het stadsbestuur.⁸³ Prak spreekt Stabel hierin echter tegen, hij stelt immers dat gilden in vele delen van de Nederlanden helemaal niks in de pap te brokken hadden, 'there was no guild participation at all', en dat elite families de representatie van de gehele gemeenschap op zich namen.⁸⁴ Deze these, in tegenstelling tot die van Stabel, vat perfect de situatie van het 16de-eeuwse Oudenaarde samen, waar de ambachten een verwaarloosbare invloed uitoefenden in het stadsbestuur.

De kapitein van de stad, ten tijde van de opstand was dat Filips de Lalaing, heer van Schorisse, was eveneens een vertegenwoordiger van de vorst in de stad en het spreekt voor zich dat ook hij de vorst niet voor het hoofd wou stoten en dus handelde naar zijn wil.⁸⁵

Gent staat, meer dan welke andere Vlaamse stad ook, ook nu nog bekend om zijn rebels karakter.⁸⁶ Volgens Vanwelden vertonen de Gentse opstanden een gelijkaardig patroon. Wanneer de diplomatie tekort schoot, bracht Gent via een harde militaire wijze in zoveel mogelijk Vlaamse steden gelijkgezinden aan de macht. Hierbij was de verovering van Oudenaarde essentieel, gezien de stad toegang bood tot Doornik en het Henegouwse, wat belangrijk was voor de stedelijke bevoorrading.⁸⁷ Het kwam echter niet altijd tot een confrontatie, zo schaarden Oudenaarde en Gent zich samen aan de zijde van de hertog tijdens de Vlaamse Boerenopstand van 1323-1328. Enkele jaren later echter stonden de twee steden lijnrecht tegenover elkaar. Nog voor de eigenlijke verdeling van het omliggende platteland tussen de drie grootste steden van Vlaanderen, Gent, Brugge en Ieper in 1343, kwam het concept van het kwartier meer en meer vast te liggen, tegelijkertijd nam de vijandigheid tegenover de graaf toe en de Gentenaren gingen zich vijandiger gedragen tegenover de omliggende rurale gebieden. Op hun beurt stonden de rurale gebieden eveneens meer en meer vijandig tegenover de aanspraken van de grote steden, en gaven lucht aan deze gevoelens op een nogal dramatische wijze. Zo schijnt er in 1333 in Huise, dicht bij Oudenaarde, een algemene opstand geweest te zijn, waarbij eigendom van de burgerij vernield werd.⁸⁸ Ofschoon de Gentenaars sinds 1326 de Oudenaardse magistraat naar hun hand probeerden te zetten door bondgenoten binnen te smokkelen, koos de stad in 1342 toch partij voor de graaf van Vlaanderen, en zo tegen de economische belangen van Vlaanderen in, waar Jacob van Artevelde garant voor stond.⁸⁹

---

⁸³ P. Stabel, "Stedelijke instellingen", p. 251.

⁸⁴ M. Prak, "Corporate politics in the Low Countries: guilds as institutions, 14th to 18th centuries", in: *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries: Work, Power and Representation*, 2006, p. 83.

⁸⁵ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 10 en H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, Gent, s.n., 1979, pp. 68-72 (onuitgegeven licentiaatverhandeling).

⁸⁶ Zie boeken als J. Decavele, *Gent : apologie van een rebelse stad geschiedenis, kunst, cultuur*, Antwerpen, mercatorfonds, 1989, 446p of artikels als M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale. Karel V en Gent, stedelijke identiteit en staatsgeweld", in: *HMGOG*, LIV (2000), pp. 31-63.

⁸⁷ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", pp. 16-17.

⁸⁸ D.M. Nicholas, *Town and countryside : Social, economic and political tensions in fourteenth-century Flanders*, Brugge, De Tempel, 1971, passim.

⁸⁹ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", p. 17.

Zo kwam Oudenaarde in de zomer van 1342 in opstand tegen de dominantie van Gent, die vanaf 1338 bij tijd en wijle eens tussenkwam in het doen en laten van Oudenaarde. Gent liet het hier niet bij en onderdrukte snel de revolte.⁹⁰ Decennia later, we schrijven de jaren 70 en 80 van de 14de eeuw, koos Oudenaarde andermaal de kant van de graaf in een meer dan vijf jaar lang durend conflict met Gent, waarbij de stad meerdere malen werd aangevallen door de Gentenaren. De vrede van Doornik van 1385 stelde uiteindelijk rust op zaken.⁹¹

Wanneer Gent rebelleerde tegen haar vorst, wat meer dan eens gebeurde, in de eerste helft van de 15de eeuw vonden niet minder dan 9 opstanden plaats, meer bepaald in 1401, 1406, 1411, 1414, 1423, 1432, 1437, 1440 en 1449-53⁹², poogde ze de kleinere steden als Kortrijk en Oudenaarde op te ruïnen tegen Bourgondië. Wanneer Gent niet in haar opzet slaagde, sloeg ze aan het plunderen. In 1450 zat het er wederom bovenarms op tussen Gent en haar hertog, Filips de Goede, wanneer deze laatste de jaarlijkse bedde wou vervangen door een zoutbelasting. Gent weigerde, wat aanleiding gaf tot drie jaren van twist, plunderingen en guerrilla. In 1452 werden alle woningen en hutten rond de Oudenaardse muren afgebrand door Gentse troepen, die echter niet konden doordringen tot in de stad. De relaties tussen de steden was dus niet altijd vriendschappelijk te noemen, meer nog, volgens Castelain betwistten Oudenaarde en Kortrijk het leiderschap van Gent.⁹³ De rol als hoofdstad van Vlaanderen leek immers ooit voor Oudenaarde weggelegd, maar door omstandigheden werd de stad nooit meer dan een stad op weg naar Gent.⁹⁴ Deze voorbeelden werden aangehaald om aan te tonen dat Oudenaarde niet altijd het voorbeeld van Gent zonder slag of stoot volgde, integendeel, de stad koos vaker niet dan wel de zijde van Gent en vertoont bijgevolg veel meer de neiging om in de centralistische pas te lopen. De vroege interventie van vorstelijke commissarissen in de magistraatsvernieuwing staat hier zeker niet los van. Gent daarentegen bleek veel meer particularistisch ingesteld te zijn, de geschiedenis van de Gentse opstandigheid is algemeen bekend⁹⁵, ook bij de toenmalige bevolking leefde er een sterk besef van deze opstandige traditie.⁹⁶ Ted Gurr, socioloog van opleiding, heeft eveneens aandacht voor psychologische factoren. Hij stelt dat hij hoe vaker een bepaalde vorm van politiek geweld in een bepaalde gemeenschap voorkomt, hoe groter de verwachting dat het opnieuw zal voorkomen. De normen en justificatie van het politiek geweld worden bepaald door deze verwachting.⁹⁷ Blockmans noemt dit 'de

---

⁹⁰ D.M. Nicholas, *Town and countryside*, p. 186-187.

⁹¹ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", pp. 17-18.

⁹² J. Dumolyn en J. Haemers, "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders", in: *Journal of Medieval History*, 31 (2005), p.379.

⁹³ R. Castelain, *De mentaliteit van boeren en burgers in Oudenaarde en zijn kasselrij, 15de-18de eeuw*, Oudenaarde, Vereniging voor Vreemdelingenverkeer en Monumentenzorg, 1987, passim.

⁹⁴ M. Hoebeke, *De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde*, p. 11.

⁹⁵ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 37.

⁹⁶ R. Verbruggen, *Geweld in Vlaanderen*, p. 67.

⁹⁷ T.R. Gurr, *Why men rebel*, Princeton, Princeton university press, 1974, passim.

revolutionaire traditie', samen met de volksaard oefent deze een fundamentele invloed uit.⁹⁸ Deze stelling kan zonder moeite op het geval van Gent toegepast worden, nog steeds heeft de stad het imago van een rebel te zijn.⁹⁹ Oudenaarde daarentegen droeg een heel wat minder opstandig verleden met zich mee, de stad koos waar het even kon de kant van de vorst, bijgevolg kende de stad niet echt 'revolutionaire traditie', al is de term 'opstandige traditie' hier meer op zijn plaats. Deze vaststelling maakt het des te merkwaardiger dat Oudenaarde in 1539 wel de zijde koos van het rebellerende Gent, op deze vraag zullen we later een antwoord formuleren. We kunnen nu al opmerken, dat toont het gewelddadig gedrag van Gent ten opzichte van Oudenaarde ook aan, dat de kleinere steden rekening dienden te houden met de politieke ambities van hun hoofdstad en dat ze ingebed waren in een hiërarchisch netwerk, wat aangevoerd werd door de Vier Leden van Vlaanderen.¹⁰⁰

Ook in 1537 ging Oudenaarde, in eerste instantie, niet akkoord met het pad dat Gent verkoos te bewandelen. Bewijs hiervoor vinden we in het stadsarchief van Oudenaarde. Het gros van de neringen besliste op 16 mei 1537 om het voorbeeld van de Wet en de Raad van de stad te volgen en het bedeaandeel te betalen.¹⁰¹ Hoe het van dan af verder verliep, zien we in een volgend hoofdstuk.

POLITIEKE CULTUUR IN VLAANDEREN EN HET STAATSVORMINGSPROCES

In deze paragraaf staat de politieke cultuur in Vlaanderen en het staatsvormingsproces, brandend actueel in de 16de eeuw, centraal.

Zoals eerder al geschetst, waren de grote steden van Vlaanderen, Gent, Brugge en Leper, op hun autonomie en vrijheid gesteld en waren ze er ook in geslaagd (weliswaar op tijdelijke basis) deze te vrijwaren. In de late middeleeuwen genoten ze een ruime mate van politieke autonomie en domineerden op die manier het graafschap. Hun eigen ambities zaten hier voor een stuk tussen, maar de mate waarin steden erin slaagden hun demografisch en economisch gewicht te vertalen naar politieke macht werd eveneens bepaald door de machtspositie van de vorst en de adel, de twee voornaamste antagonisten van de steden.¹⁰² Het staatsvormingsproces, dat uit de startblokken schoot onder de Bourgondische hertogen vanaf 1384 en dat werd volbracht onder de Habsburgers, bracht een einde aan

---

⁹⁸ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 138.

⁹⁹ J. Decavele, *Gent: Apologie van een rebelse stad geschiedenis, kunst, cultuur*, Antwerpen, Mercatorfonds, 1989, 446p.

¹⁰⁰ P. Stabel, "Stedelijke instellingen", p.251.

¹⁰¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 16 meye 1537, z.f.

¹⁰² J. Dambruyne, "De middenstand in opstand", p. 85.

de ruime autonomie van de Vlaamse steden. Tussen 1384 en 1543 slaagden de vorsten erin om een kleine twintig vorstendommen en heerlijkheden, die ervoor nog autonoom waren geweest en lang niet altijd bondgenoten, samen te brengen onder een gezag.¹⁰³ Het vorstelijk centralisatiestreven was immers gericht op de vestiging van een stabiele centrale staat in de Nederlanden.¹⁰⁴ Een van de taken die deze stabiele centrale staat zichzelf had opgelegd was de onderwerping van de steden, ‘bolwerken van vrijheid en voorrechten uit de middeleeuwen’.¹⁰⁵ Maar laat het nu de vorst zelf zijn, o ironie, die deze bolwerken in de hand heeft gewerkt. In de middeleeuwen kampte de vorst immers met twee machtsconcurrenten, de adel en de steden. Alvorens de steden uit te schakelen als machthebber, richtte hij zich op de adel, om deze groep te elimineren ging hij een alliantie aan met de steden. Zodoende verleende de vorst hen privileges en rechten. Politiek macht vloeide uit hun economische suprematie. De vorst speelde het spel slim, niet alleen probeerde hij de macht van de adel van buitenuit uit te hollen, hij pakte hen ook rechtstreeks aan. Door de adel in te schakelen in de vorstelijke administratie, versterkte hij zijn greep op hen. In de 14de en 15de eeuw zien we een verschuiving, nu de adel geïntegreerd was in het systeem, kon de vorst zijn andere machtsconcurrent aanpakken, de steden. In de Nederlanden werden deze gekenmerkt door een grote mate van autonomie, toch hebben ze zich nooit ontwikkeld tot de machtige stadstaten zoals te vinden waren in Italië of Duitsland. Het spreekt vanzelf dat de steden zich niet zonder slag of stoot wilden onderwerpen en de pogingen van de vorst om de macht van de steden te beknotten gingen dan ook gepaard met de nodige opstanden en conflicten.

In vergelijking met Engeland en Frankrijk, waar steden reeds in de middeleeuwen sterk geïntegreerd waren in de gecentraliseerde staat, kwam de vorming van een centrale staat in de Nederlanden nogal vrij laat op gang, met name in de 15de en 16de eeuw. Gent als stad kon hierbij het langst verzet bieden tegen het vorstelijke centralisme. Pas in 1469 werd het stadsbestuur in Gent voor het eerst rechtstreeks door vorstelijke commissarissen verkozen, in andere Vlaamse steden gebeurde dit reeds een eeuw vroeger.¹⁰⁶ Oudenaarde was met het jaar 1273 duidelijk een van de steden die als eerste onder het wakend oog van de vorst werd geplaatst. Uiteindelijk werden alle steden opgenomen in een groter staatkundig geheel, deze integratie verliep echter niet van een leien dakje, maar draaide ten langen leste toch uit in het voordeel van de centrale staat, dewelke verpersoonlijkt werd door de vorst. Oorzaken hiervan moeten gezocht worden in de opbouw van een stevig staatsapparaat, met ambtenarij, een staand leger en fiscaliteit als de kernwoorden, maar ook in de afwezigheid van solidariteit tussen de steden onderling en politieke en sociale verdeeldheid binnen de steden zelf.¹⁰⁷ De factor ‘politieke verdeeldheid binnen de stad zelf’ was zeker aanwezig bij de opstand van 1539 in Oudenaarde. De stad was enerzijds verdeeld tussen de stadsmagistraat, dewelke legitiem over politieke macht beschikte en de keizer gunstig gezind

---

¹⁰³ J. Dambruyne, “Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent”, pp. 112-113.

¹⁰⁴ J. Dambruyne, “Diepere oorzaken”, in: *Keizer tussen stropdragers : Karel V 1500-1558*, p. 146.

¹⁰⁵ J. Decavele en P. Van Peteghem, “Gent ‘absoluut’ getemd”, in: *Gent, apologie van een rebelse stad*, 1989, p.107.

¹⁰⁶ J. Dambruyne, “Een doorgewinterde rebel”, passim.

¹⁰⁷ J. Dambruyne, “Een doorgewinterde rebel”, pp. 127-129.

was, gezien ze hun macht aan hem te danken hadden, en de rebellen, waaronder de ambachten die meer politieke inspraak eisten. De neringen hebben getracht om een kloof te slaan tussen de politieke elite, wanneer ze in november 1539 de vraag lanceerden of de Raad van de stad zich bij hen zou aansluiten.¹⁰⁸ Men is hier echter niet op ingegaan, wel stelde men de neringen een procureur, Gillis Van den Rest, ter hunne beschikking.¹⁰⁹ Eerder al hadden ze een poging ondernomen om Filips de Lalaing, kapitein van de stad, aan hun zijde te krijgen, maar ook deze draaide op niets uit.¹¹⁰

Blockmans argumenteert dat een opstand enkel succesvol kan zijn wanneer de politieke elite, die legitiem beschikt over macht, verdeeld, en bijgevolg zwak is.¹¹¹ In Oudenaarde slaagde de politieke elite, die helemaal niet in opstand wilde komen¹¹², erin haar eenheid te bewaren. De opstand draaide dan ook niet uit in het voordeel van de opstandelingen. Dat hoeft geen verbazing te wekken stellen Boone en Prak, die de veel grotere machtsreserves van de Bourgondische hertogen en de Habsburgse vorsten aanhalen als doorslaggevende factor voor het falen van elke gegeven opstand. Er bestond daardoor geen twijfel over de afloop en gevolgen van conflicten tussen steden en het centrale gezag: het centrale gezag kwam er versterkt uit en de fiscale druk werd verder opgevoerd.¹¹³ Ook in het geval van Oudenaarde zien we dat deze stelling bevestigd wordt. De vraag blijft echter, als de stad al sinds 1273 niks te zeggen had over de aanstelling van het stadsbestuur en ze op die mate gedomineerd werd door Gent dat van eigen politieke ambities op een grotere, ruimtelijke schaal weinig tot geen sprake was, waarom komt ze dan in opstand tegen een vorstenhuis zo machtig, dat enige terreinwinst op de centralisatie toch nooit binnen het bereik lag?

---

¹⁰⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 14 november 1539, z.f.

¹⁰⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 18 november 1539, z.f. Voor meer informatie en uitleg zie: D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 39-40.

¹¹⁰ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 44-45.

¹¹¹ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 135.

¹¹² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp.8-9 en H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, passim.

¹¹³ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 104. Op de precieze afloop van de opstand in Oudenaarde wordt er later in deze verhandeling dieper ingegaan.

De bedeaanvraag van 1.200.000 Carolusgulden in het voorjaar van 1537 vormde de directe aanleiding van de opstand in Gent.¹¹⁴ Ook in Oudenaarde waren de (stedelijke) belastingen niet onbesproken¹¹⁵, daarom lijkt het aangewezen om het financiële beleid in Vlaanderen en Oudenaarde even door te nemen.

De Nederlanden kenden onder Keizer Karel een grillige belastingheffing. In de jaren 1531 tot 1534, een periode van vrede en matige belastingen kwam de totale staatsinkomst op gemiddeld 411.000 dukaten per jaar. In vergelijking met het normale jaarlijkse niveau van een eeuw daarvoor, zoals bijvoorbeeld dat van 1445, hield dit een stijging in van 69%. Dit cijfer ligt veel hoger dan de toename van de bevolking, de productie en de inflatie in die periode, wat betekent dat de staat veel machtiger is geworden en veel meer in staat was om de surplussen van haar onderdanen aan te matigen. De bedeaanvragen die ingediend werden door de vorst werden voornamelijk bepaald door oorlogen en andere militaire operaties. De beden die werden toegestaan door de steden en de Statenvergaderingen in de Nederlanden kenden dan ook geen geleidelijke groei, maar vertoonden daarentegen grote schommelingen. Zo bedroegen de beden in het graafschap Vlaanderen in de oorlogsjaren 1521, 1522, 1537, 1544 en 1545 het drie-, vier-, en zelfs tienvoudige van wat kort daarvoor of daarna aan beden betaald werd.¹¹⁶ In de Nederlanden was er een systeem in voege wat inhield dat de vorst, iedere keer hij belastingen wilde heffen, die vraag formeel diende voor te leggen aan de Statenvergaderingen van de verschillende gebieden. De Staten moesten hiervoor immers hun toestemming geven. Deze Statenvergaderingen bestonden uit vertegenwoordigers van de geestelijkheid, de adel en de derde stand. In Vlaanderen ging het echter anders aan toe, daar de afgevaardigden van de clerus en de adel nooit opdaagden op vergaderingen waar over de beden overlegd werd, was het toekennen van de beden in de praktijk enkel een zaak van de derde stand, met name de steden en de kasselrijen. Echter niet elke stad of kasselrij had wat in de pap te brokken. Sinds 1343 hadden de Vier Leden, Gent, Brugge, Ieper en het plattelandsdistrict het Brugse Vrije de leiding over het graafschap Vlaanderen en beslisten zij of de bede al dan niet werd toegestaan.¹¹⁷ Het gegeven dat de Leden de bede moesten toekennen aan de vorst, betekende een 'niet te onderschatten pressiemiddel' voor de steden in kwestie.¹¹⁸ Beden waren echter lang niet de enige belastingen die de steden moesten betalen, in het geval van Oudenaarde vormden de ongelden, indirecte belastingen op het verbruik, de productie en het vervoer van goederen

---

¹¹⁴ J. Dambruyne, "Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent", p. 116.

¹¹⁵ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 38.

¹¹⁶ W.P. Blockmans, "De onderdanen van de keizer", p. 249.

¹¹⁷ J. Dambruyne, "Een doorgewinterde rebel", pp. 127-129.

¹¹⁸ M. Nuyttens en A. Zoete, "De Vier Leden en de Staten van Vlaanderen", in: *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, 1997, p. 74.

in de stad, de belangrijkste bron van inkomsten voor de stad.¹¹⁹ In de jaren 20 en 30 van de 16de eeuw werden de inwoners van Oudenaarde geconfronteerd met verhoogde binnenkosten en versterkte fiscale controle, als gevolg van de grote kosten voor het nieuwe stadhuis. De bouw van onder andere een nieuwe schepenkamer ging van start in 1526, na jarenlang besprekingen te hebben gevoerd.¹²⁰ Zo kwam er in 1528 een verbod op het drinken buiten de muren, gezien er daar geen stadsrechten geheven werden op bier en wijn.¹²¹ In 1536 werd door de magistraat van Oudenaarde een octrooi aangenomen wat inhield dat de magistraat de belastingen naar believen mocht optrekken, dan wel verminderen. Hoewel het octrooi in 1536 werd aangenomen ging het evenwel pas van start in 1540. Dit document zou in 1539 echter voor heel wat commotie zorgen...¹²²

---

¹¹⁹ B. Ouvry, "Officiëel ceremonieel te Oudenaarde, 1450-1600", in: *HGOKO*, XXII (1985), p. 51.

¹²⁰ M. Vanwelden, "Facetten van een stadsgeschiedenis", p. 21.

¹²¹ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 57.

¹²² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 19 e.v.

In dit hoofdstuk willen we wat dieper ingaan op het fenomeen van (stedelijke) opstanden, waarbij we enkele definities aanreiken en verschillende auteurs die zich in het gegeven verdiept hebben, toelichten. Charles Tilly mag in zo'n overzicht, hoe beknopt het ook moge zijn, uiteraard niet ontbreken.¹ Als socioloog is Tilly zeer invloedrijk geweest in het onderzoeksveld naar opstanden en collectieve acties, toch was hij hierin zeker niet de eerste. Blockmans wijdde in 1974 een artikel aan de samenwerking tussen sociologie en geschiedenis en bespreekt hierin verschillende auteurs met een sociologische vorming die zich hebben toegelegd op het fenomeen der opstanden. Brinton, Davies, Baechler, Hobsbawm en Gurr hebben sociologische modellen uitgedacht, waarin de voorwaarden die volgens hen leiden tot een opstand vervat zijn. Blockmans verwijt de auteurs echter dat ze zich teveel beperken tot de revoltes en revoluties van de laatste twee eeuwen en past daarom de opgestelde modellen toe op de revoltes die zich voordeden in Vlaanderen, van de 13 tot en met de 16de eeuw, met groot succes. Hoewel het artikel verouderd is, blijken sommige modellen nog steeds bruikbaar en kunnen ze ook, althans facetten ervan, toegepast worden op de opstand in Oudenaarde.² Maar hierop komen we later terug, als we bij de bespreking en verklaring van de opstand van Oudenaarde aanbeland zijn. Blockmans besprak echter niet alleen onderzoekers die zich toelegden op het fenomeen van opstanden, hij houdt er ook zijn eigen mening op na. Volgens hem zijn opstanden 'ontladingen van de voordien latente spanningen'.³

Vier jaar na het artikel van Blockmans, gaf Charles Tilly zijn gezaghebbend boek *From Mobilization to Revolution* uit, waarin de studie van collectieve actie centraal staat, een noemer waar ook opstanden onder vallen. Tilly onderscheidt in de analyse van collectieve actie 5 grote componenten, belangen, organisatie, mobilisatie, kansen en collectieve actie. In een collectieve actie jagen mensen samen gemeenschappelijke belangen na.⁴ Wanneer ze echter gezamenlijke belangen nastreven door zich tegenover de bestaande orde te plaatsen en politieke macht proberen te grijpen door middel van geweld, noemen Dumolyn en Haemers dat rebelleren. De kaart der opstand kan om verschillende redenen getrokken worden. Economische crises of juist expansie, specifieke eisen of sociaal-politieke

---

¹ We willen niet pretenderen dat dit overzicht exhaustief is. Zie publicaties als Ch. Tilly, *From mobilization to revolution*, Reading, Addison-Wesley, 1978, 349p en *European Revolutions 1492-1992*, Oxford, Blackwell, 1993, 262p.

² W. P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw " in: *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 19 (1974), 2, pp. 124-140.

³ W.P. Blockmans, *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)*, Brussel, Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1978, p. 51.

⁴ Ch. Tilly, *From mobilization to revolution*, Reading, Addison-Wesley, 1978, p. 7.

spanningen kunnen mensen ertoe aanzetten om de politieke macht te grijpen teneinde hun specifieke doelstellingen in te willigen.⁵ Waar de motivatie in Oudenaarde uit bestond, zullen we later zien.

Het is belangrijk om een onderscheid te maken tussen rebellies en revolten enerzijds, en revoluties anderzijds. Charles Tilly heeft gepoogd om een precieze definitie van revolutie te formuleren. Volgens hem is een revolutie een 'forcible transfer of power over a state in the course of which at least two distinct blocs of contenders make incompatible claims to control the state, and some significant portion of the population subject to the state's jurisdiction acquiesces in the claims of each bloc. The blocs may be single actors, such as the class of great landlords, but they often consist of coalitions among rulers, members and/or challengers. In a revolution, the polity stops behaving as before. The distinction among rulers, members and challengers blur, then change.'⁶ Revoluties hadden structurele veranderingen van de maatschappij als doel, revoltes dienden een ander streven. Door te rebelleren wilde men concessies afdwingen van hun heersers, eerder dan de bestaande sociale, politieke en economische systemen omver te gooien. Nooit werd een volledige sociale klasse of institutie aangevallen, men wilde eerder verbeteringen aanbrengen of het recht verkrijgen om te participeren in de instituties.⁷ Om het met Elliott te zeggen, het heeft geen zin om te zoeken naar motivatie van enige innoverende aard, volgens hem waren opstandelingen eerder 'obsessed by renovation' en werden ze gedreven door het verlangen terug te willen keren naar oude gewoontes en privileges.⁸ In het verlengde daarvan, wijst Blockmans erop dat vele opstanden gericht waren op het ongedaan maken van de eerdere verwezenlijkingen van de vorstelijk centralisatie.⁹ Ruff vermeldt niks van dit alles en definieert opstanden als collectief geweld, dat zich niet beperkt tot één locatie en langer dan een paar dagen aanhoudt.¹⁰

Opstanden en ordeverstoringen worden gewoonlijk toegeschreven aan het optreden van de 'lagere klassen'. Dit is zeker niet onwaar, al maar tijdens de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd vinden we genoeg voorbeelden van protestacties waar vertegenwoordigers van de bezittende klasse, van middengroepen en van elites eveneens aan deelnamen. Boone en Prak noemen de stedelijke opstand waarschijnlijk de minst bekende van de opstanden van de middenklasse en elite. Nochtans vonden deze in de Lage Landen genoeg plaats.¹¹ De vele studies die gewijd zijn aan de stedelijke opstanden in de Lage Landen tussen de 13de en 16de eeuw stellen dat de middengroep van zelfstandige ambachtsmeesters een

---

⁵ J. Dumolyn, J. Haemers, "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders", in: *Journal of Medieval History*, 31 (2005), p. 372.

⁶ Ch. Tilly, *European Revolutions 1492-1992*, Oxford, Blackwell, 1993, p. 8-9.

⁷ J. Dumolyn, J. Haemers, "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders", p. 372.

⁸ J. Elliott, "Revolution and continuity in early modern Europe", *Past and Present*, 42 (1969), p. 44.

⁹ W.P. Blockmans, "Alternatives to Monarchical Centralisation : The Great Tradition of Revolt in Flanders and Brabant", in: *Republiken und Republikanismus im Europa der Frühen Neuzeit*, 1988, p. 152.

¹⁰ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, p. 184.

¹¹ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers: de kleine en grote traditie van stedelijke revoltes in de Lage Landen", in: *Een wonder weerspiegeld. De Nederlandse Republiek in Europees perspectief*, 2005, p. 91.

fundamentele rol hebben gespeeld in deze opstanden.¹² Dumolyn en Haemers wijzen erop dat het middeleeuwse graafschap Vlaanderen, waarvan Gent de politieke hoofdstad was¹³, een 'buitengewoon aantal rebellies en revoltes' doormaakte.¹⁴ Volgens Wayne te Brake zijn zulke opstanden en revoltes te wijten aan kortsluitingen in de politieke onderhandelingen en aan een gebrekkige communicatie tussen heersers en onderdanen.¹⁵ Het valt op dat Te Brake hier wel een zeer homogene omschrijving hanteert voor de verschillende sociale geledingen van de samenleving, hierdoor wordt de sociale werkelijkheid niet juist voorgesteld. Johan Dambryne reageerde tegen deze te homogene voorstelling door aandacht te vragen voor de middenklasse in de 16de eeuwse samenleving, in casu in Gent.¹⁶ De opvatting dat de politieke cultuur van het vroegmoderne Europa een eenrichtingsproces was, is volgens Te Brake verkeerd, het moet immers gezien worden als een interactief lopend onderhandelingsproces tussen beide partijen.¹⁷ Te Brake legt de nadruk dus op communicatie, en kan beschouwd worden als een verfijning van en aanvulling op de theorie van Tilly, als gevolg van de *linguistic turn*, waardoor elementen als taal op een grotere aandacht konden rekenen.¹⁸

Nu wil het dat deze cultuur van onderhandeling, dialoog en bijgevolg kortsluiting wel zeer aanwezig was in de Nederlanden, zowel in de middeleeuwen als in de vroegmoderne tijd. Alleen al in de eerste helft van de 15de eeuw kwamen in Gent maar liefst 9 opstanden voor.¹⁹ Het groot aantal opstanden dat voorkwam in Vlaanderen moet Blockmans eveneens opgevallen zijn, want hij deed een klein rekensommetje en verkreeg als resultaat dat er van de vroege 14de eeuw tot de late 16de eeuw zo'n vier grote, algemene revoltes in het graafschap Vlaanderen hebben plaatsgevonden, allen goed voor zo'n 23 jaar aan opstand in een periode van 260 jaar. Naast de grote opstanden vonden er ook regionale rebellies plaats, die alles bij elkaar zo'n 14 jaar hebben geduurd. Blockmans komt dan ook tot de conclusie dat er in het graafschap Vlaanderen een uitzonderlijk intens sociaal protest heeft gewoed.²⁰ Niet alleen vorsers uit de vroegere Nederlanden detecteerden in de Lage Landen een sterke drang tot opstand, ook Tilly is iets opgevallen. In *European Revolutions* bestempelt hij de Lage Landen als de bakermat van de 'bourgeoisrevolte'. In deze sterk geurbaniseerde gebieden, was de politieke

---

¹² J. Dumolyn, "Marginalen of radicalen? Het vertoog over de 'roepers en krijers' tijdens stedelijke opstanden, voornamelijk in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen", in: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 2 (2005), 2, p. 29. Zie hiervoor onder andere J. Dambryne, *Corporatieve middengroepen: aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld*, Gent, Academia Press, 2002, 884p.

¹³ J. Dambryne, "Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent", p. 112.

¹⁴ J. Dumolyn, J. Haemers, "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders", p. 369.

¹⁵ W. Te Brake, *Shaping History. Ordinary People in European Politics 1500-1700*, Berkeley, University of California press, 1998, p. 11.

¹⁶ J. Dambryne, "De middenstand in opstand. Corporatieve aspiraties en transformaties in het zestiende-eeuwse Gent", in: *HMGOG*, LXVII (2003), pp. 71-119.

¹⁷ W. Te Brake, *Shaping History*, passim.

¹⁸ R. Verbruggen, *Wapeninghe, meute ende beroerte : het collectief geweld van de 14de-eeuwse ambachten in de grote Vlaamse steden*, Gent, s.n., 2002, p.35(onuitgegeven licentiaatverhandeling).

¹⁹ J. Dumolyn, J. Haemers, "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders", p.379.

²⁰ W.P. Blockmans, "Alternatives to Monarchical Centralisation", p. 151.

soevereiniteit gefragmenteerd en de bourgeoisie zelfbewust en invloedrijk. Tilly houdt de uitzonderlijke kapitaalsconcentratie in de commerciële en industriële steden van de Lage Landen verantwoordelijk voor de uniek en vroeg manifestatie van bourgeoisrevoltes.²¹

Om door het bos de bomen te kunnen zien, definieerde Blockmans als eerste het concept van de Grote Traditie van Opstand, waarbij opstanden van steden tegen hun heer bedoeld worden.²² Boone en Prak onderscheidde op hun beurt de Kleine Traditie van Opstand, wat slaat op de strijd om politieke macht binnen de stad tussen de verschillende sociale groepen. Hoewel het twee verschillende soorten opstanden betreft, toonden Boone en Prak aan dat beide tradities verwant zijn met elkaar. Samen overspanden ze een lange periode, van de 12de tot de late 18de eeuw en deden opstanden van zulke aard zich vooral voor in de steden. Zowel chronologisch, ideologisch als organisatorisch waren beide tradities verbonden met elkaar, als sociale groep kon men immers alleen invloed uitoefenen op de dialoogpolitiek tussen vorst en stad als men als groep vertegenwoordigd was in het stedelijk bestuur. Deze tradities van opstand deden zich volgens Boone en Prak niet alleen voor in de Lage Landen, het was bijgevolg geen uniek verschijnsel, Noord- en Midden Italië werd in dezelfde periode ook met soortgelijke opstanden geconfronteerd. Desalniettemin was de beweging volgens de auteurs in de oude Nederlanden wellicht sterker dan in elders in Europa.²³ Volgens beide historici leverden revoltes van de Kleine Traditie de brandstof voor een cultuur, die gekenmerkt werd door stedelijke afwijking en weerstand tegen de inmenging van krachten van buitenaf.²⁴ Eerder in dit hoofdstuk hebben we al een onderscheid gemaakt tussen revoltes en revoluties, nochtans vertonen de revoltes uit de Kleine Traditie volgens Boone en Prak een uitgesproken verwantschap met echte revoluties en behoren ze tot het terrein van de maatschappelijke evoluties. Ze zijn kristallisatiepunten voor republikeinse waarden, die tijdens de concrete actie op het niveau van de collectieve bewustwording werden getild.²⁵

Hoewel Blockmans als eerste de term 'Grote Traditie van opstand' lanceerde, onderscheidde Zagorin reeds in 1982 twee vormen van stedelijke rebellie, met als eerste vorm de opstanden die primair gericht zijn tegen de externe overheid, revoltes die ontstaan uit de acute, interne tegenstellingen tussen hogere en lagere groepen in de samenleving maken de twee vorm uit.²⁶

In 'stedelijke opstanden' kan naast het fenomeen van opstanden, eveneens het concept van 'de stad' onderscheiden worden. Het is algemeen geweten dat de Nederlanden ten tijde van Karel V, samen met

---

²¹ Ch. Tilly, *European Revolutions, 1492-1992*, pp.52-78, pp.100-03

²² W.P. Blockmans, "Alternatives to Monarchical Centralisation", pp. 145-154.

²³ M. Boone en M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", passim.

²⁴ M. Boone, "The Dutch Revolt and the Medieval Tradition of Urban Dissent", in: *Journal of Early Modern History*, 11 (2007), 4-5, p. 353.

²⁵ M. Boone en M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 92.

²⁶ P. Zagorin, *Rebels and Rulers 1500-1660. Society, state and early modern revolution, agrarian and urban rebellions*, Cambridge, Cambridge university press, 1982, p. 230.

onder andere de steden in Noord-Italië, een van de belangrijkste stedelijke centra in West-Europa vormden, die gekend waren onder de noemer van 'blue banana'.²⁷ De discipline van stadsgeschiedenis hecht momenteel veel belang aan het feit dat een stad een (mentale en sociale) 'constructie' is die in de eerste plaats het resultaat is van het collectieve optreden van de stedelingen zelf.²⁸ Socioloog Henri Lefebvre heeft hierin een belangrijke rol gespeeld. Zijn boek *La production de l'espace*, reeds uitgegeven in 1974, werd pas opgepikt door de wetenschappers, inclusief stadshistorici, in de jaren 1990, na een Engelse vertaling. Lefebvre vraagt aandacht voor sociale groepen in de stad en hun sociaal ruimtegebruik, hij beschouwt de stedelijke ruimte als product van sociale interacties.²⁹ Recenter hebben we Elisabeth Crouzet-Pavan, die veel aandacht heeft voor de '*espace identitaire*', de ge- en beleefde ruimte waardoor de stad haar specificiteit verwerft. Niet alleen de ruimte als factor speelt een rol in het creëren van een stad, de factor tijd heeft hier eveneens een hand in. Men is zich doorgaans bewust van de geschiedenis van zijn of haar stad en dat speelt een rol in hoe de stad en haar geschiedenis beleefd wordt.³⁰ Jonathan Barry stelt dat ambachten en andere stedelijke privéverenigingen in grote mate hebben bijgedragen tot de collectieve identiteit van de stedelijke gemeenschap.³¹ Johan Dambryne, die de ambachten in Gent tijdens de 16de eeuw, de stad telde er ongeveer 60 officiële, grondig onder de loep genomen heeft, is het daar mee eens.³² Ook Verbruggen stelt, gezien ambachten sinds begin de 14de eeuw een prominente plaats verwierven in het politieke leven van de grote Vlaamse steden en daarenboven juridische, religieuze en caritatieve taken op zich namen, dat ze een cruciale plaats innamen in de stedelijke identiteit van Vlaanderen.³³ In vergelijking met het aantal ambachten dat Gent telde, zinkt het aantal neringen dat Oudenaarde herbergde, welgeteld 15, nogal in het niet.³⁴ Deze cijfers blijken echter wel in verhouding te zijn met het aantal inwoners, dus de stelling dat ambachten een essentiële rol vervulden in de stedelijke identiteit, kan eveneens opgaan voor Oudenaarde. We hebben hier echter onze twijfels bij, maar daar komen we later in deze verhandeling op terug.

---

²⁷ K. Davids, J. Lucassen, "Inleiding", in: *Een wonder weerspiegeld*, p. 13.

²⁸ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 36.

²⁹ H. Lefebvre, *la production de l'espace*, Paris, Anthropos, 1974, 485p.

³⁰ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", pp. 36-37.

³¹ J. Barry, "Bourgeois Collectivism? Urban association and the Middling Sort", in: *The Middling Sort of people : culture, society and politics in England 1550-1800*, 1994, pp. 84-112.

³² J. Dambryne, "De middenstand in opstand", p. 84.

³³ R. Verbruggen, *Geweld in Vlaanderen. Macht en onderdrukking in de Vlaamse steden tijdens de veertiende eeuw*, Brugge, Marc van de Wiele, 2005, p. 10.

³⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 117-118.

In dit luik nemen we de gelegenheid te baat om het verloop van de opstand in Oudenaarde kort te schetsen. De nadruk ligt hier op kort, gezien meerdere auteurs ons al voor zijn geweest en het accent van deze verhandeling niet op het beschrijven, dan wel op het verklaren van de opstand ligt.¹ Noodzakelijkerwijs dienen we ook, als onmisbaar kaderwerk, de opstand in Gent toe te lichten.

Om de gebeurtenissen van 1537 te kaderen en te begrijpen, dienen we eerst een stukje terug te gaan in de tijd, meer bepaald tot 24 februari 1515, de dag waarop Karel V in Gent aantrad als hun nieuwe landsheer. De vernederende vrede van Cadzand van 1492 was in 1515 vergeten, noch verteerd. De Gentenaars hoopten en verwachtten dan ook dat Karel V hun stad in zijn oude glorie zou herstellen. Dat deed hij echter niet, integendeel, hij zwoer een nieuwe grafelijke eedformule die veel minder rekening hield met de stedelijke prerogatieven. De weverij reageerde hierop door opnieuw haar deken volledig autonoom te verkiezen, zoals dit vóór 1492 het geval was. Het oproer werd echter snel onderdrukt door het stadsmagistraat. Karel was niet opgezet met het voorval, volgens hem waren de schepenen veel te laks geweest in het bestraffen van de oproerkraaiers. Op 11 april vaardigde hij hierop het zogenaamde *Calfvel* uit, een formele bevestiging van de vrede van Cadzand. Dit trof de Gentenaars als een slag in het gezicht. Tussen 1515 en 1540 heeft Gent heel wat vorstelijke beden demonstratief verworpen, en volgens Dambruyne is dat te wijten aan het 'ondiplomatisch en absolutistisch optreden' van Karel in 1515.² De relatie tussen Gent en haar landsheer kan dus bezwaarlijk als hartelijk omschreven worden, Dambruyne noemt het zelfs een 'klimaat van koude oorlog'.³

De jaren verstreken en mettertijd werd Karel V geconfronteerd met verschillende opstanden, zo was er de bekende opstand van de *Comuneros* in Castilië in de jaren 1520-1521. Ook in de Duitse ruimte rebelleerde men tegen de vorst⁴, maar de opstand in Gent van 1537-1540 was enige (in internationale literatuur bekende) stedelijke revolte in de Lage Landen tijdens het bewind van Karel V.⁵ Gent was dan

---

¹ Zie voor een uitgebreid verslag over de opstand in Oudenaarde D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer. Uit echte bescheiden byeen verzameld door D. J. vander Meersch*, Gent, Van de Busscher, 1860, 118p.

² J. Dambruyne, "Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent", in: *Carolus: Keizer Karel V 1500-1558*, 1999 p. 116.

³ J. Dambruyne "Diepere oorzaken", in: *Keizer tussen stropdragers: Karel V 1500-1558*, 1990, p.149.

⁴ Voor meer uitleg zie W.P. Blockmans, "Onderdanen van de keizer", in: *Karel V 1500-1558: de keizer en zijn tijd*, 1999, pp. 259-269.

⁵ P. Zagorin, *Rebels and Rulers 1500-1660. Society, state and early modern revolution, agrarian and urban rebellions*, Cambridge, Cambridge university press, 1982, p. 237.

ook de enige stad in de Nederlanden die Karel V nog niet aan zijn gezag onderworpen had, en was hiermee de laatste in 1540.

Karel V kreeg niet alleen met stedelijke opstanden te maken, ook oorlogen waren dagelijkse kost voor deze vorst. Dat oorlogsvoering handenvol geld kost, is een gegeven. Het was vooral de bevolking die mocht opdraaien voor het kostenplaatje, wat over het algemeen niet gering was, zoals al eerder aan bod gekomen is.⁶ In 1537 was het opnieuw zover, een nieuwe oorlogssituatie diende zich aan. In maart van dat jaar viel koning Frans I van Frankrijk het graafschap Artesië binnen, bijgestaan door een leger van 30 000 man. Landvoogdes Maria van Hongarije wilde voorbereid zijn op het ergste en riep onmiddellijk de Staten-Generaal bijeen en vroeg om een bede van 1.200.000 carolusgulden, op de vergaderingen van 24 en 27 maart. Met dat geld wou ze eveneens een leger van 30 000 man oproepen en munitie en artillerie aankopen. Op elke schoorsteen in de Nederlanden zou één gulden geheven worden, wat de gevraagde som zou bijeenbrengen. Alle Nederlandse gewesten stemden zonder morren in. In Vlaanderen, dat een derde van de totale som moest ophoesten, lagen de kaarten anders. Brugge, Ieper en het Brugse Vrije waren wel bereid om hun som geld op tafel te leggen, Gent daarentegen niet.⁷ Het 16de-eeuwse Gent zat namelijk met een schuldenberg, geërfd uit de Bourgondische periode. Vanwege haar opstandigheid had de stad door Filips de Goede in 1453, Karel de Stoute in 1469 en Maximiliaan van Oostenrijk in 1492 enorme boetes opgelegd gekregen, waardoor zich een schuldenpiraal had ontwikkeld die nog zou aangroeien tijdens het regime van Karel V.⁸ Gedecideerd weigerde de poorterij elke geldelijke steun aan de centrale regering, met als argument dat Vlaanderen sinds 1515 meer dan zes miljoen aan beden had betaald. De kleine neringen en de weverij waren eveneens te vinden voor dit standpunt, maar stelden wel een alternatief voor. Het voorstel van de neringen was om, in de plaats van te betalen, eigen volk te mobiliseren en het onder hun standaarden ten strijde laten trekken. De weverij vond het echter beter om manschappen te leveren en te betalen door de totaliteit van het graafschap, en wel zo “volgens het oude transport en de oude gewoonte.” “De slechte tijd, de geringe handel en winsten evenals de nog lopende beden” werden aangevoerd als grond voor de bedeweigering.⁹ De collatie volgde uiteindelijk het voorstel van de weverij. De landvoogdes was hiermee niet akkoord en was van mening met ongeoeffende soldaten niets te kunnen aanvangen. Ervaren beroepssoldaten, dat wou ze.

Op 18 april werden de afgevaardigden van de steden en kasselrijen van het Gentse kwartier door een Gentse delegatie, bestaande uit de overdekens Lieven Pien en Reynier van Huffelghem, de schepenen Jacques van Melle en Jan van Eechaute en pensionaris Jan Baert, in Brussel ingelicht over het besluit van

---

⁶ W.P. Blockmans, “Onderdanen van de keizer”, p. 249. Voor meer informatie rond de beden in Vlaanderen ten tijde van Karel V zie: N. Maddens, *De beden in het graafschap Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel V (1515-1550)*, Leuven, s.n., 1975, 2 vol(onuitgegeven doctoraatsverhandeling).

⁷ J. Dambruyne, “Keizer Karel: meester of knecht?”, in: *Keizer tussen stropdragers : Karel V 1500-1558*, 1990, p.156.

⁸ J. Dambruyne, “Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent”, p.116.

⁹ J. Dambruyne, “Keizer Karel: meester of knecht?”, p. 157.

de collatie, met de bedoeling dat zij zich zouden kunnen schikken naar de hoofdstad. Zoals de meningen onder de Vier Leden van Vlaanderen verdeeld waren over de bede, zo waren de meningen van de subalterne verdeeld over deze materie. De steden Kortrijk en Oudenaarde en het Land van Aalst en Dendermonde tastten liever in hun portefeuilles om de bede te betalen dan dat ze troepen leverden. Aan hun goedkeuring waren wel een aantal eisen verbonden, zo wilden ze dat Frans-Vlaanderen (Rijsel, Dowaaï, Orchies) en ook Doornik en het Doornikse mee betaalden in het Vlaamse aandeel, opdat de last voor de verschillende Vlaamse gewesten verlicht zou worden. Bovendien wilden ze octrooien voor het verkopen van erf- en lijfrenten, en vroegen ze dat de bede zou worden geïnd door aangestelden van de Staten van Vlaanderen. De inning van de bede moest opgeschort worden, van zodra er weer vrede zou zijn. Het voorstel van Gent werd echter niet volledig van tafel geveegd, de subalterne steden vroegen in hun presentatieakte aan de regentes dat zij in ieder kwartier van Vlaanderen de trommel zou doen slaan, teneinde elke geschikte persoon die dienst wilde nemen, aan te werven. Gent kon wel op de volledige steun van kasselrij Kortrijk, het Land van Waas en Ninove rekenen. Nog andere steden en kasselrijen, zoals de Oudburg, het Land van Bornem en de kasselrij Oudenaarde, maakte hun opinie niet bekend, en schaarden zich zo in stilte aan de zijde van Gent. Het Eerste Lid van Vlaanderen beriep zich op 2 principes voor de bedeweigering, het unanimitéits –en het minderheidsbeginsel, geciteerd uit het Vlaamse Privilegie van 1477. Deze hielden in dat aan het graafschap geen belasting kon worden opgelegd als er geen unaniem toestemming was van de Vier Leden, Gent, Brugge, Ieper en het Brugse Vrije, en dat de minderheid niet gebonden was aan de beslissing van de meerderheid. Maria Van Hongarije beschouwde door de acceptatieakte van 24 april 1537 de bede van 400 000 gulden echter wel als aanvaard, de meerderheid in Vlaanderen had immers toegestemd. Enkel voor Gent ging ze akkoord met een contingent zelf te betalen soldaten. De eis in heel Vlaanderen vrijwilligers aan te werven, werd eveneens ingewilligd.¹⁰ De daaropvolgende weken trachtte de regering, eerst met overtuigingskracht, daarna door middel van dreigementen (o.m. van troepeninkwartiering), de steden en de kasselrijen die zich akkoord hadden verklaard met het Gentse standpunt te overhalen toch te betalen. Helaas haalden die pogingen niet veel uit, de regentes ging dan maar over tot daadwerkelijke inning onder dwang.¹¹ Het ‘hardhandig opvorderen van belastingen’ kan volgens Blockmans beschouwd worden als provocatie, wat kan leiden tot opstand.¹² Vreemd genoeg vonden we in het stadsarchief de goedkeuring van de bede door de schepenen en raad van Oudenaarde en de neringen van de stad, de nering van de tapijtwevers uitgezonderd.¹³ Ook uit het relaas van Vander Meersch kan er afgeleid worden dat de bede wel degelijk

---

¹⁰ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 3 juni 1537, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, Audenaerde, Van Gommaer – De Vos, 1845, vol. I, pp. 34-35.

¹¹ In juni had de regentes een bevelbrief geschreven naar de schepenen van Oudenaarde met daarin het bevel hun aandeel in de gevraagde bede te betalen. SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 juni 1537, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp.35-36.

¹² W.P. Blockmans, “Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw “ in: *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 19 (1974), 2, p.136.

¹³ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 24 april 1537 en 16 meye 1537, nr.17, z.f.

toegezegd werd door onder andere Jacob van Quickelberghe, een reden voor de woedende neringen van de stad om hem op te sluiten en te ondervragen.¹⁴ Een ontwikkeling die geheel in tegenspraak is met de gevonden bron. Maar wat Oudenaarde zelf beslist had, deed er echter weinig toe. Het was aan Gent om te beslissen of de bede al dan niet toegestaan werd en deze stad formuleerde een luid en duidelijk neen. Na heel wat gebakkelei liet de regering de bede vallen. Het was intussen, in april 1538, zover gekomen dat Brugge en Ieper de bede ook niet meer wilde betalen. Het Brugse Vrije liet zich leiden door de meerderheid. In Gent deden onderwijl valse geruchten de ronde, zo zou Karel V overleden zijn, en was de stemming al wat baldadiger geworden, opstandige taal was te horen. Maria van Hongarije consulteerde de edelen in de Raad van State en besliste daarop, op 23 september 1538, meer dan een jaar na de bedeaanvraag, om opnieuw te starten met de inning van de bede in het Gentse kwartier. De bede diende wel het eerst geïnd te worden in de gebieden die het verst van de stad af gelegen waren. Gentse oproerkraaiers en aanstokers gingen daarop van dorp tot dorp om het verzet tegen de bede aan te hitsen. Maar daartegen had de regering een pressiemiddel gevonden, onbereidwillige onderdanen werden in hechtenis genomen. Reeds in oktober begon het verzet in het Gentse kwartier af te nemen. De regering beloofde immers belastingvermindering, zo staakte de kasselrij Oudenaarde, in navolging van het kasselrijbestuur van Kortrijk, in januari 1539 elk verzet. Maar het verhaal is nog niet ten einde. De gemoederen in Gent waren nog lang niet bedaard, integendeel, de opstandige stemming steeg en Gent deed zijn imago van rebelse stad alle eer aan.

Werd het verzet in de kasselrijen van het kwartier van Gent voorheen gestaakt, dan brak het nu wederom los in verschillende smalle steden, onder andere Geraardsbergen en Ninove. De beroering was gericht tegen de zittende magistraten, tegen de privilegeschending en tegen bepaalde belastingen. Vooral in Oudenaarde en Kortrijk, de twee grootste steden in het Gentse kwartier, nam de rebellie alarmerende proporties aan.¹⁵ Vander Meersch deed over de opstand in Oudenaarde reeds nauwgezet verslag, het is niet de bedoeling om zijn verhaal hier over te pennen. We beperken ons daarom tot een summier uiteenzetting. Op het einde van september, begin oktober 1539 vonden in de stad verschillende voorvallen plaats, die erop wezen dat er iets op til was. Zo beledigde een dronken man openlijk de burgemeester. Het stadsbestuur, dat voor een opstand op zijn hoede was en reeds enkele maatregelen daartegen had getroffen, zo was de bewaking van de stad opgetrokken, slaagde niet in haar voornemen deze dronken man exemplarisch te straffen. Begin oktober eiste een andere dronken man, Jacob Robbins, in naam van de hele gemeenschap een vermindering van het ongeld op bier. Robbins werd gevangen genomen en prompt weer vrij gelaten, kapitein de Lalaing had daartoe bevolen teneinde de gemoederen in de stad tot bedaren te brengen. Van een misrekening gesproken. Op 6 oktober

---

¹⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer. Uit echte bescheiden byeen verzameld door D. J. vander Meersch*, Gent, Van de Busscher, 1860, passim.

¹⁵ J. Dambruyne, "Keizer Karel: meester of knecht?", pp. 156-167.

verzamelde zich een gewapende menigte op de markt, nadat het gerucht was verspreid dat een garnizoen op weg naar de stad zou zijn. Verschillende pogingen om de opstandelingen te kalmeren draaiden op niks uit. Integendeel, gewapende bendes dreigden het vorstelijk kasteel, de Bourgoenschen torre, aan te vallen. De volgende dag, 7 oktober, overhandigden de ambachten van de stad hun eisen aan de kapitein, de hoogbaljuw en de schepenen van Oudenaarde. Terwijl deze zich over de eisen bogen, werd het octrooihuis op de markt, het *Callioethuus*, door een razende menigte afgebroken. In de Sint-Walburgakerk wordt er een heiligenbeeld vernield. De stukken werden de kerk uitgedragen, onder het roepen van bedreigingen en beledigingen. Vervolgens trokken de opstandelingen langs tavernen, huizen van gegoede burgers en kloosters om aanspraak te maken op eten en drank, waarbij ook geld werd afgeperst en mensen uitgescholden. Het gros van de eisen van de neringen werd ingewilligd, zo werden alle privileges van de stad openbaar voorgelezen. Maar de opstand was nog niet ten einde, dat zou pas voor eind november zijn.¹⁶

De vraag blijft zich opdringen, waarom kwam Oudenaarde dan toch in opstand nadat de rust eerder al was weergekeerd? Hoog tijd om er een antwoord op te formuleren.

---

¹⁶ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

In dit hoofdstuk laten we het beschrijvende achter ons en richten we ons op het verklaren van de opstand. Een aantal vragen staan hierbij centraal, met als prangende eerste, waarom kwam Oudenaarde in opstand tegen zowel het keizerlijke als het stedelijke gezag? Rudé mag dan wel benadrukken dat pre-industriële opstanden gekarakteriseerd worden door hun spontaniteit en Bercé ziet in graantekort de gebruikelijke voorwaarde voor premoderne revoltes, we kunnen ervan uitgaan dat bede stellingen in het geval van Oudenaarde niet opgaan.²³⁰ Eerder al bespraken we de bij tijd en wijle stormachtige relatie tussen Oudenaarde en Gent, laatstgenoemde speelde in de opstand van 1539 een niet geringe rol. We kunnen er echter niet vanuit gaan, zoals de 19de-eeuwse auteurs, dat het aanstoken van Gent de enige drijfveer tot rebellie was. Gent had immers door de eeuwen heen diverse pogingen gelanceerd om Oudenaarde aan te zetten tot opstand, laatstgenoemde koos echter steeds weer de kant van de vorst. We kunnen ons dus terecht afvragen, wat maakt deze opstand anders dan de andere? Waarom week Oudenaarde deze keer wel af van het door haar al zo vaak gevolgd, traditioneel, centralistisch pad? Aangezien een aantal auteurs zich reeds op de waaromvraag heeft toegelegd, geven we eerst een kort overzicht van hun verklaringen voor de opstand, waarna we onze eigen bevindingen uit de doeken doen. Vervolgens schakelen we over op de vraag wie als motor van de opstand fungeerde, die we aan de hand van verschillende soorten bronnen trachten te beantwoorden.

---

²³⁰ S.K. Cohn, *Lust for Liberty: The Politics of Social Revolt in Medieval Europe, 1200-1425*, Cambridge, Harvard University Press, 2006, pp. 108-109.

EEN LITERAATUURSTUDIE

Verschillende historici hebben zich reeds op deze vraag toegelegd en geven daarbij min of meer uniforme verklaringen. Maar niet alleen historici reiken een helpende hand, het al eerder genoemde rekwest van de ambachten laat ons eveneens toe de motieven bloot te leggen.

In het anonieme relaas over de troebelen die zich in Gent hebben voorgedaan in 1537-1540, gepubliceerd door Gachard, maakt de schrijver melding van ‘semblables belles parolles et promesses’, waardoor steden als Kortrijk en Oudenaarde overtuigd werden zich aan te sluiten bij Gent, waar als gevolg ‘aussy de grandes divisions et commotions’ uitbraken.²³¹ In een ander ooggetuigenverslag opgesteld door Laurens d’Anvaing, waar Vander Meersch opvallend veel elementen uit heeft geplukt, wordt Gent ook genoemd als aanstoker van opstanden, die in heel Vlaanderen plaatsvinden. ‘[...], que ceulx de Gand, estant pour l’heure ousy en trouble, [...] il eust peu estre cause de esmouvoir le pays de Flandres contre l’Empereur.’²³² Het verslag van d’Anvaing werd echter niet zonder reden neergepend, het diende immers als basis om de beschuldigingakte tegen Oudenaarde op te stellen. Met dit in het achterhoofd wordt deze bron in een heel ander daglicht geplaatst. D’Anvaing maakte als raadspensionaris van de stad deel uit van de toenmalige stadsmagistraat en doorheen zijn verslag lezen we hoe hij de magistraat in bescherming neemt, door hun loyale houding tegenover de centrale overheid in de verf te zetten.²³³ Bovendien werd hij voor enkele weken door de opstandelingen opgesloten in de gevangenis, een niet onbelangrijk detail.²³⁴ Dit verslag kan dus onmogelijk het etiket van ‘objectief’ en ‘neutraal’ opgekleefd krijgen. We kunnen ons echter de vraag stellen of een objectief verslag opstellen überhaupt mogelijk is. Neen, luidt het duidelijke antwoord van Lorenz, registreren staat immers gelijk aan interpreteren, en interpretatie is per definitie niet objectief, maar subjectief.²³⁵ Verzanden in een postmodernistisch discours is echter niet de bedoeling, maar hier reikt Haemers, in navolging van Deneckere, ons een helpende hand. ‘The view from nowhere’ werd eerder al door Lorenz

²³¹ L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint, par un anonyme; suivie de trois cent trente documents inédits sur cet événement*. Bruxelles, Hayez, 1846, pp.10-11.

²³² L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, Audenaerde, Van Gommaar- De Vos, 1845, vol. I, p.54.

²³³ Deplanter wees daar al eerder op, H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, Gent, s.n., 1979, pp. 26-27 (onuitgegeven licentiaatverhandeling).

²³⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer. Uit echte bescheiden byeen verzameld door D. J. vander Meersch*, Gent, Van de Busscher, 1860, passim.

²³⁵ Ch. Lorenz, *Constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*. Amsterdam, Boom, 2006, p.34.

ontmaskerd als een mythe²³⁶, ook Haemers hamert erop dat de weg van de 'bedrieglijke schijnneutraliteit' verlaten moet worden, wil de historicus zich vrij kunnen opstellen ten opzichte van het verleden. Feitelijke, maar dus ook feilbare kennis kan onttrokken worden aan het verleden, op voorwaarde dat de historicus of historica in kwestie zich bewust is van zijn of haar eigen perspectief en dat de gehanteerde argumentatie zich niet afsluit voor kritiek.²³⁷

Vander Meersch start zijn *Verhael van de opstand der gemeente van Audenaerde* met een beschrijving van het begin van de opstand in Gent. De ontwikkelingen in Gent hebben volgens Vander Meersch de toon gezet van Oudenaardse opstand, en hebben het oproer daar danig beïnvloed. 'Alles gebeurde er op een voet gelyk in de hoofdstad, ter uitzondering van de vreedheden. De neeringen droomden ook eene groote hervorming in het stedelyk bestuur.'²³⁸ Om onder andere deze droom te realiseren, dienden ze een rekwes in bij het stadsbestuur, alle eisen, de militair getinte uitgezonderd, werden volledig door hen goedgekeurd. Het mocht echter niet baten, zo schrijft Vander Meersch. Deze toegevingen ten spijt, 'kon de miltzieke menigte tot geene bedaren worden gebragt. Velen immers kenden geen andere reden van den opstand, waervan zy blinde werktuigen waren, dan om dat men alzo te Gent handelde, vanwaer ook de byzonderste aenvuring was gekomen.'²³⁹ Net als Van Cauwenberghe een paar jaar eerder²⁴⁰ schuift Vander Meersch de invloed en aansporing van Gent als hoofdmotief naar voren en volgt hierbij (bewust?) beide ooggetuigenverslagen.

Vande Velde geeft eveneens de invloed van de Gentenaren als hoofdreden waarom de opstand in Oudenaerde uitbarstte: 'De Gentenaren werden woedend, een opstand brak uit: de omwentelaars maakten tevens de buitengemeenten onveilig. [...] De Gentenaren zonden nu hun beste redenaars in de verschillende steden van Vlaanderen, om de massa voor hun zaak te winnen, zoo werd Willem De Mey naar Oudenaerde gestuurd, die erin gelukte het grootste deel der volksklas te overtuigen.'²⁴¹ Niet iedereen in Oudenaerde kon dus overgehaald worden om te participeren in het oproer, in het bijzonder de magistraat niet. Vander Meersch doet hierover uitgebreid verslag, hoe de magistraat en de notabele burgers in de stad de opstand wilden verhinderen, maar jammerlijk faalden in hun opzet.²⁴² Ook Planquart maakt melding van Gentenaar Willem De Mey, die erin slaagde om 'de stedelingen' van

---

²³⁶ Ch. Lorenz, *Constructie van het verleden*, p. 264.

²³⁷ J. Haemers, *Diverssche wonderlic zaken : de Gentse opstand (1449-1453)*, Gent, s.n., 2002, p.33(onuitgegeven licentiaatverhandeling).

²³⁸ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 8.

²³⁹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 15.

²⁴⁰ E.-Fr. Van Cauwenberghe, *Lettres sur l'histoire d'Audenaerde*, Audenaerde, Van Peteghem-Ronsse, 1847, p. 232.

²⁴¹ H. Vande Velde, *Het Oudenaardsche: door de eeuwen heen*, Vandevelde, Oudenaerde, 1946, p. 117.

²⁴² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

Oudenaarde te bewegen tot een opstand, ondanks de aanmaning van de Karel V om zich niet aan te sluiten bij Gent.²⁴³

Het valt op dat men voor het midden van de 20ste eeuw enkel oog heeft voor de invloed van Gent als motivatie voor het uitbreken van de opstand, al dan niet in navolging van de 16de-eeuwse auteurs. Dat men de invloed van Gent op de steden in haar kwartier niet mag onderschatten, bewijst een brief van Karel V, gedateerd op 15 september 1539, waarin hij Oudenaarde oproept om het voorbeeld van Gent niet te volgen. In deze brief spreekt de keizer de inwoners van Oudenaarde toe als ‘bons et loyaux subjects’, die zich niet mogen laten verleiden door ‘espritz mauvais et malings’, waarbij Karel V hier duidelijk aan Gent refereert.²⁴⁴

Luc Dhondt brengt daar verandering in, met zijn *Inleiding tot het werk en een proeve tot een schets van de geschiedenis van Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw* in *Historie van de ketterij te Oudenaarde* van Ludovicus Robyn.²⁴⁵ Dhondt bespreekt in deze inleiding Oudenaarde in de 16de eeuw, met aandacht voor sociaaleconomische, politieke en religieuze gebeurtenissen, maar ook geografie, tewerkstelling en demografie worden niet vergeten. Dhondt wijdt ook een stukje aan de opstand van 1539 en voor het eerst lijkt een auteur zich niet grotendeels te baseren op de monografieën uit de 19de eeuw die de opstand behandelen, integendeel. Dhondt brengt een originele synthese van wat er gebeurd is en kijkt verder dan de invloed van Gent. Hij brengt de economische, fiscale, politieke en religieuze omstandigheden van de eerste helft van de 16de eeuw samen en tracht zo een afdoende verklaring te vinden voor de opstand. Desalniettemin spreekt ook hij over het overslaan van de opstand van Gent naar Oudenaarde, waarmee hij al een eerste verklaring geeft voor het uitbreken. Maar alvorens de opstand de stad Oudenaarde bereikte, speelde eerst het omliggende platteland een belangrijke rol in het verzet tegen Karel V. De generale kasselrijvergadering in Bevere verzette zich als eerste tegen de aanspraken van Karel V, de volgende in rij waren de dorpenvergaderingen in Kruishoutem en Huise. Zingem en Asper lieten zich ook niet onbetuigd.²⁴⁶ Castelain wees ons erop dat de twee laatstgenoemde dorpen meestal wel te vinden waren voor de ‘koppige’ ideeën van Gent.²⁴⁷ Wanneer de rebellen een boetebeeld vernielden, heeft deze iconoclastische daad volgens Dhondt niet zozeer te maken met activistische ketterij, al waren er in Oudenaarde al vrij vroeg sporen terug te vinden van

---

²⁴³ J. Plancquaert, *Oudenaarde en het land tussen Schelde en Leie: van de kruistochten tot heden*, Kortrijk, Vermaut, 1947, p. 84.

²⁴⁴ L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaardsche Mengelingen*, vol. I, pp.40-41. Deze brief vonden we vreemd genoeg niet terug in de reeks Beroerten.

²⁴⁵ L. Dhondt, *Inleiding tot het werk en een proeve tot een schets van de geschiedenis van Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, in: *Historie van de ketterij te Oudenaarde*, 1982, pp.55-58.

²⁴⁶ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, pp. 55-56.

²⁴⁷ R. Castelain, *De mentaliteit van boeren en burgers in Oudenaarde en zijn kasselrij, 15de-18de eeuw*, Oudenaarde, Vereniging voor Vreemdelingenverkeer en Monumentenzorg, 1987, p.85.

hervormingsgezindheid²⁴⁸, dan wel met verzet tegen de rechtspraak van de magistraat en de notabelen van de stad. De opstand en de reformatie stonden evenwel niet volledig los van elkaar, zo identificeerde Decavele onder de belangrijkste rebellen duidelijk hervormingsgezinde inwoners. Zo vermeldt hij de onderwijzer Andries Alzuut (Haelshuut), die in 1539 gebruik maakte van de situatie om het algemene malaisegevoel uit te spelen tegen de roomse clerus.²⁴⁹ Dhondt, later zal Vanwelden hem hierin volgen, classificeert de opstand als een met een duidelijk 'anticentralistisch en antinotabel' karakter.²⁵⁰ Dat kan in eerste instantie verbazen volgens Dhondt, waarmee hij bedoelt dat Oudenaarde, anders dan Gent, geen lange traditie kende van opstanden.²⁵¹ In de politieke kadering van Oudenaarde hebben we gezien dat dit inderdaad het geval is. Oudenaarde koos wanneer het erop aankwam voor de kant van de vorst en kan dus bestempeld worden als centralistisch. De verklaring voor deze op het eerste zich verrassende wending is volgens Dhondt te vinden in de mate waarin de bevolking getroffen werd door het centralisatieproces en het doen en laten van de lokale overheid. De rechtspraak en het financieel beleid van de magistraat, in casu de hoge en toegenomen indirecte belastingen op courante consumptiegoederen, waren onderwerp van verwijten. Ook het beruchte octrooi van 1536 was een doorn in het oog van de opstandelingen. Bovendien was de impact van de Wet op de bevolking toegenomen door de plakaten tegen de ketters en de daarmee gepaarde gaande vervolging.

De tapijtsiers op hun beurt werden geconfronteerd met het strenger reglementeren van hun bedrijf door de centrale overheid, het betrof hier kwaliteitseisen ten aanzien van de gebruikte producten, arbeidskrachten en productiemethodes.²⁵² Eerder in deze verhandeling hadden we het al over de voor de Oudenaardse tapijtsiers onaangename maatregel die in 1539 genomen werd door de centrale overheid, waarbij een groot aantal Oudenaards werk in beslag genomen werd. De getroffen maatregel wekte grote beroering en onrust in Oudenaardse tapijtsiermiddens.²⁵³ Volgens Blockmans mag de rol van centralisatie als motief voor opstand niet onderschat worden, sterker nog, in de opstanden die zich in Vlaanderen hebben voorgedaan tussen 1379-85 tot en met 1537-40 speelde 'de politieke strijd van centralisatie tegen regionale machtsstructuren onder de hegemonie van de grote steden' de rol van hoofdmotief.²⁵⁴ Ruff haalt eveneens deze politieke factor, die als drijfveer gold voor vele opstanden, aan. Volgens hem moeten de wortels van protest in de vroegmoderne tijd gezocht worden in de

---

²⁴⁸ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde. Een symbiose tussen stad en platteland (15de tot 15de eeuw)*, Leuven, Leuven universitaire pers, 2006, p. 215.

²⁴⁹ J. Decavele, *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, Brussel, Paleis der Academiën, 1975, p. 374.

²⁵⁰ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 56.

²⁵¹ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale. Karel V en Gent, stedelijke identiteit en staatsgeweld", in: *HMGOG*, LIV (2000), p. 37.

²⁵² L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, pp. 56-57.

²⁵³ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, pp. 94-95, p. 226.

²⁵⁴ W. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw" in: *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 19 (1974), 2, p.131

buitengewone economische, politieke en religieuze veranderingen die West-Europa doormaakte in de periode van 1500 tot 1789. Ook in Oudenaarde was het staatsvormingsproces, waarbij staten zich meer probeerden te centraliseren en rationaliseren, ten volle voelbaar en nam het zeker een plaats in tussen de motieven om in opstand te komen.²⁵⁵

Ofschoon de tapijtweverijverheid de belangrijkste economische sector in de stad vormde, ze was immers de belangrijkste werkgever, ging deze economische macht zoals eerder al gezegd niet gepaard met politieke macht. Oudenaarde verschilt hierin duidelijk met Pamele. Tapijtsiers maakten op de rechteroever van de Schele quasi altijd deel uit van de gezworenen. In de Oudenaardse magistratuur daarentegen kenden ze veel minder vertegenwoordiging, adellijke notabelen maakten daar het gros van de magistraten uit. In het stadsbestuur van 1539 is er zelfs geen enkele tapijtsier terug te vinden. Noch de Oudenaardse ambachten in het algemeen, noch het gilde van de tapijtwevers beschikten over formele vormen van politieke macht. De voorgedij over het ambachtswezen was zelfs in handen van de magistratuur van Oudenaarde.²⁵⁶ Op die manier was het neringbestuur gedwongen om rekening te houden met de schepenen. Zij vaardigden immers alle ordonnanties uit, wat soms leidde tot meningsverschillen en belangenconflicten. Wanneer in 1539 de Oudenaardse schepenen advies vragen aan de neringen over een extra belasting, doen ze dit louter voor de vorm, gezien ze alles reeds beslist hadden. Net zoals op 16 mei 1537²⁵⁷, verklaart de meerderheid van de neringen zich akkoord met de beslissing van de magistratuur, in tegenstelling tot de ambachten van de tapijtwevers en lakenwevers, die zich tegen de belasting kantten. Met hun stem werd echter geen rekening gehouden, gezien een beslissing al genomen was. Volgens Vanwelden was het kwaad geschied en de ambachten in kwestie misnoegd.²⁵⁸

Maar als we kijken naar de gebeurtenissen van 1539, zien we dat de eigenlijke macht in de stad niet bij de magistratuur lag, maar bij de ambachten.²⁵⁹ Dhondt noemt de feitelijke macht van de tapijtsiers, die binnen de ambachten het meeste gewicht in de schaal konden leggen, 'spectaculair.'²⁶⁰ De ambachten leidden de straatrellen, scheldpartijen en plunderingen van de woelige najaar maanden in goede banen en maakten tegelijk van de gelegenheid gebruik om hun eisen voor te leggen aan het stadsbestuur. De corporaties bevonden zich dus aan de zijde van de rebellen²⁶¹, desalniettemin bleven ze geprivilegieerde gespreks- en onderhandelingspartners. Het gegeven dat de productie van wandtapijten een onmisbare

---

²⁵⁵ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe, 1500-1800*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001 p. 185.

Hier komen we in een later hoofdstuk op terug.

²⁵⁶ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p.158.

²⁵⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 16 meye 1537.

²⁵⁸ M. Vanwelden "Groei, bloei en teloorgang van de wandtapijtweverijverheid in Oudenaarde", in: *Oudenaardse wandtapijten van de 16de tot de 18de eeuw*, 1999, p. 35.

²⁵⁹ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 158.

²⁶⁰ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 57.

²⁶¹ De vraag wie dat juist zijn, trachten we te beantwoorden in een volgende paragraaf.

schakel was in de economische bloei van de stad was daar natuurlijk niet vreemd aan. Zelfs arbeid die verricht werd op het omringende platteland betekende inkomsten voor de stad. Ook in andere sectoren, als in de ververij, spinnerij, twijnderij en transport was de tapijtnijverheid verantwoordelijk voor meer werk.²⁶² Gezien het grote belang van de productie van wandtapijten voor de stad Oudenaarde, kon de nering van Sint-Barbara waarschijnlijk niet zomaar opzij geschoven worden en beschikte dit ambacht in het bijzonder over informele vormen van macht. Dit wordt bevestigd door Vander Meersch, zo schrijft hij dat op een gegeven moment de schepenen van Oudenaarde zich aanpasten aan de wil van de tapijtwevers, 'die zy wisten op alle de andere neeringen een grooten invloed te hebben'.²⁶³ Een andere keer vermeldt hij de deken en de gezworenen van de tapijtwevers in een adem met 'eenige invloedhebbende burgers'.²⁶⁴

Tijd om even te recapitulieren. Dhondt ziet verschillende motieven voor de opstand. De invloed van het rebelse Gent, het financieel (wan)beheer en het antiprotestantse beleid van de magistraat en bij uitbreiding de centrale regering, de strenger wordende reglementering vanuit centrale hoek voor de tapijtwevers en de politieke onmondigheid van de ambachten, die wel degelijk over informele macht beschikten, hebben volgens Dhondt geleid tot de opstand in Oudenaarde in het najaar van 1539. Deze beweegredenen maakten de opstand anticoncentralistisch en antinotabel.²⁶⁵ Vanwelden, die later nog aan bod komt, brengt exact dezelfde verklaringen voor de Oudenaardse rebellie te berde.²⁶⁶ Economische en andersoortige motieven gaan dus hand in hand met politieke, wat een conflict complexer en langduriger maakte, zo stelt Blockmans.²⁶⁷ Als we 'anticoncentralistisch en antinotabel' omzetten naar de terminologie van Blockmans enerzijds, en Boone en Prak anderzijds, kan de opstand in Oudenaarde bestempeld worden als zowel een die zowel gesitueerd kan worden in de Grote Traditie van opstand als in de Kleine Traditie. Deze vaststelling past volledig in de lijn van hetgeen Boone en Prak stellen, dat beide tradities verwant zijn aan elkaar.²⁶⁸ Deze vaststelling wordt bij de analyse van de rekwisten dieper uitgespit.

Deplanter heeft zich eveneens gebogen over de vraag waarom Oudenaarde in opstand kwam in haar onuitgegeven licentiaatverhandeling *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*. Ook zij komt met verschillende verklaringen op de proppen. Ze vermeldt net als de andere auteurs de invloed van Gent als eerste oorzaak voor de opstand. Brieven en personen werden uitgestuurd om de steden en dorpen in het kwartier van Gent te overtuigen van de rebelse zaak. Gezien de smalle steden rekening

---

²⁶² M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, pp. 158-159.

²⁶³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 31.

²⁶⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 27.

²⁶⁵ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, pp. 56-57.

²⁶⁶ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 226.

²⁶⁷ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", pp. 133-134.

²⁶⁸ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 91.

dienden te houden met de politieke ambities van hun hoofdstad²⁶⁹, kon de opstand zonder veel moeite overwaaien naar Oudenaarde.²⁷⁰ Dit is echter geen afdoende verklaring.

Wat de weigering tot het betalen van de bede betreft, Oudenaarde zag er geen graten in het aandeel wel te betalen, als er werd voldaan aan een aantal eisen.²⁷¹ Deze these van Dambruyne werd bevestigd door een document van de neringen van 16 mei 1537.²⁷² De kasselrij Oudenaarde is een ander verhaal, na eerst stilzwijgend te hebben toegestemd in het standpunt van Gent, ging ze later, in het najaar van 1538, toch over naar actief verzet. Maria van Hongarije liet het hier niet bij en de hoofdpointers van de kasselrij werden gearresteerd. Het verzet in het kwartier van Gent was echter geen lang leven beschoren. Ontevreden over de weinige effectieve steun die Gent geboden had, werd het verzet in de kasselrij Oudenaarde gestaakt in januari 1539.²⁷³ Het was niet de eerste keer, dat de kasselrij reageerde tegen de belastingdruk. Nog voor de bedeaanvraag van 400.000 Carolusgulden in maart 1537 waren er al eerder dat jaar onlusten geweest naar aanleiding van de zware belastingdruk. De kasselrij van Oudenaarde legde immers een jaarlijks bedeaandeel van 8.400 pond parisis op de tafel.²⁷⁴ Deplanter besteedt veel aandacht, meer dan andere vorsers, aan het fiscale motief voor de opstand, belastingrevoltes zijn voor Cohn echter zelfs een aparte categorie van opstanden. Cohn kwam in zijn onderzoek naar laatmiddeleeuwse opstanden in onder meer Vlaanderen tot de conclusie dat belastingrevoltes, na opstanden van de 'popolo' tegen de aristocratie, het frequents voorkwamen. In zulke opstanden waren belastingen echter niet de enige drijfveer om te rebelleren, vaak speelden eisen als politieke inclusie en uitbreiding van de privileges eveneens een rol in de opstand. Sterker nog, het was het politieke aspect dat de opstand teweeg bracht, eerder dan de economische motieven.²⁷⁵ Deplanter stelt dat er in (de omgeving van) Oudenaarde een gunstige voedingsbodem voor rebellie aanwezig was. Men, en dan vooral de bevolking in kasselrij Oudenaarde, was ontevreden over de zware belastingdruk. De tapijtnijverheid, de belangrijkste economische sector van de stad, zat in moeilijkheden door de blokkering van de tapijthandel in Antwerpen, met als gevolg dat een groot deel van de Oudenaardse bevolking, en daarbuiten, in de klappen deelde. Sociale onrust was hiervan het logische gevolg.²⁷⁶ Blockmans laat het niet na erop te wijzen dat een economische depressie nooit een uitsluitend afdoende factor is tot revolte. Doch, hij duidt slechte economische omstandigheden, wanneer het voordien economisch beter ging, aan als belangrijkste prikkel tot opstandigheden bij brede

---

²⁶⁹ P. Stabel, "Stedelijke instellingen (12de eeuw- 1795)", in: *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, 1997, p. 251.

²⁷⁰ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 21.

²⁷¹ J. Dambruyne, "Keizer Karel: meester of knecht?", p. 157.

²⁷² SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 16 meye 1537.

²⁷³ J. Dambruyne, "Keizer Karel: meester of knecht?", pp. 159-160.

²⁷⁴ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 38

²⁷⁵ S. K. Cohn, *Lust for Liberty*, pp. 96-97.

²⁷⁶ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 41.

bevolkingslagen.²⁷⁷ Deplanter bestempelt Oudenaarde dan ook als een ‘gemakkelijke volgeling’ van de opstand, gestuurd door Gent.²⁷⁸ Het valt op dat haar analyse van de opstand, waarbij ze vooral fiscaal-economische motieven aanhaalt, bijlange niet zo diepgaand en grondig is als die van Dhondt.

Iemand die meer recent over de opstand in Oudenaarde heeft gepubliceerd is Martine Vanwelden. Ze is een autoriteit op het vlak van geschiedenis van Oudenaarde, waarbij haar onderzoek zich vooral toespitst op (de productie van) wandtapijten in de streek. De opstand in Oudenaarde in 1539 komt eveneens aan bod. Waar Deplanter zich voornamelijk baseert op Gachard, Vander Meersch en van Lerberghe en Ronsse, steunt Vanwelden hoofdzakelijk op Dhondt, als het op verklaren van de opstand aankomt. Allen zijn het erover eens dat de invloed van Gent een grote rol heeft gespeeld in het uitbreken van de opstand in Oudenaarde, Vanwelden is eveneens die mening toegedaan. Gent fungeerde niet alleen als inspirator, maar ook als effectieve aanstoker. Gentenaren als Willem de Mey hadden een aandeel in het verspreiden van het verzet in kleinere steden in het kwartier van Gent. Bovendien hielden Gentse en Oudenaardse ambachten in het geheim contact met elkaar. Vreemd genoeg hebben we van deze contacten geen sporen teruggevonden in het stadsarchief, enkel briefwisseling tussen beide stadsbesturen lijkt bewaard te zijn gebleven.²⁷⁹ De economische situatie in Oudenaarde speelde volgens Vanwelden in het voordeel van de door de Gentenaren gezaaide onrust, die bij de sociaal zwakkere groepen plaats vond om te ontkiemen. Naast het stadsbestuur dat zijn invloed liet gelden in de tapijtsector, greep ook de centrale overheid, die de strijd had aangebonden met de fraude in het tapijtwezen, in. In het voorjaar van 1539 werd een groot aantal Oudenaardse tapijten in beslag genomen.²⁸⁰ Kleine relletjes begin oktober, zoals een dronken man die de gelegenheid te baat nam om bedreigingen te uiten aan het adres van de burgemeester, wezen er op dat iets zou losbarsten. Lang hoefde men daar niet op te wachten, op 6 oktober verzamelde een gewapende menigte op de markt.²⁸¹ De ambachten van de stad maakten gebruik van de heersende politieke chaos²⁸² en reële dreiging van geweld²⁸³ om een eisenbundel te overhandigen: ‘Voor hullieden weerde, wijze ende discrete heeren, Mijn Heeren de Capitein, Hooghbaillu ende Scepenen deser stede van Audenaerde’.²⁸⁴ De keizer zelf bevond zich immers in Spanje, de regentes van de Nederlanden, Maria van Hongarije, werd volledig in beslag genomen door de opstand in Gent en het keizerlijke garnizoen dat aanwezig was in

---

²⁷⁷ W. P. Blockmans, “Revolutionaire mechanismen”, p. 133.

²⁷⁸ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaard in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 41.

²⁷⁹ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), z.f.

²⁸⁰ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, pp. 157, 226.

²⁸¹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 8-9.

²⁸² J. Haemers, L. De Jaegher, “ ‘In den tijt dat de stede van Audenaerde beleit was’ De politieke en militaire geschiedenis van Oudenaarde op de kentering van middeleeuwen en nieuwe tijden “, in: *HGOKO*, XLVI (2009), p. 111.

²⁸³ Zie het relaas van D.-J. Vander Meersch, *Verhael van de opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 9-11.

²⁸⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4. Zie bijlage.

Oudenaarde, was niet opgewassen tegen de menigte. De neringen van Oudenaarde zagen bijgevolg snel in dat dit 'kortstondige machtvacuüm aan de top van het Habsburgse staatsapparaat' hét moment was om politieke en andere eisen af te dwingen van het gezagdragers in de stad. Met Gent als lichtend voorbeeld, grepen ze deze kans dan ook met beide handen, aldus Haemers en de Jaegher.²⁸⁵

Volgens Vanwelden zijn er opvallende gelijkenissen te trekken tussen de gebeurtenissen in Oudenaarde en die in Gent, met als belangrijk verschilpunt dat de Gentse ambachten hun machtspositie probeerden te handhaven, terwijl de ambachten in Oudenaarde ze nog grotendeels moesten op bouwen, wat overvloedig blijkt uit de gestelde eisen in de rekwesten.²⁸⁶ De verklaring voor de relatieve politieke onmacht van de Oudenaarde ambachten moet onder andere gezocht worden in het feit dat in Oudenaarde reeds vanaf 1273 vorstelijke commissarissen een hand hadden in de samenstelling van het stadsbestuur.²⁸⁷ Zoals eerder al vermeld, konden de ambachten nauwelijks enig gewicht in de schaal leggen, wat betreft het bestuur van Oudenaarde.²⁸⁸

Naast historici hebben ook sociologen het fenomeen der opstand onderzocht, hierbij houden ze zich niet zozeer bezig met de feiten, dan wel met het opstellen van theoretische modellen, die idealiter voor elke opstand zouden moeten gelden. In het geval van de opstand van Oudenaarde lijkt vooral het model, al is het woord 'model' hier niet echt op zijn plaats en spreken we beter van constanten, van Hobsbawm, laat dat nu een historicus zijn, van toepassing. Hobsbawm baseerde zich op opstanden in residentiesteden in de pre-industriële periode. De constanten die hij hierbij vaststelde waren 'werkloosheid en hoge kosten van levensonderhoud, aanspraak van de lagere bevolkingsgroepen op consideratie, actie tegen rijken en machtigen, vijandigheid tegenover vreemden (van buiten de stad) en stedelijk patriotisme.²⁸⁹ De tapijtwevernijverheid zat in het slop²⁹⁰ en hoewel ambachten in de vroegmoderne tijd over het algemeen niet tot de 'lagere bevolkingsgroepen' gerekend kunnen worden, behoorden ze in Oudenaarde zeker niet tot de elite van de stad gezien ze uitgesloten werden van de politieke besluitvorming.²⁹¹ Vander Meersch beschrijft duidelijk hoe de opstandelingen het gemunt hadden op de rijken en machtigen in de stad, ze slaan immers aan het plunderen en nemen enkele (toenmalige) machthebbers

---

²⁸⁵ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", pp.110-112.

²⁸⁶ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539 en 31 oktober 1539, z.f.

²⁸⁷ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 157.

²⁸⁸ W. Rogge, *De "ledichgangers" van Oudenaarde*, p. 202.

²⁸⁹ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p.126. Voor meer uitleg zie E. J. Hobsbawm, *Primitive rebels : studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries*, Manchester, Manchester university press, 1959, 208p.

²⁹⁰ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 29 en L.P. Gachard, *Relation des troubles*, pp. 233- 234.

²⁹¹ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 158 en B.A.M Ramakers, *Spel en figuren: toneelkunst en processiecultuur in Oudenaarde tussen Middeleeuwen en Moderne Tijd*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 1996, pp. 49-51.

gevangen.²⁹² In beide rekwesten staat duidelijk te lezen hoezeer de ambachten, en bij uitbreiding de hele bevolking, gekant waren tegen de komst van een vreemd, keizerlijk garnizoen in hun stad.²⁹³ Het model van Gurr blijkt eveneens te kloppen voor de opstand van Oudenaarde, waarin hij onder andere het ontstaan van keizerlijk gezinde facties en anticentrale regering ingestelde groeperingen aanhaalt, die bijdroegen tot een vergroting van de omvang van het conflict. Ook het puntje 'de herverdeling van de macht' beschrijft mooi het verlangen van de neringen.²⁹⁴

Davies stelde dan weer een zeer algemeen geformuleerde theorie op, waarin hij ervan uitgaat dat frustratie van geleidelijk gestegen verwachtingen de belangrijkste factor is in het ontstaan van opstandige gevoelens. Hij baseerde zich hiervoor op de analyse van de Russische en Egyptische revoluties in het jaar 1952.²⁹⁵ Frustraties speelden zeker en vast een rol in de opstand in Oudenaarde, de rekwesten van de neringen zijn hier een duidelijk bewijs van.

ANALYSE VAN DE REKWESTEN

Na de verschillende auteurs te hebben behandeld, keren we nu terug naar de bron, letterlijk, en onderwerpen we de rekwesten van de neringen aan een analyse, waarin we uiteraard oog hebben voor de eisen, maar ook voor het gehanteerde discours van de neringen. Een rekest was een gebruikelijk politiek medium in het Ancien Régime, we zien deze opduiken vanaf 1280.²⁹⁶ Het is een soort van klachtenbrief of pamflet waarin een bepaalde groep van de stedelijke bevolking, in dit geval de neringen van de stad Oudenaarde, zijn grieven over het beleid uiteenzet en rechtvaardigt. In dit officieel verzoekschrift wordt van de autoriteiten gepaste maatregelen gevraagd.²⁹⁷ Het eerste rekest werd ingediend op 7 oktober, het met zeventien artikelen uitgebreide tweede rekest volgde op 31 oktober.²⁹⁸ In het stadsarchief van Oudenaarde vinden we deze twee verschillende versies terug. Van

---

²⁹² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

²⁹³ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539 en 31 oktober 1539, z.f.

²⁹⁴ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", pp. 138-139. Voor meer uitleg zie T.R. Gurr, *Why men rebel*, Princeton, Princeton university press, 1974, 421p.

²⁹⁵ W.Blockmans, "Revolutionaire mechanismen, p.126. Voor meer uitleg zie J.C. Davies, *When men revolt and why : a reader in political violence and revolution*, New York, Free press, 1971, pp. 134-147.

²⁹⁶ Les 5: Politieke vertegenwoordiging in de middeleeuwen. Vertegenwoordiging en opstand in de stad van het vak Samenleving: politieke en sociale geschiedenis, door Jelle Haemers, academiejaar 2008-2009.

²⁹⁷ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", p. 112.

²⁹⁸ SAO, oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539 en 31 oktober 1539, z.f.

Lerberghe en Ronsse hebben de twee algemene rekwesten en de bijhorende kanttekeningen van het stadsbestuur opgenomen in de *Audenaerdsche Mengelingen*.²⁹⁹

De eerste versie van de eisenbundel, gedateerd op 7 oktober 1539, vinden we in het archief driemaal terug. Deze drie kopieën zijn niet exact hetzelfde, soms zijn er woorden toegevoegd, dan wel weggelaten. Het gaat hier evenwel over details. Aan de derde kopie zijn echter nog twee artikelen toegevoegd, in een compleet ander handschrift, waardoor het rekest nu negentien eisen telt. Deze eisen zijn respectievelijk van financiële en politieke aard. In het 19de artikel eisen de neringen opnieuw inspraak bij de aanstelling van de schepenen en voogden van de stad. Deze twee laatste eisen zijn echter niet voorzien van commentaar, wat doet vermoeden dat ze er pas later zijn bijgeschreven.³⁰⁰ Vander Meersch vermeldt deze twee bijgevoegde artikelen in een voetnoot, maar volgens hem hebben de ambachten die later terug ingetrokken, helemaal zeker is dat echter niet.³⁰¹ De versie die in de *Mengelingen* te vinden is, strookt echter met geen van de drie kopieën, maar het verschil zit wederom in de details. We tasten echter in het duister wat betreft de motieven van de redacteurs om het rekest niet te publiceren zoals het in het archief te vinden is.

Het is zeer waarschijnlijk dat Van Lerberghe in de hoedanigheid van archivaris de originele stukken van een datum voorzien heeft, gezien het handschrift waarin de datum is geschreven duidelijk verschilt van dat van de originele documenten. Bovendien lijken de data altijd door dezelfde persoon te zijn neergepend, en wel in het herkenbare, schoolmeestergeschrift van Van Lerberghe. De rekwesten heeft hij eveneens van een datum en een nummer voorzien. Deed hij dit om aan te geven dat het om kopieën ging? Het valt echter heel moeilijk te zeggen wat de originele bron is en wat een kopie, al staat het op sommige documenten bovenaan aangegeven dat het om een 'copie' gaat. De redacteurs lijken bij hun nummering en datering evenwel niet echt een logica gevolgd te hebben. Hun bundeling lijkt eerder het resultaat te zijn van haastig nattevingerwerk, waarbij de door hen gehanteerde logica volkomen zoek is, gezien verschillende bronnen door elkaar, zonder enig oog voor chronologische volgorde bijeen gebonden zijn. De brieven en dergelijke mogen dan wel van een datum voorzien zijn, of het de juiste is, valt evenwel nog te betwijfelen. Gelukkig maakt het *Verhael van den opstand* van Vander Meersch deze blunders grotendeels goed, hij verschaft ons immers meer informatie over de (onstaans)context van de bronnen.³⁰²

---

²⁹⁹ L. Van Lerberghe, J.Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol.I, pp.51-56 en pp.172-193.

³⁰⁰ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, 7 oktober 1539, nr.4 bis, 7 oktober 1539 A nr.4 ter.

³⁰¹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 14.

³⁰² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 8-111.

Van een tweede, sterk uitgebreide eisenbundel die eind oktober werd afgegeven aan het stadsbestuur zijn er twee exemplaren opgenomen, waarvan er eentje effectief gemarkeerd is als 'copie'.³⁰³ Hoewel ze in grote lijnen met elkaar overeenkomen, stemmen ze niet volledig overeen. Volgens Vander Meersch hebben de neringen van de stad begin november een uitgebreidere versie van hun oorspronkelijke eisenbundel ingediend³⁰⁴, Van Lerberghe noteerde echter op het blad vòòr de kopie van het uitgebreide rekwes als datum 7 oktober 1539, en dit rekwes vinden we ook al eerste in de rij.³⁰⁵ Hieruit blijkt opnieuw dat de toenmalige archivarissen er geen goed aan hebben gedaan deze verschillende documenten samen te binden. Desalniettemin vinden we in de *Audenaerdsche Mengelingen* wel de juiste chronologische volgorde van de rekwesten, brieven en andersoortige archiefbescheiden terug.³⁰⁶ De kopie van het uitgebreide rekwes bevat enkel de eisen van de neringen, en niet de apostillen van het stadsbestuur. Later in de bundeling vinden we het originele rekwes terug, met in de laatste paragraaf vermelding van de datum 'Overbrocht ter lettrine van scepenen de voors. stede van Audenaerde bij den dekenen ende officieren van allen den neeringhen deser stede in presentie van den Raede den laesten octobris anno XVc neghen ende dertich'³⁰⁷, waaruit blijkt dat ook Vander Meersch niet altijd juist is als het op datering aankomt.³⁰⁸ Direct na de eisen vinden we, op een apart document, het op elke eis afzonderlijk geformuleerde antwoord van de kapitein, schepenen en raad van de stad, 'Responsiven gheconciert te stellene bij den capitain, scepenen ende Raede deser stede van Audenaerde hier onder geschreven up de articlen bij den XVe neeringhen deser stede overghegheven ende versocht vulcommen thebbende'.³⁰⁹ Dit rekwes en de bijhorende aantekeningen werden gepubliceerd in de *Audenaerdsche Mengelingen*.³¹⁰ Hoewel de twee rekwesten, het origineel en het gepubliceerd door Van Lerberghe en Ronsse, niet exact met elkaar overeenkomen, is het duidelijk dat de archivarissen zich op de twee aparte archiefbescheiden gebaseerd hebben. Het springt direct in het oog dat niet alleen de eisen van de neringen veel uitgebreider zijn, maar dat ook de antwoorden van het stadsbestuur zich niet meer beperken tot 'fiat'. De machthebbers gaan nu veel uitvoeriger in op de eisen van de neringen en kennen deze nu niet meer zonder slag of stoot toe.³¹¹ Deplanter haalt dat aan als een van de tactieken van de magistraat, 'door hun eisen slechts met vage beloften te beantwoorden, wint men tijd, en ondermijnt men de kracht van de opstand'.³¹² Hieruit kunnen we afleiden dat het stadsbestuur zich heel wat zekerder van zijn stuk voelde en zich niet meer liet leiden door de wil van de neringen. Het stadsbestuur had immers ergens eind oktober, begin november een brief ontvangen van Karel V, waarin hij zijn

---

³⁰³ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, 31 oktober 1539, z.f.

³⁰⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 36-37.

³⁰⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, z.f.

³⁰⁶ L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I en II.

³⁰⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f.

³⁰⁸ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 36.

³⁰⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 8 november 1539, z.f.

³¹⁰ L. Van Lerberghe, J. Ketele, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 172- 193.

³¹¹ SAO, oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, 8 november 1539, z.f.

³¹² H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaerde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 68.

persoonlijk bezoek aan Oudenaarde aankondigt. Met dat in het achterhoofd zal het bestuur zich meer verzekerd gezien hebben van een voor hen goede afloop van de revolte en waren ze minder snel genoeg toe te geven aan de eisen van de ambachten. Bovendien waren begin november de gemoederen al bekoeld, anders dan in de begindagen van oktober, dat zal eveneens een rol gespeeld hebben in de grotere vastberadenheid van het stadsbestuur.³¹³

Naast de algemene rekwesten, zijn we ook op gestuit op het verzoekschrift van de tapijtsiers, dat ze 'boven de artictlen vanden andere neeringhen der selver stede' hebben voorgelegd, met 'tghemeene proffyt vanden insetenen van diere' in het achterhoofd.³¹⁴ Het woord 'insetenen' is hier van belang, niet alle stedelingen hadden immers dezelfde rechten of plichten. 'Insetenen' waren de stedelingen die niet genoten van het burgerrecht, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de poorters van een stad.³¹⁵ Wat de tapijtsiers dus verlangden, was in het voordeel van alle inwoners, en niet van degene die sowieso al van privileges genoten. Het gegeven dat de tapijtsiers van Oudenaarde een extra eisenbundel opstelden, van welgeteld vijf artikelen waarvan de meerderheid van economische aard is, kan er volgens Haemers en De Jaegher op wijzen dat zij de motor waren achter de opstand.³¹⁶ Of dat daadwerkelijk zo geweest is, zien we een volgend hoofdstuk.

Eerder al hebben we gezien dat verschillende auteurs het eens zijn dat de neringen van de gewelddadige situatie gebruik hebben gemaakt om een eisenbundel in te dienen bij het stadsbestuur.³¹⁷ Dat deze eisen bijna zonder uitzondering werden goedgekeurd, is volgens sommige eveneens te wijten aan de relatief explosieve situatie in de begindagen van oktober.³¹⁸ De eisen van de neringen zijn van uiteenlopende aard. Van de oorspronkelijke zeventien eisen zijn er drie die de verdediging van de stad betreffen, volgens de ambachten een zaak van alle inwoners van de stad. Zo wilden ze dat de Bourgoenschen torre onder hun toezicht werd geplaatst, 'te bewaernesse deser stede'.³¹⁹ Geen slechte zet, zo waren ze niet alleen bij machte om stedelijke repressie te verhinderen, de wapens van de stad waren immers in hun handen, maar waren ze eveneens in de positie om het stadsbestuur te doen zwichten voor hun eisen.³²⁰ Zeven eisen zijn als politiek te bestempelen, waarbij vooral de eis om zes 'communmeesters' aan te

---

³¹³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 35-37.

³¹⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, z.f. Het rekwest van de tapijtsiers is opgenomen vlak na de kopie van het rekwest van de vijftien neringen.

³¹⁵ P. Stabel, "Stedelijke instellingen", p. 249.

³¹⁶ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenaerde beleit was' ", p. 112.

³¹⁷ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaerde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 60-61, M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 158 en J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenaerde beleit was' ", p. 111.

³¹⁸ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 15 en J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenaerde beleit was' ", p.112.

³¹⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

³²⁰ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat Audenaerde beleit was' ", p. 112.

stellen om 'goed deser stede te regierne ende alle weercken ofte reparatien te doene' in het oog springt.³²¹ Zo wilden de ambachten meer wegen op het bestuur van de stad, met volgens Haemers en De Jaegher als achterliggende bedoeling misbruik door de machthebbers van de stad te verhinderen.³²² Een ander vaak wederkerend onderwerp is het fiscale beleid van de stad, we telden 4 eisen die onder deze noemer gecatalogiseerd kunnen worden. Er werd onder andere geëist dat ook de kloosters van dan af aan belastingen zouden betalen.³²³ Het salaris van de schepenen en andere bestuurders van de stad was eveneens niet onbesproken, de ambachten waren van mening dat het loon niet meer verhoogd mocht worden, en dat ze gesalarieerd moesten worden 'als men van audts tijd ghewone es gheweest van doene'.³²⁴ Twee aanspraken zijn juridisch van aard, waarin men onder meer een verkorting van de rechtsprocedure vraagt. Een eis lijkt een beetje uit de boot te vallen, met name de negende eis, die de 'upsetters ofte beghinders van deser vergaderinghe' betreft. De ambachten willen echter geen twijfel laten bestaan over hun goede intenties ten aanzien van de gemeenschap.³²⁵ Met deze korte analyse van een van de rekwisten wilden we de motieven van de neringen om in opstand te komen, distilleren. Van de zeventien originele eisen, zijn er zeven politiek van aard, waardoor gesteld kan worden dat de politieke onmondigheid van de ambachten een van de grote drijfveren was om in opstand te komen tegen het stadsbestuur, zoals ook Dhondt en Vanwelden terecht opmerkten. Door te rebelleren beoogden ze deze onmondigheid te vertalen naar participatie.³²⁶ Dit is zeker geen zeldzame of buitengewone eis, Hobsbawm benoemde de eis van lagere bevolkingsgroepen om politieke inspraak te verkrijgen als een van de vier constante factoren die meespeelden in de opstanden in residentiesteden tijdens de pre-industriële periode. Blockmans kon dit motief toepassen op elke door hem onderzochte opstand in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw.³²⁷

Het fiscale beleid van het bestuur vormde eveneens een bron van frustratie, gezien het relatief hoge eisenaantal dat daaraan gewijd is, wat eerder ook al gesignaleerd werd door Dhondt en later Vanwelden.³²⁸ Alle eisen, afgezien van de eisen van militaire aard die buiten het bereik van het

---

³²¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

³²² J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat Audenarde beleit was' ", p. 112-113.

³²³ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 215.

³²⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

³²⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

³²⁶ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 57 en M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 226.

³²⁷ W. P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", passim.

³²⁸ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p.57 en M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 226.

stadsbestuur lagen, werden ingewilligd. Als dat niet onmiddellijk het geval was, beloofde het stadsbestuur om zijn uiterste best te doen deze te verwezenlijken.³²⁹

De neringen waren dus in hun opzet geslaagd. Ze hadden een eisenbundel ingediend bij het stadsbestuur, met daarin aanspraken van verschillende aard, 'waarvan er enkelen niet gansch ongegrond waren'³³⁰ aldus Vander Meersch, en deze artikelen werden bijna allemaal goedgekeurd. De vraag waarom de neringen dan nog een tweede, uitgebreidere eisenbundel hebben ingediend, dringt zich dan ook op. Vander Meersch doet minutieus uit de doeken wat er allemaal voorgevallen is in oktober 1539, wij beperken ons tot het hoogst noodzakelijke. De neringen slaagden erin om daadwerkelijk de macht naar zich toe te trekken, wat blijkt uit verschillende voorvallen. We lichten er eentje uit. Eerder hebben we al vermeld hoe het octrooi van 1536, wat bepaalde dat de schepenen van Oudenaarde de stadsrechten op dranken en andere zaken mochten verminderen of verhogen, een doorn in het oog was van de ambachten. Ze pikten het niet dat het octrooi bekomen was zonder hun inspraak. Naar analogie van de eis om het Gentse Calfvel uit 1515 te vernietigen³³¹, eisten ook de Oudenaardse ambachten de verscheuring van het octrooi van 1536. Het bleef echter niet bij harde woorden, de neringen namen bovendien de negen schepenen die het octrooi bekomen hadden, gevangen en startten een onderzoek naar de gedane gang van zaken. Zo gezegd, zo gedaan en de schepenen werden allen ondervraagd op 16 en 17 oktober, enkel Jacob van Quickelberghe en Antone de Schietere werden niet vrijgelaten. De neringen wilden immers dat de twee voor de rechtbank berecht zouden worden en bijgevolg gestraft. Uit dit voorval blijkt overduidelijk dat de neringen wel degelijk over enige macht beschikten. Maar dit geeft nog altijd geen antwoord op de vraag waarom ze een tweede rekwes indienden. Vander Meersch geeft een mogelijke verklaring, waarin we ons in kunnen vinden. De neringen waren nog altijd van mening dat er hervormingen doorgevoerd moesten worden in het stadsbestuur. Hoewel het bestuur eerder al had toegestemd met de aanstelling van communmeesters, kwam ze hier later op terug door te stellen dat deze eis in tegenspraak was met het gezag van de keizer. Dit was duidelijk niet naar de zin van de ambachten, waarop ze een tweede rekwes indienden, waarin de eisen veel uitvoeriger en meer uitgewerkt aan bod komen.³³²

Wanneer we de twee rekwes naast elkaar leggen, valt een aantal zaken onmiddellijk op.³³³ Ten eerste, de aanhef van het later ingediende rekwes is uitgebreid met een paar regels, waarin benadrukt wordt dat de eisen in het voordeel zijn van de gehele gemeenschap van Oudenaarde. Het rekwes gaat

---

³²⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4.

³³⁰ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 15.

³³¹ J. Dambruyne, "Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent", p. 117.

³³² D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp.19-36. SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 31 oktober 1539.

³³³ Ik vergelijk rekwes van 7 oktober 1539, nr. 4 met het rekwes van 31 oktober 1539.

nu ook uit van de hele gemeenschap van Oudenaarde. Ten tweede, er zijn zeventien eisen aan de oorspronkelijke lijst toegevoegd. Ze zijn er niet gewoon bijgeschreven, de volgorde van de eisenbundel is eind oktober compleet veranderd. Zo zijn er eisen gesplitst in meerdere aanspraken. Wat ons direct brengt bij ons tweede punt, met name dat (een aantal van) de eisen veel uitvoeriger zijn uitgewerkt.

Deplanter onderwierp eerder al het 34 artikelen tellende rekwes aan een analyse en deelde de eisen daarbij op in verschillende categorieën. Zo zijn er eisen van militaire, juridische, economische, fiscale en administratieve aard. Hierbij valt het direct op dat de categorie 'politiek' ontbreekt, vreemd genoeg catalogiseerde Deplanter de politieke aanspraken, bijvoorbeeld de eis om communmeesters aan te stellen, als administratieve. Vier eisen worden door haar als militair beschouwd: I, II, III, XXVII. Vijf eisen zijn volgens haar juridisch van aard te noemen, X, XVII, XXIII, XXIV en XXIX. De zes economische getinte eisen zijn XII, XIV, XIX, XXVI, XXXIII en XXXIV. Er worden evenveel eisen als fiscaal opgevat, IX, XIII, XVI, XVIII, XXI, XXII. Twaalf eisen (IV, V, VI, VII, VIII, XI, XV, XX, XXV, XXX, XXXI, XXXII) werden bestempeld als administratief, wij prefereren de noemer politiek, en waren op die manier overtuigend in de meerderheid, in overeenstemming met het oorspronkelijk ingediend rekwes. Eis nummer XXVIII werd aangemerkt als sociaal. Belangrijk om te vermelden is dat Deplanter niet gewerkt heeft met de archiefdocumenten, maar wel met het door Van Lerberghe en Ronsse gepubliceerde rekwes, dat vreemd genoeg maar 34 eisen telde.³³⁴ Haemers en De Jaegher daarentegen keken wel het originele document in, zij het een kopie, wat 35 eisen bevat.³³⁵ Het betreft hier louter een verstrooidheid, de achtste eis werd als de negende genummerd.³³⁶ Het onderverdelen van de eisen in strak afgelijnde categorieën blijkt weinig zinvol. Het zegt immers weinig over de belangrijkheid van deze of gene eis³³⁷, bovendien horen verschillende eisen in meerdere categorieën thuis. Eis XIX bijvoorbeeld gaat over het beruchte octrooi van 1536. Deplanter deelde deze eis in als fiscaal, maar zowel de politiek als juridische categorie was eveneens een terechte keuze geweest. Het zat de neringen immers vooral dwars dat het bestuur hen niet geraadpleegd had, wanneer dit octrooi was bekomen. Ze eisten dan ook de berechting van de schepenen van het jaar 1536.³³⁸

Volgens Deplanter kan men uit de eisenbundel afleiden dat Oudenaarde en Gent te kampen hadden met dezelfde problemen. Economisch ging het de stad niet echt voor de wind, de tot dan toe bloeiende tapijtindustrie had te lijden onder de blokkering van de tapijthandel in Antwerpen in 1539, met als

---

³³⁴ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 62.

³³⁵ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", p. 114.

³³⁶ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f.

³³⁷ Een opmerking die Deplanter reeds zelf maakte : H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 63.

³³⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f. Voor meer uitleg rond de hele octrooiheisa zie: D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 19 e.v.

logische gevolg dat de arbeiders in deze sector armer werden. Vreemd genoeg trekt ze als conclusie dat de eisen van de Oudenaardse opstandelingen vooral gericht waren op sociale en politieke veranderingen, terwijl ze maar een eis als sociaal classificeert.³³⁹ Concluderen dat de eisen vooral fiscaal, economisch en politiek van aard waren, houdt veel meer steek. De voornaamste fiscale eisen gaan over de verlaging van het ongeld en de manier waarop deze verpacht wordt, dat moest gebeuren zoals de oude privileges het voorschreven. De economische eisen betreffen de privileges van de neringen, die gerespecteerd moeten worden. Opvallend is dat men eist van de kloosters dat ze hun economische activiteiten, welke in het nadeel zijn van de ambachten van de stad, stop zet. De politieke eisen zijn net als bij het eerste rekwes in de meerderheid, de neringen verlangen nog steeds een grote invloed uit te oefenen op het politieke besluitvormingsproces. De eis tot communmeesters, dit keer vragen ze er maar vier, staat nog steeds bovenaan de agenda, het is eveneens een van de eisen die gevoelig uitgebreid werd. De neringen en het gemeen vragen het recht op vergaderen. Het salaris van de magistraat kwam in de eerste eisenbundel ook al aan bod, eind oktober vragen de neringen en het gemeen daarenboven dat de vergoedingen in natura voor de magistraat beperkt zouden worden.³⁴⁰ Zo was het de gewoonte dat de schepenen van de stad op Sacramentsdag een maaltijd organiseerden, voor zichzelf en de notabelen van de stad, op kosten van de stadskas. Rond kerstmis werd er eveneens een maaltijd op touw gezet, ook hiervan namen de kosten fel toe. In een van de eisen komen deze maaltijden aan bod en er wordt geëist dat de kosten van beide eetfestijnen nog maar maximum 24 lb. zouden bedragen.³⁴¹ De militaire eisen zijn in se onveranderd gebleven. De neringen kunnen wel stellen dat hun tweede ingediende eisenbundel uitgaat van de hele gemeenschap, de geformuleerde eisen zijn toch nog voornamelijk op hen gericht. Zo is er maar een sociale eis die niet direct op de neringen terug te brengen is en die gaat over de verbetering van de armenzorg.³⁴²

Het is belangrijk in het achterhoofd te houden dat, hoewel de neringen om meer politieke inspraak en de naleving van hun eigen privileges en die van de gemeenschap vroegen, de corruptie tegen wilden gaan en ijverden voor een transparant bewind, het hier niet gaat om een eis tot een democratisch bestuur van de stad. Pirenne mag dan wel het stedelijk bestuur in de middeleeuwen gecatalogiseerd hebben als democratisch, hoewel hij met enige zin voor nuance aanbracht dat het slechts 'démocraties des privilégiés' waren, is deze these al lang achterhaald.³⁴³ De neringen wilden, analoog met het

---

³³⁹ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 29, 62.

³⁴⁰ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f. H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 62-63 en J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", pp. 112-113.

³⁴¹ B. Ouvry, "Officieel ceremonieel te Oudenaarde, 1450-1600", in: *HGOKO*, XXII (1985), p. 53.

³⁴² SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f.

³⁴³ H. Pirenne, *Les anciennes démocraties des Pays-Bas*, Paris, Flammarion, 1910, pp. 197-198. H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p.29 en W.P. Blockmans, *De volksvertegenwoordiging in*

corporatistische samenlevingsmodel, gewoon zelf een stem hebben in het bestuur van de stad, dat de eventuele rechten van corporaties die geen privileges genoten erkend zouden worden, stond evenwel niet in hun programma. Daarnaast wilden ze dat hun bestaande privileges nageleefd zouden worden. Met deze eisen vertonen de rekwesten van de neringen van Oudenaarde opvallend veel gelijkenissen met de politieke verlangens van corporaties in steden als Gent en Brugge die tot uiting kwamen in soortgelijke laatmiddeleeuwse en vroegmoderne opstanden. Meer nog, de politieke visie in deze (en ook in andere) eisenbundel(s) kan gecatalogiseerd worden onder de brede noemer van het 'corporatisme', wat een cruciaal onderdeel van de stedelijke samenleving in de Lage Landen was geworden. Belangrijk herin was dat de corporatieve instellingen, waaronder ambachten, een grote mate van onafhankelijkheid bezaten, die gewaarborgd werd door privileges en andere voorrechten. Uniciteit, er bestonden immers kleine verschillen tussen de corporaties in de Vlaamse steden, werd door corporaties hoog in het vaandel gedragen en moest beschermd worden tegen bedreiging van buitenaf, waarbij politieke vertegenwoordiging van de corporatie in het stadsbestuur een ideale garantie tegen zulke bedreigingen. De eisen die de Oudenaarde ambachten stelden, voornamelijk politieke inspraak en naleving van hun privileges stonden hoog op de agenda, demonstrenen dat ook zij zich wilden inschrijven in het corporatistische samenlevingsmodel.³⁴⁴

In onze probleemstelling stelden we ons de vraag of de opstand in Oudenaarde te catalogiseren valt als een die zich zowel in de Grote als de Kleine Traditie, die zo karakteristiek zijn voor de Lage Landen, inschreef. We denken hier met een volmondig 'ja' te kunnen op antwoorden. Het indienen van een rekwes met een aantal (politieke machts)aanspraken door een groep met beperkte, politieke macht kan sowieso gelden als het startschot van de strijd om de macht binnen een stad. De corporaties stelden onomwonden het stadsbestuur in vraag, met onder andere hun verzoek om zes 'communmeesters' in te stellen, 'omme van nu voort anne, tgoet deser stede te regierne, ende alle weercken ofte reparatien te doene', met andere woorden, de neringen waren niet tevreden over hoe het beleid wat betreft de openbare werken tot dan toe gevoerd werd en eisten een grotere inspraak. Het stadsbestuur was bereid hen die zonder slag of stoot te geven, gezien ze de eis inwilligden met een gortdroge 'fiat'.³⁴⁵ Deze eis trok niet alleen het beleid van de magistraat in twijfel, gezien het stadsbestuur werd aangesteld door vorstelijke commissarissen, hadden de neringen bijgevolg hun bedenkingen over hun capaciteiten. In het tweede rekwes vragen de neringen nog maar om 'vier commisen, twee uuter poortrye ende twee uten mannen van neeringhen ofte ghemeenteneers deser stede', tegenover deze kwantitatieve inkrimping staat dan weer dat er heel wat andere eisen aan toegevoegd zijn. Hoewel het stadsbestuur aanvankelijk

---

Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506), Brussel, Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1978, 671p.

³⁴⁴ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", p. 113-115.

³⁴⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

akkoord ging met de aanspraak, trok ze deze instemming in november terug in door de ambachten erop te wijzen dat 'dit jeghenwordelyc article breedere touchiert ende concerneert de Hoocheyt ende tvermoghen van der K.M.'³⁴⁶

Het keizerlijk gezag werd echter in meerdere eisen uitgedaagd door de corporaties, wanneer zij als eerste eis van de oorspronkelijke zeventien formuleren dat ze willen dat de Bourgonschen torre in hun bezit gesteld wordt om die te bemannen, teneinde de stad goed te kunnen verdedigen. De tweede eis luidt dat 'vele van onser ghemeenteneers ende ingheboorne poorters' de toegang tot het kasteel moeten verkrijgen. De hoogbaljuw, schepenen en de raad van Oudenaarde laat echter weten dat zij niet in de mogelijkheid zijn om aan deze eisen te voldoen, gezien dat dat aan de keizer is om daarover te beslissen, of op zijn minst aan de Heer van Schoorisse, de kapitein van de stad.³⁴⁷ Het Bourgondische kasteel werd immers opgetrokken op bevel van hertog Filips de Stoute, na de Gentse opstand van 1379-1385. Anders dan de traditie het wilde, besliste de hertog niet tot de gangbare harde bestraffing van de stad, maar sloeg hij een mildere weg in, met in het achterhoofd het doel om tot een duurzame vrede te komen en de economie te doen opleven. Het bestaande defensiesysteem werd echter wel in grote mate herzien. In Oudenaarde, een stad die een belangrijke economische en militaire rol speelde in het graafschap, werd er daarom een kasteel opgetrokken, als 'eiland van vorstelijke macht'³⁴⁸, wat duidelijk gericht was tegen Gent. De hertog had bij het inplanten van het kasteel het veiligstellen van zijn macht en controle over de stad voor ogen. Een van de tactieken die Gent hanteerde in de opstand van 1379-85 was het aan de macht brengen van gelijkgezinde fracties in alle andere grote Vlaamse steden. Indien mogelijk gebeurde dit op diplomatische wijze, bleek dit niet te werken dan werd er grover geschut boven gehaald en aarzelde Gent niet om gewelddadiger middelen in te zetten. De verovering van Oudenaarde was van fundamenteel belang in de oorlogspolitiek van Gent, de stad bood namelijk rechtstreeks toegang tot Doornik en Henegouwen, wat cruciaal was voor de stedelijke bevoorrading. Tot vier maal toe werd Oudenaarde door Gent belegerd. Gedurende de eerste vier jaren van de opstand werd elk jaar een poging gewaagd, waarvan twee pogingen, gelanceerd door de Witte Kaproenen succesvol waren. De oorlogspolitiek van Gent beoogde dus duidelijk de doorbreking van de grafelijke controle in Oudenaarde, wat de vorst uiteraard wilde tegengaan. Gezien de herhaaldelijke pogingen van Gent om Oudenaarde in te nemen, werd het kasteel ingeplant aan de kant van Gent, precies de kant die door de Gentenaars steeds werd uitgekozen om de stad binnen te vallen.³⁴⁹ Hobsbawm wijst ons er echter wel op dat, ondanks de contestatie van zowel het stedelijk als het keizerlijk gezag, de opstandelingen niet de intentie

---

³⁴⁶ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 8 november 1539, z.f.

³⁴⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539, nr. 4, z.f.

³⁴⁸ K. Poschet, "Het Bourgondische kasteel te Oudenaarde als onderdeel van een laatmiddeleeuwse defensiestrategie", in: *HGOKO*, XLIV (2007), pp. 374.

³⁴⁹ K. Poschet, "Het Bourgondische kasteel te Oudenaarde", pp.374-376.

hadden om te tornen aan de gevestigde sociale orde, de vorst werd niet in vraag gesteld.³⁵⁰ Dit was bij de opstand van Oudenaarde niet anders.

NA WOORDEN, DE DADEN.

Daden spreken luider dan woorden luidt het bekende gezegde. Inderdaad, de acties die verricht werden in de publieke ruimte van de stad nadat het rekwes werd voorgelegd, spreken boekdelen en weerspiegelen de motieven van de rebellen. Ze mogen dus niet zomaar afgedaan worden als blind of doelloos geweld.³⁵¹ Ruff wijst erop dat protest in sommige gevallen niet gepaard gaat met geweld, in andere, het overgrote merendeel, is geweld echter niet weg te denken. Er zijn vanzelfsprekend verschillende types van agressie, van verbaal geweld over vernielzucht tot het vermoorden van personen. Nochtans is geweld het laatste stadium van volksprotest. Wanneer men protesteerde of rebelleerde had de opstandelingen verschillende repertoires van actie te zijner beschikking om zijn proteststem te laten horen. In het geval van Oudenaarde zien we dat zeer duidelijk, de Oudenaardist greep verschillende middelen aan om zijn ongenoegen te ventileren. Ruff heeft het onder andere over 'mobilized petitions', hier namen de ambachten vaak het voortouw in.³⁵² Maar nog voor het indienen van het rekwes, zien we al dat men, bij gebrek aan een beter woord, zich vergreep aan geweld, door de raadspensionaris van de stad, Laurens d'Anvaing, op te sluiten.³⁵³ Ook verbaal geweld, 'bullying and intimidation'³⁵⁴, schuwden de opstandelingen niet, vooral clerici waren hier het mikpunt van.³⁵⁵

In zijn werk maakt Lefebvre het onderscheid tussen spatial practices, wat we kunnen catalogiseren als ervaring, representations of space, wat perceptie inhoudt en representational space, wat we zouden kunnen vertalen naar verbeelding. Opstanden kunnen geplaatst worden onder de noemer representational space, of de manier waarop mensen (onbewust) met de ruimte omgaan.³⁵⁶ Decennia na Lefebvre is de stedelijke ruimte, in samenhang met de stedelijke identiteit nog steeds een actueel

---

³⁵⁰ E. J. Hobsbawm, *Primitive rebels: studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries*. Manchester, Manchester university press, 1959, pp. 118-122.

³⁵¹ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijd dat de stede van Audenaerde beleit was' ", p. 112.

³⁵² J.R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe, 1500-1800*, pp. 184-185.

³⁵³ D. J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 10.

³⁵⁴ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*, p. 188.

³⁵⁵ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 15.

³⁵⁶ H. Lefebvre, *The production of space*, Malden, Blackwell, 2007, passim.

thema. Hoe wordt de ruimte gebruikt en de identiteit ingevuld?³⁵⁷ Zo maakt Boone ons attent op de functie van de stedelijke ruimte als plaats waar stedelijke groepen hun machtsrelaties konden bestendigen en waar conflicten konden uitgespeeld worden, al dan niet op theatrale wijze. In andere woorden, de stedelijke ruimte vervulde een cruciale rol in opstanden.³⁵⁸

De manier waarop de stedelijke ruimte gebruikt wordt door rebellen kan dus zeer symbolisch geladen zijn. Men denke maar aan Brugge, anno 1488. Vlaanderen verkeerde toen al zes jaar in opstand tegen regent Maximiliaan van Oostenrijk. Het plotsklaps overlijden van Maria van Bourgondië op 27 maart 1482 had de zoveelste opvolgingscrisis in de Nederlanden tot gevolg.³⁵⁹ Het kwam zelfs zo ver dat Brugge erin slaagde om in 1488 Maximiliaan gevangen te nemen. In maart 1488 hielden de ambachtslieden een auweet, een gewapende optocht, waarin alle politieke, economische en culturele ankerplaatsen van de stad werden aangedaan. Deze werden immers beschouwd als sleutelpunten van stedelijke identiteit, hiermee wilden de ambachten aantonen dat ze de hele samenleving van Brugge vertegenwoordigden.³⁶⁰ Ook de Vrijdagmarkt in Gent is niet zomaar een plein in het hart van de stad. Het gros van de gewapende opstanden in de rijke Gentse traditie van rebellie begon met een gewapend bezetten van de Vrijdagmarkt. Boone noemt het een 'strijdtoneel vol reëel en symbolisch geweld'.³⁶¹ In de 13de en vooral in de woelige 14de eeuw fungeerde de markt als toneel voor de vaak zeer gewelddadige confrontaties, met als inzet de heerschappij binnen het Gentse stadbestuur. Wanneer vanaf circa 1360 een gedoseerde politieke vertegenwoordiging tot stand kwam met een onderling evenwicht tussen de drie voornaamste politieke groepen van de stad, de poorterij, de kleine neringen en textielambachten, verdween het gewelddadige karakter van de onderlinge confrontaties grotendeels. Conflicten en geschillen met de vorst, zijn vertegenwoordigers en Gentse partijgangsters waren dan weer gekenmerkt door een meer symbolisch geladen geweld. Het model van de 'wapening' stond hierbij centraal, waarbij gewapende milities van de ambachtslieden de Vrijdagmarkt gingen bezetten als zingevende politieke ruimte. Dit kan beschouwd worden als een belangrijk tweeledig politiek statement, de ambachtslieden toonden zo hun actiebereidheid aan, maar tegelijkertijd behoorde onderhandelen nog steeds tot de mogelijkheden. Een wapening werd aangewend om machtsaanspraken tot uitdrukking te brengen. In het tentoonspreiden en

---

³⁵⁷ Zie publicaties als M. Boone, P. Stabel, *Shaping Urban identity in late medieval Europe*, Leuven, Garant, 2000, XI + 269p.

³⁵⁸ M. Boone, "Urban Space and Political Conflict in Late Medieval Flanders", in: *Journal of Interdisciplinary History*, 32 (2002), 4, p. 623.

³⁵⁹ J. Dambruyne, "Een doorgewinterde rebel", p. 140.

³⁶⁰ Les 6: Opstanden in middeleeuws Vlaanderen. Vertogen en rituelen in de stad (13de- 15de eeuw) van Samenleving: politieke en sociale geschiedenis, door Jelle Haemers, academiejaar 2008-2009. Zie ook J. Haemers, "A Moody Community? Emotion and Ritual in Late Medieval Urban Revolts", in: *Emotions in the heart of the city (14th- 16th century)*, 2005, pp.66 e.v.

³⁶¹ M. Boone, "Gent, Vrijdagmarkt. De macht van de massa", in: *Plaatsen van herinnering, Nederland van prehistorie tot Beeldenstorm*, 2007, p. 248.

legitimeren van politieke macht was het ruimtelijk element van een essentiële betekenis.³⁶² In de opstand in Oudenaarde van 1539 was het niet anders, ook daar vervulde de stedelijke ruimte een elementaire rol. In de woelige begindagen van de rebellie deed het gerucht de ronde dat een garnizoen op weg was om de stad in te nemen. Vander Meersch beschrijft de situatie als volgt,

‘Dit gerucht had den gewenschten uitval: omtrent ten zeven ure ’s avonds, hoorde men ylings door al de straten, het geroep: ‘Te wapen! Te Wapen! Moord! Moord! Een garnizoen nadert; komt het binnen, wy zyn allen ongelukkig!’ Deze noodkreten bragten de geheele stad in wanorde. Velen kwamen gewapend de markt toegesnel, en schaerden zich omtrent het nieuwe schepenhuis; anderen liepen de stadspoorten bezetten.’³⁶³

In Oudenaarde vonden er klaarblijkelijk eveneens wapeningen op de markt plaats, die in dit geval gepaard gingen met heel wat chaos. Het lijkt ons nu het geschikte moment om het emotionele aspect, wat onlosmakelijk verbonden is met opstanden wat toe te lichten. Volgens antropologe Catherine Lutz wellen emoties op wanneer zich veranderingen voordoen in de relatie tussen een groep en de wereld rond de groep, die de belangen van de groep bedreigen. Haemers onderschrijft deze stelling, wanneer men zich geschaad zag in zijn belangen, laiden emoties in de Vlaamse stedelijke revoltes hoog op.³⁶⁴ Hoogoplopende emoties vinden we evenzeer in Oudenaarde, zoals bovenstaand citaat weergeeft. In dit specifieke geval barstten de emoties los vanwege het gerucht dat een garnizoen op weg zou zijn om de stad in te nemen, waar (een aantal van de) inwoners van Oudenaarde duidelijk niet mee opgezet waren. Dit blijkt ook uit het rekwes, ingediend op 7 oktober, in de 12de eis laten de neringen immers weten geen ‘vreemde volc oft garnisoen’ te zullen gedogen in de stad of in het kasteel, tenzij ze hun toestemming daarvoor gaven.³⁶⁵

Of het echt om een wapening in de ware zin van het woord ging, volgens de definitie is een wapening een bijeenkomst van gewapende ambachtsmilities op de markt van een stad, kan nu nog niet uitgemaakt worden, maar we komen hier later op terug.³⁶⁶ Vander Meersch maakt in zijn relaas van de opstand alvast geen melding van enige ambachten die betrokken waren bij de wapening.³⁶⁷ Niet alleen bij het begin van de opstand laiden de emoties hoog op, ook later in de maand oktober ging het er verhit aan toe. Deze keer was het octrooi van 1536 bron van onrust. Bij het voorlezen van de privileges, de neringen

---

³⁶² M. Boone, “Gent: Vrijdagmarkt. De macht van de massa”, pp. 246-249

³⁶³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 9.

³⁶⁴ J. Haemers, “A Moody Community?”, p. 65.

³⁶⁵ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4, z.f.

³⁶⁶ J. Haemers, “A Moody Community?”, p. 68.

³⁶⁷ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

hadden dit immers geëist en toegekend gekregen van het stadsbestuur³⁶⁸, hadden ze het bewuste octrooi ontdekt. De neringen voelden zich geschaad in hun vrijheden en beschouwden het toekennen van het octrooi als een 'grove misdaed', als we Vander Meersch mogen geloven. Dit gevoel werd geventileerd door middel van uitroepen en men verzamelde wederom op de markt.³⁶⁹ Ook deze gebeurtenis past perfect in het door Haemers geschetste emotionele plaatje. Wanneer we het stuk over de ontdekking van het octrooi van 1536 erop nalezen in het ooggetuigenverslag van Laurens d'Anvaing, valt het op dat hij het niet heeft over de ambachten in het bijzonder, maar wel over 'les députez de la communauté', die zich gepasseerd voelen.³⁷⁰

Ook in Oudenaarde zien we symbolisch, gewelddadig gebruik van de ruimte door de opstandelingen. Dat gewelddadig optreden mogen we niet meteen catalogiseren als 'blind' of doelloos. Als we het nader onder de loep nemen, zien we dat het gaat om beredeneerde en symbolische acties, waar een achterliggende boodschap aan verbonden is. Deze acties in de stedelijke ruimte van Oudenaarde kunnen immers zonder moeite gekoppeld worden aan de motieven om in opstand te komen. Na de indiening van het eerste rekest op 7 oktober, vonden er enkele gewelddadige, doch symbolische en betekenisvolle acties plaats in de stad. Het octrooihuis, ook wel bekend als het *Callioethuus*, werd door een razende menigte tot op de laatste steen afgebroken, teneinde het fiscale beleid van de stad, waar men het duidelijk niet mee eens was, aan de kaak te stellen. Geestelijken werden beledigd en bedreigd met plundering. Het bleef niet bij beledigingen, opstandelingen begaven zich naar de Sint-Walburgakerk en braken daar een lutheraans standbeeld af.³⁷¹ Volgens Dhondt was men in Oudenaarde niet echt opgezet met de vervolging van niet-katholieken, wat een verklaring geeft voor de beledigingen aan het adres van de clerus en de vernietiging van het standbeeld.³⁷² Hervormingsgezinde geschriften en Bijbelvertalingen vonden hun weg naar Oudenaarde immers relatief snel, vanaf de jaren twintig van de 16de eeuw circuleerden deze al.³⁷³ Het bleef onrustig in de straten van Oudenaarde, gewapende lieden boezemden 'menig gemiddeld inwooner' angst in.³⁷⁴

De acties die de ambachten in Oudenaarde hebben ondernomen, verschilden nauwelijks van de daden van hun Gentse collega's.³⁷⁵ Het waren in Oudenaarde eveneens de ambachten die radicale eisen

---

³⁶⁸ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539, nr.4.

³⁶⁹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 19-20.

³⁷⁰ L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 155-156.

³⁷¹ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", p. 112. Zie ook D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 15-16.

³⁷² L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 56.

³⁷³ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 215.

³⁷⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 16.

³⁷⁵ J.Dambruynne, "De middenstand in opstand. Corporatieve aspiraties en transformaties in het zestiende-eeuwse Gent", in: *HMGOG*, LXVII (2003), p. 93. Er is over het algemeen weinig verschil tussen de opstanden in beide

formuleerden en overgingen tot de arrestatie van de schepenen van het jaar 1536, vanwege de goedkeuring van het omstreden octrooi, dat bepaalde dat de belastingen van de stad vanaf 1540 naar believen konden worden opgetrokken, dan wel verminderd. Geheel in overeenstemming met de Gentse eis ter verscheuring van het *Calfvel*, eisten zij de vernietiging van het octrooi.³⁷⁶ Ook de Gentse kleine neringen namen in augustus 1539 de schepenen en de twee overdekens van het jaar 1536-1537 gevangen, met als een van de argumenten dat ze het besluit van de collatie met betrekking tot de bede van 1537 niet correct aan de landvoogdes zouden hebben overgemaakt. Anders dan in Gent, waarbij de oud-overdeken Lieven Pien werd onthoofd, vielen in Oudenaarde hierbij geen doden.³⁷⁷

WIE FUNGEERDE ALS MOTOR?

Rest ons nog de vraag wie als ‘behindere’ of ‘upsetters’³⁷⁸ van de opstand kunnen beschouwd worden, wie fungeerde als motor? In onze probleemstelling hebben we ons al doel gesteld om generaliserende uitspraken en labels als ‘het ghemeen’ te vermijden. In deze paragraaf trachten we dit doel te realiseren. We weten al dat de ambachten een zeer belangrijke rol hebben gespeeld. De opstanden in Gent en Oudenaarde verschillen dan ook nauwelijks van andere West-Europese rebellies, waar de ‘menu peuple’ eveneens de meest actieve groep was. Anders dan de term van George Rudé doet vermoeden, betreft het hier niet het uitschot van de straat, maar wel geschoolde en halfgeschoolde ambachtsmannen, kooplieden of landbouwers. Ze hadden enig (bescheiden) kapitaal in handen en waren genoeg geletterd om plakkaats en protestliteratuur op te stellen. Deze groep was zeer kwetsbaar voor schommelingen in de voedselprijzen, gezien hun relatief modest inkomen. Plotse belastingverhogingen werden eveneens niet hartelijk onthaald, ze betekenden immers een grote hap uit het reeds krappe familiebudget. Over het algemeen was deze groep genoeg vertegenwoordigd in het lokale bestuur om aanstoot te nemen aan nieuwe, vreemde autoriteiten in hun gemeenschap.³⁷⁹

---

steden: H. Deplanter, *De magistraat van Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 67 en M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 157.

³⁷⁶ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

³⁷⁷ J. Dambruyne, “Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent”, p. 117.

³⁷⁸ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, z.f.

³⁷⁹ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe 1500-1800*, p. 205.

Niettegenstaande deze radicale plaatsinneming aan de zijde van de opstandelingen, wijst Vanwelden ons erop dat gedurende de woelige maanden het de ambachten waren die het straatgeweld kanaliseerden en de gemoederen bedaarden. Bovenal bleven ze echter bevoorrechte gesprekspartners van de magistraat.³⁸⁰ Vanwelden heeft deze stelling duidelijk overgenomen van Deplanter, die ze geponeerd heeft in haar licentiaatverhandeling.³⁸¹ De zinsnede ‘aan de zijde van opstandelingen’ impliceert dat de neringen niet de enige rebellerende bevolkingsgroep in de stad was. De vraag is dan ook wie er nog geïdentificeerd kan worden als ‘opstandeling’? Volgens Deplanter moet er zelfs een groot onderscheid gemaakt worden tussen degene die de aanzet hebben gegeven tot opstand en verantwoordelijk zijn voor de scheldpartijen en plunderingen enerzijds, volgens haar ‘het gemeen’, en de neringen die louter gebruik hebben gemaakt van de situatie om hun klachten kenbaar te maken aan het stadsbestuur anderzijds.³⁸² Wanneer een naar macht strevende fractie van de elite een coalitie aangaat met de opstandelingen, wordt het conflict onderhouden door een bovenlaag met politieke ambities, en niet enkel door de lagere bevolkingsgroepen, aldus Blockmans. Een stelling die perfect opgaat voor de opstand in Oudenaarde.³⁸³ Blockmans merkt in navolging van Hobsbawm immers op dat in een opstand er bijna altijd een coalitie wordt aangegaan tussen, om de bewoordingen van Blockmans te gebruiken, de ‘agerende middengroepen’ en de ‘lagere bevolkingsklassen’, teneinde hun posities te verstevigen.³⁸⁴ In de Gentse opstand van 1537-1540 ging het volgens Dambruyne niet anders en werden de ‘cresers’, arbeiders die geen lid waren van de officiële ambachten, door de corporaties ingeschakeld om hun politieke eisen kracht bij te zetten en de stadsmagistraat onder druk te zetten.³⁸⁵

Niet anders dan in Gent, brokkelde in Oudenaarde het verzet tegen de keizer af wanneer berichten de stad bereikten dat Karel V in hoogsteigen persoon in aantocht was. Volgens Vander Meersch was dit echter niet de doorslaggevende factor. Er kwam pas rust onder de bevolking wanneer de schepenen aan de neringen toegekend hadden om de stadsrekeningen van de voorbije jaren in te kijken, iets wat de ambachten hardnekkig bleven eisen om zo het slecht bestuur van de stad aan te tonen. De brief van Karel V waarin hij zijn nakende bezoek aankondigt, werd door de neringen afgedaan als een uitvlucht van de schepenen.³⁸⁶ Het bezoek van Karel V kwam volgens Ouvry echter nogal onverwacht. Karel V had immers niet de moeite genomen om in een kleinere stad als Oudenaarde een Blijde Intrede te houden, zo markeerde de vorst een omkering in de traditie van Blijde Intreden. In het jaar 1515 zwoer hij wel de privileges van de stad, maar doet dat niet in Oudenaarde zelf. Karel V profileerde zich zo als een nieuw

---

³⁸⁰ M. Vanwelden, *Productie van wandtaijten in de regio Oudenaarde*, p. 158.

³⁸¹ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVI eeuw (1530-1555)*, pp. 70-71.

³⁸² H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVI eeuw (1530-1555)*, pp. 60-61.

³⁸³ W.P. Blockmans, “Revolutionaire mechanismen”, p. 133-134.

³⁸⁴ W.P. Blockmans, “Revolutionaire mechanismen”, p. 135.

³⁸⁵ J. Dambruyne, “Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent”, p. 119.

³⁸⁶ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 47-51.

type vorst, een vorst waarbij de ambities meer op een wereldrijk gericht waren. Dat kleinere steden, als Oudenaarde, de kans aan hun neus voorbij zagen gaan om de vorst met een Blijde Intrede te verwelkomen betekende dat er werd aangestuurd op een minder persoonlijke band tussen vorst en onderdanen. De stad had zich in 1540 dan ook niet verwacht aan een persoonlijk bezoek van de keizer.³⁸⁷ Nochtans sloeg de keizer geen onbetreden paden in bij de bestraffing van de opstandige steden. Hij had het voorbeeld van zijn (Bourgondische) voorgangers te zijner beschikking, een trommel waar hij maar al te graag in graaide. De aanpak van Gent en de andere steden in 1540 en de strategie die daarbij gevolgd werd, verschilde nauwelijks van hoe de keizer andere rebelse steden op verschillende plaatsen in zijn uitgestrekt rijk van een behandeling voorzien had. Men denke aan de bekende opstanden van de *germanias* of *comuneros* in Castilië, Valencia en Mallorca in de jaren 1520-1521, waarna aan de medezeggenschap van de ambachtsgilden eveneens een einde kwam. Later, in 1525, nam Margareta van Oostenrijk, de nicht van Karel V, haar toevlucht tot dezelfde maatregel. Ze maakte komaf met de invloed van ambachtsdekens en –gezworenen en van *ghemeyne mannen* in het algemeen in het bestuur van 's-Hertogenbosch. De ambachten in Brussel en Utrecht waren hetzelfde lot beschoren. De vertegenwoordigers van de ambachten in zo'n dertigtal Zuidduitse rijkssteden moesten het eveneens meemaken dat ze in 1548 uit het stadsbestuur werden gezet. De keizer lijkt dus bij het bestraffen van rebelse onderdanen en steden een soort scenario te volgen³⁸⁸, waarbij sterk bezuinigd werd op de invloed van de gilden.³⁸⁹

DE AMENDE HONORABLE

Om de vraag wie we kunnen aanduiden als motor van de opstand precies te kunnen beantwoorden, nemen we onder andere de boetedoening van de stad onder de loep, vooral de *amende honorable* kan ons hieromtrent meer informatie verschaffen, het geritualiseerde vragen om vergiffenis door personen die de stad in zijn geheel representeren, maar ook door degene die beschouwd werden als 'radicale elementen' in de opstand.³⁹⁰ Eerder hebben we al vermeld dat er grote parallellen te trekken zijn tussen de gebeurtenissen in Gent en die in Oudenaarde, deze overeenkomstigheid vertaalde zich echter niet in dezelfde strafmaat. Gent werd veroordeeld tot een zware publieke vernedering. De afgevaardigden van de cresers, in totaal zo'n vijftig, moesten publiekelijk de genade van de keizer afsmeaken, en dat op hun

---

³⁸⁷ B. Ouvry, "Officieel ceremonieel", p. 30.

³⁸⁸ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", pp. 42-46.

³⁸⁹ M. Prak, "Corporate politics in the Low Countries guilds as institutions, 14th to 18th centuries", in: *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries: Work, Power and Representation*, 2006, p. 83.

³⁹⁰ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 58.

blote voeten, enkel gekleed in een wit onderhemd en met de strop om de hals, als symbool dat ze eigenlijk de dood verdiend hadden, maar dat de keizer hen gratie verleende, in een vlag van barmhartigheid. De vertegenwoordigers van de drie leden kregen wat meer toegezegd, zij mochten geschoeid, gekleed in een zwarte tabbaard en vooral zonder strop hun spijt betuigen. Naast de openbare vernederende spijtbetuiging stonden er vijftig Gentenaren terecht voor hun prominente rol in de opstand, de overdonderde meerderheid hiervan maakte deel uit van de kleine neringen of de weverij. Niet onbelangrijk te vermelden is dat dertien van de zeventien onthoofde kopstukken, ambachtsmeesters waren. De corporatieve middenklasse mag dan wel van een zwaar vernederende, publieke boetedoening gespaard zijn gebleven, deze cijfers tonen onomstotelijk aan dat de ambachten het zwaarst gestraft werden en dus 'zonder meer als drijvende kracht' achter de Gentse opstand beschouwd kunnen worden. Bovendien werden de ambachten wel vermeld in de *Concessio Carolina*, over de cresers daarentegen werd er met geen woord gerept.³⁹¹ Ook Oudenaarde ontsnapte niet aan een dergelijke, vernederende boetedoening. In de akte van Abolitie bepaalde de keizer dat vier leden van de Wet en twaalf hoofdmannen van de neringen, gekleed in een zwart kleed, op een dag en plaats nog nader te bepalen, de genade van zowel God als van hem en zijn zus, Maria van Hongarije moesten afsmeaken.³⁹² Op vier juli ontving de magistraat van Oudenaarde de brief, gedateerd op drie juli, waarin de keizer hen 'mercredi prochain' (acht juli) ontbood in zijn hof in Brugge, om 'la réparation honorable' te voltrekken.³⁹³ De magistraat kon echter bekomen dat de spijtbetuiging binnenskamers plaatsvond, door een verzoekschrift te richten aan de heer de Granvelles, een raadsman en kanselier van de keizer. Men belooft hierin dat het gebeurde nooit meer zal voorvallen, 'que ceste faulte est la première que leur advint jamais, avecque le bon espoir qu'ils ont de non plus y récidiver' en men vraagt 's'il est possible' dat de boetedoening in gesloten kamers plaatsvindt. Het verzoek werd ingewilligd.³⁹⁴ In het verzoekschrift aan de heer de Granvelles benadrukt de magistraat opnieuw dat het de eerste en direct ook laatste keer was dat Oudenaarde de fout van in opstand te komen tegen het keizerlijk gezag maakte.

De achtste juli brak aan. Vier schepenen, Jan van Seclyn, Geerard De la Riviere, Joris de Curte en Joos Van Heilbrouck en twaalf dekens van de neringen (merk op dat Oudenaarde vijftien neringen telde) gekleed in zwarte tabbaarden, net als de vertegenwoordigers van de drie leden in Gent hadden gedragen,

---

³⁹¹ J.Dambruyne, "De middenstand in opstand", pp. 93- 97.

³⁹² SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), Abolition de l'émotion populaire advenue en la ville d' Audenaerde en l'an trente et neuf, z.f. De akte werd ook gepubliceerd in L.P.Gachard, *Relation des troubles*, pp. 399-402.

³⁹³ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 3 juillet 1540, z.f. De brief is eveneens uitgegeven door L. Van Lerberghe en J.Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol.I, p. 386 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 93-94.

³⁹⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), Memoire a monseigneur de Granvelles, z.f. Meer uitleg over de juiste omstandigheden waarin het verzoekschrift werd voorgelegd vinden we in D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 94. Het verzoekschrift zelf werd eveneens opgenomen in de L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol.I pp. 394-95.

betuigden hun spijt en vroegen om genade. Raadspensionairs d'Anvaing nam hierbij het woord, 'ou nom du corps et communaulté d'icelle'.³⁹⁵ De ambachten zijn tot driemaal toe meer vertegenwoordigd dan de leden van de magistraat. Hoogstwaarschijnlijk zitten de pogingen van de magistraat om zich uitgebreid en ten overvloede te verontschuldigen aan de keizer hier voor iets tussen. Niet alleen deden de Schepenen en de Raad van Oudenaarde moeite om, 'ter verdediging van het gedrag dat zy, gedurende al den tyd der beroerte, hadden gehouden'³⁹⁶, 42 artikelen op te stellen waarin ze zich verontschuldigen voor de gebeurtenissen, maar waarin ze echter ook de gelegenheid te baat nemen om hun 'grote getrouwicheyt ende fideliteyt' te benadrukken, alsook hun pogingen om alles geweldloos op te lossen.³⁹⁷ Bovendien richtten ze later opnieuw een uitgebreide smeekbrief aan de keizer. In het stadsarchief zijn wel meerdere smeekbrieven te vinden, zowel gericht aan de keizer als aan Maria van Hongarije, consequent aangesproken als 'la royne'. Welke effectief verstuurd zijn weten we niet.³⁹⁸ De neringen daarentegen beperkten zich tot slechts zes artikelen, waarin ze de keizer onder andere op het hart drukken alles gedaan te hebben wat in hun macht lag om de 'vele onghereghelde ende quaetwillighe dronckaers' te kalmeren, en dat ze voortaan 'haerlieder uuterste debvoir' zullen doen om trouw te blijven aan hun soevereine heer, Karel V.³⁹⁹ Deze excuses werden reeds voor de uitvaardiging van de akte van abolitie aangeboden.⁴⁰⁰ Een *amende honorable*, of een 'eerlyke betering', impliceert eveneens een *amende prouffitable* of een 'profytelyke betering'.⁴⁰¹ De stad diende een boete te betalen van 8.000 Carolusgulden, de eerste helft moest betaald worden in de komende twee maanden en de andere helft op kerstdag daaropvolgend. De niet bijster goed gevulde stadskas van Oudenaarde werd echter nog meer op de proef gesteld⁴⁰², gezien de stad ook nog een rente van 360 pond moest overnemen.⁴⁰³

---

³⁹⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), july 1540, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 395. D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 95.

³⁹⁶ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p.80.

³⁹⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), juny 1540, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 222-232.

³⁹⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 1540, z.f. Sommige brieven zijn gepubliceerd in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 233-236. en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 83-85.

³⁹⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 1540, z.f. In D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 81-83.

⁴⁰⁰ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 80-83.

⁴⁰¹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 95.

⁴⁰² Dat dit het geval was, staat te lezen in de smeekbrief van de baljuw, schepenen en raad van Oudenaarde, gericht aan Karel V : SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 19 juny 1540, z.f. Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 234-236 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp.83-85

⁴⁰³ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), Abolition de l'émotion populaire advenue en la ville d' Audenaerde en l'an trente et neuf, z.f. De akte werd ook gepubliceerd in L.P.Gachard, *Relation des troubles*, pp. 399-402.

Over het algemeen, zo zegt Cohn, is de repressie van een opstand door de staat niet in verhouding met de door het volk gepleegde overtredingen.⁴⁰⁴ Dhondt is dezelfde mening toegedaan, keizer Karel V strafte Oudenaarde veel te zwaar en Dhondt noemt het 'een gruwelijker repressie dan de opstand geweest was'.⁴⁰⁵ Ook de magistraat was bang voor veel te harde strafmaatregelen, zo staat te lezen in een smeekbrief van de baljuw, schepenen en de raad van Oudenaarde van juni 1540, ' [...]craindrans qu'elles pourroient estre fort excessives et insupportables acentu le povre estat de vostre dicte ville [...]'.⁴⁰⁶

Nog in dezelfde maand van de uitvaardiging van de akte van abolitie, waarin de *amende honorable* en *amende prouffitable* voor de stad Oudenaarde gestipuleerd stonden, vaardigde Karel V opnieuw een ordonnantie uit, met deze keer de neringen en de gilden van de stad als onderwerp. In deze ordonnantie werden beiden uitgesloten van alle vergaderingen, betreffende de stadszaken. In dezelfde ordonnantie wordt Gent zijn 'jurisdiction, autorité, prééminence ne supériorité sur le Viesbourg, les villes et chastellenyes de Courtray, Audenarde, Tenremonde, Alost, Grandmont, Ninove, Quatre Mestiers et Pays de Wasen et généralement tout ce que l'on avoit accoustumé dire et appeller les Chastellenye et Quartier de Gand' ontzegd, 'pour le bien, repoz et tranquillité du pays et conté de Flandres'.⁴⁰⁷ Deze maatregel sluit naadloos aan op het scenario dat zich al verschillende keren herhaald had, de keizer had immers de gewoonte om in alle rebelse steden in zijn rijk de ambachten uit te sluiten van het politieke besluitvormingsproces, teneinde te kunnen onderhandelen met een sociaal homogener oligarchie, die beter beïnvloedbaar was en die hij beter naar zijn hand kon zetten.⁴⁰⁸ Ook de afschaffing van het kwartier van Gent was hoegenaamd geen nieuwe maatregel, in het verleden was deze door nog meer vorsten gedeclameerd, Karel V was echter de eerste die er in slaagde om het voorgoed op te heffen.⁴⁰⁹ Nog voor de uitvaardiging van de *Concessio Carolina* op 9 november 1540 maakte de keizer de neringen een kopje kleiner en ontzei hij hen 'een oud verrecht der neeringen [...] waerby deze deelachtig moesten zyn aen zekere vergaderingen van Scepenen en Raed, die geldelyke zaken ten doel hadden.'⁴¹⁰

---

⁴⁰⁴ S.K. Cohn, *Lust for Liberty*, p.147.

⁴⁰⁵ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p.57.

⁴⁰⁶ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 19 juni 1540, z.f. Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 234-236 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp.83-85

⁴⁰⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 25 juni 1540. In D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 91-92.

⁴⁰⁸ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 43.

⁴⁰⁹ J. Decavele, "Stropdragers", in: *Keizer tussen stropdragers : Karel V 1500-1558*, 1990, p. 177.

⁴¹⁰ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 93.

Maanden later, op 9 november 1540, werd de *Concessio Carolina* voor de stad Oudenaarde uitgevaardigd. Deze ordonnantie omvat 35 artikelen, beduidend minder dan de 75 artikelen die de keizer voor zijn geboortestad Gent liet opstellen. Ter vergelijking, de *Concessio Carolina* voor Kortrijk telde 48 artikelen, toch ook niet weinig.⁴¹¹ Met deze artikelen legde Karel V Oudenaarde een nieuw stedelijk statuut op en wijzigde hij de bestaande structuren grondig, althans op papier. In de *Concessio Carolina* maakte Karel V komaf met hun (reeds beperkte) politieke macht, zo maakten ze niet langer deel uit van de Grote Raad.⁴¹² Johan Dambruyne heeft recent de directe periode na de uitvaardiging van de *Concessio* onderzocht en zijn onderzoek bracht echter iets anders aan het licht, dan voorheen werd aangenomen. Zo heeft hij aan de hand van prosopografisch onderzoek voor het geval van Gent vastgesteld dat de these die geponeerd werd in de literatuur, met name dat de Gentse ambachten na 1540 niet meer in het stadsbestuur en de Collatie waren vertegenwoordigd, fout is. Meerdere ambachtsmeesters wisten jaarlijks een zitje warm te houden in de twee schepenbanken. Over de absolute meerderheid beschikte de corporatieve middenklasse niet meer, maar met een gemiddelde bezetting van meer dan een kwart van de schepenzetels, meer bepaald 28% in de periode 1540-1577, scoorde die bevolkingsgroep alvast hoger dan andere Europese steden. De invloed van de ambachten op het politiek besluitvormingsproces was wel beduidend lager dan voor 1540. In de Collatie waren de ambachtsmeesters, voor de onderzochte jaren 1556-1577, wel duidelijk aanwezig.⁴¹³

In het stadsarchief zijn twee exemplaren van de *Concessio Carolina* opgenomen, het betreft hier twee Nederlandstalig kopieën van het oorspronkelijk in het Frans opgesteld document.⁴¹⁴ Van de 35 artikelen houdt artikel negen een serieuze beknutting in van de bewegingsvrijheid van de ambachten. Het wordt hen expliciet verboden te vergaderen zonder ‘consent ende oirloff’ van de baljuw en schepenen van de stad. Doen ze dat wel, dan worden ze beschouwd als ‘rebellien ende inobedienten’.⁴¹⁵ Eerder op het jaar 1540, in juni, waren de ambachten reeds hun politieke macht ontnomen. Deze beslissing wordt nog eens expliciet vermeld in artikel acht, de neringen en de gilden zijn niet langer vertegenwoordigd in de Raad van de stad.⁴¹⁶ Een zitje in de Raad van de stad is vanaf nu enkel voorbehouden aan de aangestelde

---

⁴¹¹ J. Lameere, H. Simont, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas. Deuxième série: 1506-1700. Tome Quatrième : Les ordonnances du 9 janvier 1536 (1537, N. St.) au 24 décembre 1543*, pp. 257-260.

⁴¹² M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 158.

⁴¹³ J. Dambruyne, “De middenstand in opstand”, pp. 104-105.

⁴¹⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), Ordonnance Caroline, 9 november 1540, z.f. De *Concessio Carolina* is in het Frans opgenomen in onder andere L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. II, pp. 145-152.

⁴¹⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), Ordonnance Caroline, 9 november 1540, z.f.

⁴¹⁶ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), Ordonnance Caroline, 9 november 1540, z.f.

leden van de magistraat, de schepenen van de laatste twee Wetten en tien notabelen van de stad. Het overgrote deel van de artikelen heeft betrekking op de werking, samenstelling en bevoegdheden van de magistraat, zo werd hun macht op financieel, juridisch en politiek vlak in grote mate beperkt. Voorheen gestipuleerde bepalingen worden nog eens bevestigd, zo gaat artikel tien over het recht van de keizer om de baljuw en poortbaljuw van de stad Oudenaarde aan te stellen⁴¹⁷, wat al een vorstelijke bevoegdheid was.⁴¹⁸ Van de 35 artikelen zijn er maar twee die expliciet verwijzen naar de ambachten en een einde maken aan hun politieke macht. Hun pogingen om de schuld van de opstand van zich af te schuiven en hun verontschuldigen ten spijt⁴¹⁹, lijkt het ons eerder dat vooral de macht van de magistraat van Oudenaarde gekortwiek werd na de opstand van 1539, gezien daar ook veel meer aan te snoeien viel. Of de ordonnantie van 25 juni en de *Concessio Carolina* veel zeggen over in welke mate Karel V de ambachten in het bijzonder verantwoordelijk hield voor de opstand, zou ik niet met zekerheid durven zeggen. Het is duidelijk dat Karel V in Oudenaarde een veelgebruikt en gesmaakt recept toepast, waar andere opstandige steden ook al van geproefd hadden.⁴²⁰ De gevelde vonnissen bieden over deze vraag meer uitsluitsel.

‘VEU LE PROCÈS CRIMINELLEMENT’⁴²¹

Deplanter komt in haar licentiaatverhandeling met een ietwat vreemde conclusie op de proppen ‘toch zijn zij [de neringen] het niet die getroffen worden bij de bestraffing van de opstandelingen; de halsrechten en andere veroordelingen treffen hen niet.’⁴²² Meer dan een vreemde, lijkt ons dat vooral een verkeerdelijk getrokken conclusie. Laten we daarom nu overgaan tot een analyse van de processtukken. Door te kijken wie er gestraft werd, en welke daden welke straf tot gevolg hadden, willen we een preciezer antwoord geven op wie verantwoordelijk kan gehouden worden voor de revolte. In het stadsarchief zijn verscheidene keizerlijke vonnissen van het jaar 1540, opgesteld in het Nederlands en in het Frans, bewaard gebleven. We weten echter van Vander Meersch dat reeds in het najaar van 1539, meer bepaald op 26 november, een paar rebellen zijn terechtgesteld. De twee mannen, Lowys Prindael

---

⁴¹⁷ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 65-66.

⁴¹⁸ W. Rogge, *De “ledichgangers” van Oudenaarde*, pp. 198-202.

⁴¹⁹ Zie de teneur in het verslag van raadspensionaris d’Anvaing in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 40-59 en pp. 147-170 en de 42 door de magistraat opgestelde artikelen, SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), july 1540.

⁴²⁰ M. Boone, “Le dict mal s’est espandu comme peste fatale”, pp. 42-44.

⁴²¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 389-394.

⁴²² H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, p. 60.

en Bruesin Vanden Driessche, werden echter onder het mom van andere misdaden dan de opstand onthoofd, teneinde 'het gepeupel niet te verbitteren'.⁴²³ Van deze mannen zijn dus geen vonnissen bewaard gebleven. Het was niet de keizer, maar wel de kapitein, de baljuw en de Wet van Oudenaarde die beslisten tot het vellen van de doodvonnissen. Vander Meersch vermeldt alleen hun namen en geen verdere achtergrondinformatie. We kunnen echter wel afleiden dat Prindael geen deel uitmaakte van de ambachten van de stad, aangezien hij hun tussenkomst eiste om een gerechtelijke vermaning uit 1538 te herroepen, ze gingen hier evenwel niet op in. Het lijkt erop dat beide mannen veroordeeld zijn voor verbaal geweld. Anders dan in Gent, zijn er in Oudenaarde immers geen doden gevallen. Vander Meersch maakt doorheen zijn *Verhael* ook geen melding van ernstig fysiek geweld, opsluiting in de stadsgevangenis daargelaten.⁴²⁴

Eerst nemen we de processtukken die opgesteld zijn in het Nederlands, van 5 mei 1540 onder de loep, om daarna over te gaan tot een analyse van de processtukken in het Frans die een goede twee maand later zijn uitgesproken, te weten 10 juli 1540. In het stadsarchief van Oudenaarde worden van deze vonnissen kopieën bewaard.⁴²⁵ De in het Nederlands opgestelde processtukken zijn allemaal gedateerd op 5 mei 1540, als we Vander Meersch mogen gelovigen geldt dit inderdaad zo voor Jan Vanden Broucke, Jacob Robbins, Jan Vanden Bossche en Willem Vanden Driessche. Frans Prindal werd echter pas veroordeeld in juni.⁴²⁶

Als eerste vonnis vinden we dat van Jan Van den Broucke terug. Hij werd beschuldigd van 'in de vergaderinghe van zynen ambachte gheweest thebbene ; van dat men Scepenen van den jaere XVC XXXVI vanghen zoude, ende dat men innemen ende bewaren zoude den torre van Bourgognien ; dat men eenen gracht maken zoude achter tcasteel, om te beletten tgarnisoen dat daer inne niet commen en zoude, ende dat men de Coninghinne-Regente etc. in de stede niet laten en zoude.'⁴²⁷ Jan Van den Broucke kan dus zonder twijfel geclassificeerd worden als ambachtsman, gezien de beschuldigingen. Het waren de neringen van de stad die de schepenen van het jaar 1536 gevangen hebben genomen, het waren de neringen die toegang eisten tot de Bourgoenschen torre en het waren zij die niet wilden dat Maria van Hongarije een bezoek bracht aan Oudenaarde.⁴²⁸

---

⁴²³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p.52.

⁴²⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

⁴²⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 5 mei 1540, z.f.

⁴²⁶ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 99-100.

⁴²⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 5 mei 1540, z.f en L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 212-213.

⁴²⁸ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

Als tweede veroordeelde noemen we Jan Van den Bossche, hij werd ervan beschuldigd de opstand in Oudenaarde veroorzaakt te hebben, door het volk op te roepen zich 'met live ende met goede' te verzetten tegen het garnizoen dat op komst was en de eisenbrief van de neringen te hebben opgesteld, welke door Karel V beschouwd wordt als 'seditieuse artictlen'. Daarenboven werd hij aangeklaagd wegens het verkondigen van opstandige taal.⁴²⁹ Het lijkt aannemelijk dat Jan Van den Bossche eveneens lid was van een van de 15 neringen der stede van Oudenaarde, gezien hij beschuldigd werd van het opstellen van het rekwest van de neringen.

Beide ambachtsmannen werden onthoofd, hun hoofd werd op een staak geprikt, en hun goederen werden in beslag genomen door Karel V.

Jacob Robbins was de derde man die op 5 mei onthoofd werd als gevolg van zijn aandeel in de opstand. Hij werd net als Jan Van den Bossche verantwoordelijk gehouden voor het ontstaan van de opstand, gezien 'dat hy hem vervoordert heeft te gaen ten huysen van den Burchmeester van Audenaerde, ende aldaer te zegghene dat tgemeente wilde af hebben het dobbel onghelt ende tKellioothuys, dwelc hy ghedaen heeft duer laste van diversche particuliere personen die met hem zaten en drincken in een gheselschap.' Wanneer het volk verzamelde op de markt, was Robbins eveneens aanwezig 'ghewapent met messe ende javelyne', voorts werd hij beschuldigd van algemeen opstandig gedrag. Wegens deze misdrijven werd ook Robbins met het zwaard onthoofd, zijn lichaam op een rad gesteld, zijn hoofd op een staak geprikt en werden zijn goederen aangeslagen door Karel V.⁴³⁰ Vander Meersch omschrijft Robbins als 'een bedronken werkgezel', die men ingezet heeft als manier om het volk te bewegen tot opstand, waar men dan ook in geslaagd is.⁴³¹

Willem Van den Driessche behoorde eveneens tot de beschuldigten. Hij werd schuldig bevonden aan het adviseren tot het versperren van het kasteel, zodat het garnizoen niet kon binnenkomen. Hij was ook een van de mannen achter het idee om een gracht te maken achter het kasteel. Daarenboven heeft hij 'zekere honneerlicke ende seditieuse woorden' geuit tegen de Maria van Hongarije. Gezien deze misdrijven werd Van den Driessche veroordeeld tot de toepasselijke straf der uitnijpen van de tong, hij

---

⁴²⁹ SAO, Oud archief Oudenaarde, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 5 mei 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 213.

⁴³⁰ SAO, Oud archief Oudenaarde, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 5 mei 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 211-212.

⁴³¹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 8-9.

werd verbannen uit de landen van herwaarts over, ook zijn goederen werden geconfisqueerd door de keizer.⁴³²

Frans Prindal werd schuldig bevonden aan het in twijfel trekken van de ordonnanties van de Wet van Oudenaarde en aan het beledigen van enkele leden van de Wet. Als straf moest Prindal zich allereerst verontschuldigen aan de schepenen en vergiffenis afsmeeken van God en Karel V. Een bedevaart naar Trier stond hem daarna te wachten, hij moest bovendien ook nog de kosten van zijn gevangenschap betalen.⁴³³ Laurens d'Anvanig noemt hem in zijn verslag van de opstand en schildert hem af als een 'manant', een boerenkinkel, een pummel.⁴³⁴ Net zoals het bij Willem Van den Driessche niet duidelijk is, zijn we niet zeker of Frans Prindal (officieel) tot de ambachten van Oudenaarde behoorde.

Naast deze keizerlijke vonnissen maakt Vander Meersch echter melding van nog meer veroordeelden, zoals Jooris de Harpenare, die ook zijn spijt moest betuigen aan de schepenen, om daarna op bedevaart te vertrekken naar de Drie Koningen in Keulen. Acht voortvluchtige mannen, Joos de Smit, Bernaerd Crupenninck, Jan, bastaard Van Quickelberghe, Bernaerd Cooman, Jan Vanden Vivere, Jakob Sallekyn, Jan de Meulandre en Pieter de Brecht werden verbannen uit de landen van herwaarts over en ook hun goederen werden verbeurd verklaard ten voordele van de keizer.⁴³⁵

Nu volgen de vijf Franstalige vonnissen, uitgesproken op 10 juli 1540. Andrien Aelshuut, geen onbekende in gereformeerde kringen⁴³⁶ en van beroep schoolmeester, werd veroordeeld wegens het schrijven van het rekwest 'du commun', wat verschillende opstandige artikelen bevatte, het afbreken van 'la maison des assiz', beter bekend als het *Callioethuis* en het opstellen van een ander verzoekschrift in verband met trouwerijen, uitvaarten en gelijkaardige zaken tot een verbanning naar Leuven, voor twintig jaar.⁴³⁷ Volgens Decavele vertrok Aelshuut echter nooit naar Leuven, aangezien hij in 1544 nog altijd les gaf in de stad waaruit hij verbannen was door Karel V.⁴³⁸ De vorst hield twee mannen verantwoordelijk voor het opstellen van het beruchte rekwest, Jan Van den Bossche, naar we vermoeden lid van de ambachten en Andrien Aelshuut, een schoolmeester. Het is frappant dat in de vonnissen alleen maar wordt gesproken over 'la requeste' en niet over 'les requestes'. De strafmaat was echter niet dezelfde, Aelshuut kwam er

---

⁴³² SAO, Oud archief Oudenaarde, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 5 mei 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 214.

⁴³³ SAO, Oud archief Oudenaarde, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 5 mei 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 214-215.

⁴³⁴ L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol I, p. 42.

⁴³⁵ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 99-100.

⁴³⁶ J.Decavele, *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, p. 374.

⁴³⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerde Mengelingen*, vol. I, pp. 389-390.

⁴³⁸ J.Decavele, *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, p.374.

beduidend lichter van af. Dat hij in 1544 nog steeds actief is als onderwijzer in Oudenaarde, doet zelfs vermoeden dat zijn straf opgeheven is.⁴³⁹

Michiel van Hulle werd er eveneens van beticht een van de aanstokers te zijn van de opstand. Van Hulle werd medeplichtig bevonden aan het afbreken van het Callioethuis en hij wou het kasteel, de Bourgoenschen torre, bestoken met artillerie. Van Hulle moest hiervoor voor het stadhuis een geseling doorstaan, 'jusques au sang courant'. Veel tijd om te herstellen van zijn wonden kreeg de man niet, de volgende dag moest hij immers op bedevaart vertrekken naar Sint-Nicolaas van Orange-Ville.⁴⁴⁰

Hans Symay heeft in naam van de gemeenschap het woord genomen tegen Filips de Lalaing, kapitein van de stad, en gevraagd om de Bourgoenschen torre onder toezicht te plaatsen van de gemeenschap, de toren was ondertussen al door hetzelfde volk onder schot geplaatst. Ook Symay werd veroordeeld tot een geseling tot den bloede. Een bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw van Lorette stond de volgende dag op het programma.⁴⁴¹

De conclusie van Deplanter, dat de neringen niet gestraft werden voor hun aandeel in de opstand, doet vermoeden dat ze geen blik geworpen heeft op de uitgesproken vonnissen, geveld in het voorjaar van 1540. Volgens haar zijn de gestraften van de opstand enkel te vinden in de klasse van 'het gemeen', een klasse die ze los van de ambachten van de stad ziet.⁴⁴² Het tegendeel blijkt waar te zijn, in meerdere van de vonnissen worden immers letterlijk de beroepen van de veroordeelden vermeld, in twee vonnissen blijkt het om ambachtlieden te gaan. Zo werd Willem van Roome, van beroep van tapijtsier, onder andere veroordeeld wegens zijn vraag om de privilegiën van de stad voor te lezen en wegens het voorleggen van 'divers articles sédicioux' aan de Wet van Oudenaarde. In het geval van van Roome voerde zijn bedevaart hem naar Onze-Lieve-Vrouw van Aarschot.⁴⁴³

Jacob Collins, volgens het vonnis een corduwanier, werd ervan beschuldigd de schepenen van het jaar 1536 gevangen te hebben genomen en gevraagd te hebben aan de magistraat van Oudenaarde om de volgens Karel V opstandige artikelen goed te keuren. Collins was van mening dat de regentes Oudenaarde niet mocht bezoeken en hij was volgens Karel V een vertolker van 'l'opinion du commun'.

---

⁴³⁹ J. Decavele, *De dageraad van de reformatie*, p.374.

⁴⁴⁰ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerde Mengelingen*, vol. I, pp. 393-394.

⁴⁴¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerde Mengelingen*, vol. I, pp. 391-392.

⁴⁴² H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVI eeuw (1530-1555)*, pp. 60, 70.

⁴⁴³ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerde Mengelingen*, vol. I, pp. 390-391.

Daarom werd hij veroordeeld tot een boete van 150 gouden Carolusgulden.⁴⁴⁴ Gezien zijn beroep, Collins was een lederbewerker en de zaken waar hij beschuldigd van werd, het waren immers de neringen die de schepenen van 1536 gevangen namen⁴⁴⁵, kunnen we met zekerheid stellen dat Collins, net als van Roome, deel uitmaakte van de neringen van Oudenaarde.

Vier leden van de Wet van Oudenaarde en twaalf hoofdmannen van de neringen hadden in naam van de gehele gemeenschap reeds op 8 juli een vernederende *amende honorable* ondergaan in Brugge, waarin ze zich verontschuldigen voor hun ongehoorzaamheid. Het heeft er alle schijn van dat dit voor Keizer Karel V niet voldoende was, aangezien hij twee dagen later de hierboven vermelde opstandelingen eveneens veroordeelde tot een 'reparation honorable' in het stadhuis van Oudenaarde, in aanwezigheid van de voltallige Wet. Alle vijf hadden ze een waskaard van een pond in de hand te dragen, Adrien Aelshuut moest zijn spijt betuigen met een ontbloot hoofd, van Michiel van Hulle werd verwacht dat zijn hoofd en voeten niet bedekt waren. De keizer oordeelde dat de vijf genoemde mannen bovenop hun straf ook de proceskosten dienden te betalen.⁴⁴⁶ Dit is op zich niet vreemd, het smeken om vergiffenis was immers niet alleen weggelegd voor personen die de stad in zijn geheel representeerden, maar ook voor degene die een specifieke, radicale rol in de opstand hadden gespeeld.⁴⁴⁷

Vander Meersch maakt ook nog melding van ene Pieter Spildoorne, opgepakt ergens tussen Gent en Oudenaarde op 15 juli. Volgens Vander Meersch werd Spildoorne tot twee keer toe mishandeld op de pijnbank, gezien de Hoogbaljuw verwachtte dat hij meer wist over de precieze omstandigheden waarin de opstand is losgebarsten. Wat de mishandelingen juist hebben opgeleverd, is niet duidelijk. Dat hij enkele dagen later onthoofd werd met het zwaard, doet vermoeden dat hij er in enige mate toch een rol in heeft gespeeld.

Naast deze keizerlijke vonnissen, die vooral vernederingen en lijfstraffen inhielden, werd er aan aantal mensen ook boetes opgelegd, en lang niet alleen aan de minste onder de Oudenaardisten. Zo werden Meester Jan Van Hazevelde, van beroep procureur en Meester Antone Huwaert, chirurgyn, respectievelijk veroordeeld tot een boete van 500 ponden parisis en 120 ponden parisis. Jasper de Moor moest 1.600 ponden parisis op tafel leggen, Jan Rullins 1.000 ponden parisis, volgens Vanwelden waren

---

⁴⁴⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerde Mengelingen*, vol. I, pp. 392-393.

⁴⁴⁵ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 20.

⁴⁴⁶ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. Ook in L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerde Mengelingen*, vol. I, pp. 389-394.

⁴⁴⁷ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 58.

beiden tapijtsier.⁴⁴⁸ Jacob de Bye moest minder diep tasten in zijn geldbuidel en maar 200 ponden parisis ophoesten.⁴⁴⁹

We kunnen ons ook de vraag naar de leiders van de opstand stellen. Met de processtukken als vertrekpunt, zien we dat er drie mannen veroordeeld zijn wegens het aanstoken van de opstand: Jan Van den Bossche, hoogstwaarschijnlijk een lid van de ambachten, Jacob Robbins, een werkgezel en Michiel van Hulle. Om dus nog even op het vraagstuk van de wapening terug te komen, er blijken wel degelijk ambachtsmannen aan te hebben deelgenomen, de vonnissen in ogenschouw genomen. De mannen die beschouwd werden als de aanstokers van de opstand behoorden niet tot een (veel) hogere klasse dan de andere opstandelingen, in tegenstelling tot wat Rudé te zeggen heeft over de leiders van pre-industriële revolten. Volgens hem kwamen deze niet uit het volk zelf, maar stonden ze er buiten en waren ze gewoonlijk van de hogere klassen. Ook Bercé onderschrijft deze stelling, clerici, burgemeesters of zelfs heren waren de gebruikelijke leiders van het volk.⁴⁵⁰ In het geval van leiderschap lijkt de opstand van Oudenaarde niet meteen te beantwoorden aan wat historici reeds over (internationale) opstanden neergepend hebben, wel integendeel. Andrien Aelshuut is de klaarblijkelijk de enige intellectueel die een (op te sporen) aandeel heeft gehad in de opstand van 1539.⁴⁵¹

Het blijkt nu eens te meer dat de conclusie van Deplanter fout is. Er werden zeker vier ambachtsmannen veroordeeld wegens hun aandeel in de opstand, zij het niet tot al te zware straffen. Drie anderen echter, in casu Jan Van den Broucke, Jan Van den Bossche en Jacob Robbins, van wie we een aan zekerheid grenzend vermoeden hebben dat ze eveneens tot de ambachten van de stad Oudenaarde behoorden, werden veroordeeld tot de doodstraf. Het is opvallend dat de keizer niet consequent was in het opleggen van een strafmaat. Zo werd Andrien Aelshuut, volgens het vonnis ook een van de auteurs van het rekwest, maar veroordeeld tot ballingschap. Michiel van Hulle, toch ook een van de aanstokers van de opstand, net als ter dood veroordeelden Jan Van den Bossche en Jacob Robbins, moest daarvoor een geseling doorstaan en een bedevaart afleggen. Er valt bijgevolg niet echt een rode draad te bespeuren in de logica achter de vonnissen. Wel kunnen we stellen, in navolging van Decavele en van Peteghem, dat de keizer door zulke zwarte straffen op te leggen aan (een aantal van de opstandelingen) en door de opstandige steden met een persoonlijk bezoek te vereren zijn gezag wou benadrukken en laten gelden als de enige aanvaardbare norm.⁴⁵²

---

⁴⁴⁸ M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 158.

⁴⁴⁹ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 101-102.

⁴⁵⁰ S.K. Cohn, *Lust for Liberty*, pp. 108-109.

⁴⁵¹ R. Castelain, "Genealogische gegevens over Andries Aelshu(u)t", in: *HGOKO*, XXI (1984), p. 180.

⁴⁵² J. Decavele, P. van Peteghem, "Gent 'absoluut' getemd", p. 111.

Het valt op dat enkel mannen veroordeeld werden wegens hun aandeel in de opstand. In het relaas van Vander Meersch wordt eveneens met geen woord over (de participatie van) vrouwen gerept. Rudé stelt echter dat tijdens pre-industriële revoltes vrouwen in grote getale aanwezig moeten zijn geweest, Cohn volgt hem hierin. Ook Bercé is die mening toegedaan.⁴⁵³ Ruff gelooft eveneens dat de aanwezigheid van vrouwen in vroegmoderne acties 'large and consistent' was, ze traden zelfs frequent op als leiders van de actie.⁴⁵⁴ Als we de bronnen erop na lezen, vinden we echter geen enkel spoor dat zelfs maar de aanwezigheid van vrouwen in de opstand in Oudenaarde doet vermoeden. Ook Dumolyn kaart dit probleem aan 'bij de beschrijving van de middeleeuwse opstanden in Vlaanderen komen vrouwen weinig tot niet voor...'.⁴⁵⁵ Concluderen dat vrouwen daarom geen enkele rol hebben gespeeld in het woelige najaar van 1539, zou evenwel wat te kort door de bocht zijn.

HET DISCOURS EN IDEOLOGIE VAN DE VERSCHILLENDE PARTIJEN

In deze paragraaf staan het gehanteerde vertoog en de ideologie van de verschillende partijen centraal en doen we een poging deze te analyseren. We hebben besloten om ons te beperken tot de documenten die eerder in deze masterproef al ter sprake zijn gekomen, bijgevolg onderwerpen we de rekwesten van de neringen, de keizerlijke processtukken en de *amende honorable* van de stad Oudenaarde aan een discoursanalyse en vergelijken we deze met elkaar. Ter aanvulling nemen we enkele smeebrieven en dergelijke door. Zoals Deplanter reeds terecht opmerkte zijn er veel meer bronnen van de hand van de overheden bewaard gebleven, waartegen de opstand gericht was, dan van de hand van de opstandelingen. Deze documenten belichten bijgevolg maar een kant van het verhaal. Gelukkig hebben we de rekwesten van de ambachten ter onze beschikking, die een 'dankbare bron' zijn om de opstand vanuit een ander gezichtspunt te bekijken.⁴⁵⁶ De bronnen laten ons dus niet toe om andere opstandige bevolkingsgroepen nader te benoemen. Aan de hand van het ooggetuigenverslag van Laurens d'Anvaing, de later hierop gebaseerde verhalen en de bewaarde vonnissen weten we dat niet-ambachtslui eveneens een aandeel hebben gehad in (het aanstoken van) de opstand. Uitzoeken tot welke sociaaleconomische groep zij behoorden, ligt evenwel niet in het bereik van deze verhandeling.

---

⁴⁵³ S.K. Cohn, *Lust for Liberty*, pp. 108-109.

⁴⁵⁴ J. R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe, 1500-1800*, p. 206.

⁴⁵⁵ J. Dumolyn, "Radicalen of marginalen?", p. 33.

⁴⁵⁶ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 58-59.

We opteren voor een comparatieve aanpak, die primeert op de chronologische volgorde van de bronnen. We beginnen dan ook met de keizerlijke vonnissen. Wat hierin direct opvalt is dat de keizerlijke partij altijd spreekt van 'du commun', zoals 'la requeste du commun' of 'up den name van der ghemeente van Audenaerde, zekere articlen by geschrifte'⁴⁵⁷ en niet van het rekest van de neringen, zoals het verzoekschrift zelf zegt. Dit kan verklaard worden door het gehanteerde taalgebruik in het ooggetuigenverslag van d'Anvaing, waar de raadpensionaris het consequent heeft over 'le commun' en bijna niet over specifieke bevolkingsgroepen.⁴⁵⁸ Er werd bijgevolg geen onderscheid gemaakt tussen zij die in opstand kwamen en zij die het gezag niet in vraag stelden. Dit blijkt duidelijk uit de akte der beschuldiging tegen de stad Oudenaerde, waarin gesteld wordt dat 'die ghemeene dekens en die vander Wet, representerende t'gheheel lichaeme vander voirseyde stede'.⁴⁵⁹ Zowel de neringen als het bestuur van de stad werden verantwoordelijk gehouden voor de opstand, waarbij het gedrag van laatsgenoemde 'even berispelyk stond als dat der neeringen'.⁴⁶⁰ We willen hier even opmerken dat de beschuldigingakte opgesteld werd op 7 mei 1540, terwijl eerder al op 5 mei vijf mannen veroordeeld werden voor hun aandeel in de opstand. Het betreft hier echter geen kopstukken van de opstand, als we de dekens van de ambachten zo kunnen bestempelen, daar die allemaal gedagvaard werden voor de Geheime Raad op 11 juni 1540. Ook op 10 juli 1540 werden er geen officieren of dekens van de ambachten veroordeeld.⁴⁶¹

Jan Dumolyn wijdde in zijn artikel "Radicalen of Marginalen?" een niet gering aantal woorden aan het discours dat gehanteerd wordt in opstanden. Hoewel het artikel stedelijke opstanden in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen behandelt, en de hier besproken opstand zich eerder in de vroegmoderne tijd situeert, is hetgeen Dumolyn poneert nog steeds van toepassing. Wat nog een argument is om niet al te rigide om te springen met de al dan niet arbitrair vastgelegde cesuren. Volgens Dumolyn is de tegenstelling tussen goed en kwaad, die als bijna manicheïstisch voorgesteld wordt, altijd terug te vinden in het discours van de hoger geplaatste sociale groepen over opstandelingen.⁴⁶² Eerder al legden we de nadruk op het middeleeuwse karakter van *Verhael van den opstand* door Vander Meersch en hoe hij zich

---

⁴⁵⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 5 mei 1540, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 213.

⁴⁵⁸ Zoals: ' [...] que le dict commun estoit d'intention de battre le chasteau [...] ' in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, p. 48.

⁴⁵⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 12 meye 1540, z.f. In het archief is de originele beschuldigingakte bewaard, net als een kopie. De kopie is door Van Lerberghe gedateerd op 12 en merkwaardig genoeg ook op 26 mei 1540. De officiële akte, die vreemd genoeg na de kopie is opgenomen, draagt als datum '12 meye 1540'. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 215-217. D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 74-76.

⁴⁶⁰ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 80.

⁴⁶¹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 23 mei 1540, z.f. L. Van Leberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, pp.217-219. Vander Meersch heeft de dagvaarding eveneens opgenomen, maar vermeldt niet de namen van de gedagvaarde mannen : D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 75-76.

⁴⁶² J.Dumolyn, "Radicalen of marginalen?", pp. 37-44.

enkel negatief uitlaat over de opstandelingen. Hoewel de vonnissen van de keizerlijke partij en het feitelijk relaas van Vander Meersch twee totaal verschillende soorten bronnen zijn, waartussen iets meer dan drie eeuwen zijn verstreken, blijft het opvallend hoe sterk de twee verschillen in het gehanteerde discours. Waar Vander Meersch het heeft over 'toemeloze benden'⁴⁶³ en 'het oproerig gepeupel'⁴⁶⁴, houdt de centrale overheid het consequent op 'le commun' of 'le peuple'. In de vonnissen houdt men het dus 'neutraal' wat de benamingen voor het volk betreft, hun daden worden echter met andere termen bedacht. Wanneer het rekwes van de gemeente wordt vermeld, gaat dat vrijwel altijd gepaard met adjectieven als 'pernicieulx', verderfelijk en 'sédicieux', opstandig.⁴⁶⁵ Wanneer men er laatmiddeleeuwse kronieken over opstanden er op naslaat, vindt men een soortgelijk vertoog, waarbij auteurs een strikt onderscheid maakten tussen de 'goeden' en de 'kwaden' en deze lijnrecht tegenover elkaar plaatste.⁴⁶⁶

Volgens Cohn werd er nog niet veel onderzoek verricht naar de ideologie achter (laatmiddeleeuwse) opstanden, er zijn immers weinig bronnen bewaard gebleven om de ideeën en motieven van opstandelingen te achterhalen. De algemene notie is echter dat deze opstanden reactionair van aard waren en dat men zich verzette tegen veranderingen.⁴⁶⁷ De rekwesten van de neringen bieden ons echter wel de mogelijkheid om de ideeën en motieven achter de opstand te distilleren. De motieven zijn al behandeld, nu is het de beurt aan de ideeën en ideologie achter de opstand.

In de aanhef van het eerst ingediende rekwes omschrijven de neringen zichzelf als 'de goede lieden van den Neeringhen deser stede'.⁴⁶⁸ Wanneer ze een kleine maand later een uitgebreide versie van de eisenbundel indienen, zijn het niet langer de neringen alleen die veranderingen eisen, het rekwes gaat nu immers uit van 'de goede ghemeente ende lieden van Neeringhen deser stede'. Wanneer we het rekwes grondig lezen, valt een duidelijke ideologie op. De geformuleerde eisen zijn niet alleen in het voordeel van de ambachten, neen, ze hebben 'de welvaart ende proffyte deser stede' voor ogen. De bijgevoegde artikelen zijn 'orborlic ende noodsakelic den insetenen, ende ooc proffitich deser stede'.⁴⁶⁹ Uit het oorspronkelijke en het aangepaste rekwes blijkt telkenmale hetzelfde, de neringen willen zich profileren als de vox populi, en passen zo een veelgebruikt en welbekend retorisch trucje toe. De neringen belichamen de stem van het volk, die eindelijk zegt waar het op staat en in ieders belang

---

⁴⁶³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 10.

⁴⁶⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 11.

⁴⁶⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 10 july 1540, z.f. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 389-394.

⁴⁶⁶ J. Dumolyn, "Radicalen of marginalen?", p. 39-41.

⁴⁶⁷ S.K. Cohn, *Lust for Liberty*, pp. 134-135.

⁴⁶⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 7 oktober 1539, nr. 4, z.f.

⁴⁶⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 31 oktober 1539, z.f.

spreekt. Wanneer we de rekwesten doorlezen wordt deze stelling bevestigd. We stuiten meermaals op het woord 'welvaart'. Het woord komt evenwel niet voor in de eerste versie van het eisenbundel, maar wel drie keer in de tweede. 'Proffyt' duikt eveneens met de regelmaat van de klok op in de eisenbundels, meer bepaald drie keer in het zeventien artikelen tellende rekwest en vijf keer in de eisenbundel van eind oktober. Uitdrukkingen als 'in voordeele van de ghemeente' of woorden als 'orbor' worden eveneens niet geschuwd door de neringen.⁴⁷⁰

Het is duidelijk dat de neringen met het bijgewerkte rekwest van eind oktober willen aantonen dat de opstand in het voordeel is van de hele stad van Oudenaarde. Dat is geen nieuw gegeven, opstanden werden wel vaker gevoerd in de naam van de hele gemeenschap.⁴⁷¹ Dat zegt ook socioloog Bourdieu, hij ontwaart een duidelijke ideologie achter collectieve acties, waaronder ook opstanden vallen. In zo'n collectieve actie zal een groep haar eigenbelang proberen te propageren als het belang van iedereen.⁴⁷² Dit komt zelfs letterlijk terug in de aanhef van de tweede eisenbundel van de ambachten.⁴⁷³ Doorheen de geschiedenis zijn documenten van dit soort slag te vinden, waarin het algemeen welzijn van de samenleving centraal staat, het 'bien public' neemt hierbij bijna mythische vormen aan.⁴⁷⁴ Door de welvaart van de gemeenschap op het voorplan te plaatsen, onderscheiden de neringen van Oudenaarde zich niet van andere opstandelingen, wel integendeel. Bekommernis om het welzijn van de gemeente of vechten tegen corruptie waren een van de hoofdzaken die steeds weer terugkeerden.⁴⁷⁵ Maar uitgerekend ook in de vorstelijke ideologie wordt de vorst beschouwd als de beschermheer bij uitstek van het algemeen welzijn.⁴⁷⁶

Cohn, net als tal van andere historici, benadrukt het behoudende karakter van laatmiddeleeuwse en vroegmoderne opstanden.⁴⁷⁷ De opstand van Oudenaarde past ook dit weer perfect in het plaatje. De uitdrukking 'van audts tijden' keert dan ook regelmatig in de rekwesten terug. Wanneer de bewuste uitdrukking opduikt, gaat het bijvoorbeeld over de ongelden die verpacht moeten worden 'also men van

---

⁴⁷⁰ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 31 oktober 1539, z.f.

⁴⁷¹ M.Boone,M.Prak, "Vorsten,patriciërs en burgers",p. 119.

⁴⁷² Les 6: Opstanden in middeleeuws Vlaanderen. Vertogen en rituelen in de stad (13de- 15de eeuw) van Samenleving: politieke en sociale geschiedenis, door Jelle Haemers, academiejaar 2008-2009.

⁴⁷³ SAO, Oud archief, Reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 31 oktober 1539, z.f.

⁴⁷⁴ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 38.

⁴⁷⁵ M. Boone, "The Dutch Revolt and the Medieval Tradition of Urban Dissent", in: *Journal of Early Modern History*, 11 (2007), 4-5, p. 370.

⁴⁷⁶ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", p. 54.

⁴⁷⁷ Onder andere J. Elliott, "Revolution and continuity in early modern Europe", *Past and Present*, 42 (1969), p. 44 en W.P. Blockmans, "Alternatives to Monarchical Centralisation : The Great Tradition of Revolt in Flanders and Brabant", in: *Republiken und Republikanismus im Europa der Frühen Neuzeit*, 1988, p. 152.

audts tyden placht te doene'.⁴⁷⁸ Boone en Prak wijzen op de bestaande tegenstelling in de literatuur over vroegmoderne opstanden, voor Charles Tilly vormden opstanden immers de basis van de burgermaatschappij, terwijl andere wetenschappers het conservatieve in de opstanden benadrukken. Volgens Boone en Prak is deze tegenstelling slechts schijn, want beide theses zijn makkelijk te combineren.⁴⁷⁹

De rekwesten van de neringen kunnen beschouwd worden als kritiek op de machthebbers, geformuleerd vanuit een onderdrukte positie, gezien de ambachten verstoken waren van enige (formele) politieke macht. Hier komt sociale wetenschapper James C. Scott om de hoek kijken, hij riep de term *public transcript* in het leven, als antoniem voor *hidden transcript*, die gebruikt wordt om de open interactie tussen zij die onderdrukt worden en zij die onderdrukken te beschrijven. De rekwesten van de neringen voldoen aan die beschrijving. Volgens Scott onderschrijft men in het *public transcript* echter de onderdrukking en helpt men deze verder in stand te houden.⁴⁸⁰ Inderdaad, collectieve actie die de heersende klasse openlijk in vraag stelde, resulteerde bijna altijd onvermijdelijk in repressie, waarbij degene die protesteerden opnieuw onderdrukt werden.⁴⁸¹

Nu nemen we het discours in de brieven en dergelijke die de magistraat verstuurd heeft na 11 juni 1540, de dag van de dagvaarding voor de Geheime Raad, onder de loep. Na de dagvaarding aangehoord te hebben, Karel V ontnam de stad hierin zijn vrijheid en privileges, kregen de machthebbers in Oudenaarde en de neringen de kans om hierop een antwoord te formuleren.⁴⁸² De magistraat deed dat in een al eerder aangehaald 42 artikelen tellend document. Naast dit uitgebreide document stelden de burgemeester, schepenen en de raad van Oudenaarde een smeekschrift op, waarin ze vooral de kaart der eeuwige trouw uitspeelden. In deze brief onderstrepen ze hoezeer ze in conflicten altijd trouw en gehoorzaam de kant van de vorst kozen en, niet belangrijk, hoe ze altijd zonder morren hun financiële verplichtingen nagekomen zijn. Helaas kwam het dit jaar tot een 'malheureux trouble et commotion populaire', die echter niet de schuld was van de stad zelf. Ze zijn naar eigen zeggen niet uit eigen beweging in opstand gekomen, maar hebben zich laten ompraten door 'autres sédicioux espritz'. Wat een duidelijke verwijzing is naar Gent en naar 'espritz mauvais et malings', een uitdrukking die Karel V gebruikte in zijn brief van 15 september 1539, waarin hij Oudenaarde oproept om niet in opstand te

---

⁴⁷⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 7 oktober 1539, nr. 4, z.f.

⁴⁷⁹ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 119.

⁴⁸⁰ J.C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance : hidden transcripts*, New Haven, Yale university press, 1990 pp. 2-4. De term *hidden transcript* staat hier voor de kritiek van onderdrukten die ongehoord en ongezien voorbijgaat aan machthebbers.

⁴⁸¹ S.K. Cohn, *Lust for Liberty*, p. 147.

⁴⁸² SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 11 juni 1540, z.f. Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 221 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 79-80.

komen.⁴⁸³ Ze drukken de keizer op het hart dat de opstand hen zelf veel verdriet heeft berokkend en dat er nooit meer iets soortgelijk zal voorvallen, ‘que ceste commotion est la première que jamais leur advint’. Ze vragen dan ook aan de keizer om daar rekening mee te houden en dat hij zodoende genade en barmhartigheid zal verkiezen boven harde rechtspraak. Degene die verantwoordelijk zijn voor de opstand moeten uiteraard wel gestraft worden, dat staat buiten kijf. Ze stellen zelfs voor om de ordekrachten te versterken, opdat iets dergelijks nooit meer zou kunnen voorvallen. Wanneer hier aan voldaan is, zal de stad Oudenaarde, ‘son propre domaine et patrimoine’, van de ondergang gered worden en opnieuw zijn houding van loyaliteit en gehoorzaamheid kunnen verder zetten.⁴⁸⁴ De smeekbrief bereikte het gewenste doel, de eerder aan de stad opgelegde boete van 12.000 Carolusgulden werd afgeschaft.⁴⁸⁵

Op 8 juli betuigden de Wet en de dekens der neringen hun spijt aan God, Karel V en Maria van Hongarije. Deze spijtbetuiging is beter gekend als de *amende honorable*, in dit geval voerde Laurens d’Anvaing het woord. In de tekst staat nederigheid en spijt centraal. Karel V wordt onder andere aangesproken als ‘nostre Souverain Seigneur et Prince’, een aanspreking die in principe geen verbazing hoeft op te wekken. In opstanden werd de legitimiteit van de vorst immers niet in vraag gesteld.⁴⁸⁶ In naam van de gehele gemeenschap van Oudenaarde erkennen zij hun ongehoorzaamheid en vragen ze, ‘en toute humilité et révérence’, om vergiffenis.⁴⁸⁷ Nog later, wanneer de opstand al lang bekoeld is en men weet dat de keizer op weg is naar de stad, worden verschillende ‘aanspraken’ ontworpen door het stadsbestuur om Karel V bij zijn intrede en tijdens zijn verblijf in de stad aan te spreken. In deze aanspraken, waarvan er verschillende (klad?)versies bewaard zijn in het stadsarchief, kunnen de baljuw, schepenen en raad van de stad niet genoeg benadrukken wat voor ‘treshumbles et tresobeyssans subjetz’ ze zijn en dichtten ze zichzelf de eigenschappen ‘bons et loyaulx’ toe, wat dus min of meer een herhaling is van wat we ervoor al konden lezen in de hierboven beschreven smeekbrief en de tekst van de *amende honorable*.⁴⁸⁸ In het stadsarchief zijn deze verschillende aanspraken bewaard gebleven, over hoe de keizer te ontvangen en aan te spreken wanneer hij te gast was in Oudenaarde. Alle documenten

---

⁴⁸³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 48.

⁴⁸⁴ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 1540, z.f. Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 234-236 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 83-85.

⁴⁸⁵ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 19 juny 1540, z.f. Ook in : L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 236-237 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 87.

⁴⁸⁶ W.P. Blockmans, “Revolutionaire mechanismen”, p. 137.

⁴⁸⁷ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), july 1540, formule. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, p. 395.

⁴⁸⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), oktober 1540, proposition et requeste afin que La Maté vouldist prendre son passage par sa ville d’Audenaerde. L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. II, p. 140.

ademen dezelfde sfeer uit, waarbij de magistraat zich wil etaleren als nederige en gehoorzame onderdanen.⁴⁸⁹ In *Audenaerdsche Mengelingen* zijn er hiervan acht opgenomen.⁴⁹⁰ Het bezoek van de keizer kwam dan ook geheel onverwacht, waardoor de stadsmagistraat twijfelt over hoe de keizer correct te ontvangen. Niet goed weten wat te doen, schakelt men de hulp in van de Heer van Molenbais. Zo stuurt men twee schepenen en raadspensionaris d' Anvaing naar Gent, om daar te informeren hoe men de ontvangst het best aanpakt, als in moet de magistraat de keizer te voet of te paard tegemoet gaan? Moeten de burgers na de magistraat marcheren? Moet de geestelijkheid mee op stappen en met hoeveel dan wel? Moet de adel aanwezig zijn op het gebeuren? Deze bronnen tonen aan dat de stadsmagistraat van Oudenaarde niet licht over het bezoek van de keizer ging, de betekenis en draagkracht van zijn bezoek was hen niet ontgaan. De ontvangst moest zo diplomatisch mogelijk zijn en de magistraat kon het zich niet permitteren enige steken te laten vallen, zodoende werd de keizerlijke visitatie tot in de puntjes voorbereid.⁴⁹¹ De magistraat van Oudenaarde voelde juist aan dat er niet te spotten viel met het persoonlijk bezoek van Karel V, zo wilde de keizer immers aantonen dat zijn gezag, de enige norm, aanvaard moest worden en dat daar niet aan te ontkomen viel.⁴⁹²

In het discours van de magistraat valt enige rode draad te bespeuren. Vanaf het prille begin al, september 1539, hebben de machthebbers in Oudenaarde geprobeerd om de opstand tegen te houden. Toen ze daar niet in slaagden, hebben ze getracht om de opstand te ondermijnen en te vertragen, eerder dan ze te doen escaleren. Ze waren immers de keizer, en niet de opstandelingen, gunstig gezind.⁴⁹³ Wanneer de stad gestraft wordt voor zijn opstandig gedrag tonen de machthebbers van Oudenaarde zich nog altijd zeer nederig, loyaal en berouwvol, zoals hierboven werd aangetoond.

In het gedrag en de taal van de neringen zijn wel veranderingen op te merken. Meten ze zich in oktober en november nog een opstandige houding en dito taalgebruik aan, dan schakelen ze eind november al over naar een berouwvolle en nederige houding ten opzichte van het stadsbestuur en de keizer. Na de terechtstelling van twee mannen boden de neringen hun verontschuldigheden 'over de begane moedwilligheden en baldadige handelwyzen' aan het stadsbestuur aan. Ze betogen hierbij echter dat hen geen schuld treft en dat ze meermaals geprobeerd hebben om 'de strafbare gedragingen des volks te beteugelen'.⁴⁹⁴ De ambachten proberen zich duidelijk van het volk te distantiëren. Ze verzochten zelfs aan de kapitein en Wet om de rebellen streng te berechten en boden hierbij hun hulp aan. Deze houding, waarbij de ambachten zich distantiëren van de opstandelingen, keert terug in de al eerder

---

⁴⁸⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten) nr.1 (1235), oktober 1540, z.f.

⁴⁹⁰ L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. II, pp. 139-144.

⁴⁹¹ B. Ouvry, "Officiëel ceremonieel te Oudenaarde", pp. 30-32.

⁴⁹² J. Decavele, P. van Peteghem, "Gent 'absoluut' getemd", p. 111.

⁴⁹³ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, passim.

⁴⁹⁴ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp. 52-53.

vermelde zes artikelen waarin ze hun spijt betuigen aan Karel V.⁴⁹⁵ Er waren echter ook heel wat ambachtslieden onder de mannen die veroordeeld werden wegens hun aandeel in de opstand, de distantiërende houding van de dekens van de ambachten ten spijt (zie supra).

---

⁴⁹⁵ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

In deze masterscriptie hebben we een poging gewaagd om de opstand van Oudenaarde in 1539 te verklaren en te achterhalen wie ervoor verantwoordelijk kan gehouden worden. Op de volgende pagina's wordt er op deze en andere vragen een antwoord gegeven.

Hoewel Rudé van mening is dat pre-industriële opstanden spontaan ontstaan⁴⁹⁶, kan daar niet zonder meer van uitgegaan worden. Verschillende factoren kunnen de opstand van Oudenaarde in 1539 verklaren. De stad Gent neemt tussen deze factoren een belangrijke plaats in. Wanneer in de zomer en de hier opvolgende maanden de beroering in Gent aanhoudt, komt het in Oudenaarde eveneens tot opstand. Zonder het leidend, lichtend en aansturend voorbeeld van Gent, de stad stuurde immers bodes en brieven uit naar de steden in zijn kwartier, had Oudenaarde in het najaar van 1539 wellicht nooit de weg der revolutie bewandeld.⁴⁹⁷ Ik volg hierin dus andere historici, die voor mij tot deze conclusie kwamen. Dit is echter geen afdoende verklaring. De politieke geschiedenis van Oudenaarde in beschouwing genomen, koos Oudenaarde altijd voor de vorst, voor het veilige, centralistische pad en nooit voor Gent, dat stond voor particularisme. Er is bijgevolg in Oudenaarde geenszins sprake van zoiets als 'de revolutionaire traditie'.⁴⁹⁸ De opstand van 1539 kan dus haast bestempeld worden als unicum in de politieke geschiedenis van de stad. Wat is dan de doorslaggevende factor geweest? Blockmans en Cohn reiken hier enigszins een helpende hand. Eerstgenoemde markeert een ongunstige economische situatie, zeker wanneer het voordien beter gesteld was met de economie, als de belangrijkste prikkel bij brede bevolkingslagen om in opstand te komen.⁴⁹⁹ Laatstgenoemde hecht dan weer meer belang aan de politieke *trigger* om te rebelleren.⁵⁰⁰ Er moet inderdaad, zoals Deplanter al betoogde, een onderscheid gemaakt worden tussen de brede bevolkingslagen, 'het ghemeen' enerzijds en de ambachten van de stad anderzijds.⁵⁰¹ Niet omwille van hun verschillend gedrag in de opstand, of wegens verschillende behandeling in de bestraffing van de stad, maar omdat hun motieven om te rebelleren niet dezelfde waren. Filips de Lalaing maakte in zijn brief van 16 maart 1539 gewag van diepe ellende en miserie, die een groot deel van de bevolking van Oudenaarde en daarbuiten treffen.⁵⁰² Hoewel de mogelijkheid bestaat dat de Lalaing hierin overdreven heeft, hechten we toch het nodige geloof aan zijn brief en is de these van Blockmans hier van toepassing. Het overgrote deel van de opstandelingen zal de slechte

⁴⁹⁶ S. K. Cohn, *Lust for Liberty*, p. 108.

⁴⁹⁷ L. P. Gachard, *Relation des troubles de Gand*, pp. 10-11 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 8.

⁴⁹⁸ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 138.

⁴⁹⁹ W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 133.

⁵⁰⁰ S. K. Cohn, *Lust for liberty*, pp. 96-97.

⁵⁰¹ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, pp. 61-62.

⁵⁰² L.P. Gachard, *Relation des troubles de Gand*, pp. 233-234.

economische situatie aangegrepen hebben om te rebelleren. Bij de ambachten van de stad lag de situatie ietwat anders. Het zijn politieke eisen die in de rekwesten van de vijftien voornamelijk in het oog springen en het zijn ook deze die ze het liefst van al ingewilligd zouden zien.⁵⁰³ Het heeft er dus alle schijn van dat de stelling van Cohn hier opgaat, hoewel de Oudenaardse opstand niet benoemd kan worden als een 'belastingrevolte'. De Oudenaardse ambachten werden vooral gedreven door politieke motieven, de hang naar politieke inspraak, eerder dan door economische om in opstand te komen.⁵⁰⁴ Er kan dus gesteld worden dat de opstand in Oudenaarde in 1539 veroorzaakt werd door de ongunstige economische situatie enerzijds, deze reden werd voornamelijk aangegrepen door de lagere bevolgingsklassen, en ontevredenheid van de ambachten over hun politieke onmondigheid anderzijds.

Wie fungeerde als motor achter de opstand? Ook deze vraag nam een belangrijk deel van deze scriptie in. Haemers en De Jaegher opperden dat mogelijk de nering van de tapijtsiers deze rol op zich nam, ze werden in deze mening gesterkt door het gegeven dat dit ambacht extra eisen aan het stadsbestuur stelde.⁵⁰⁵ Het is inderdaad zo dat het gilde van Sint-Barbara wat meer tegendraads was van de andere⁵⁰⁶ en zijn gezag in de straat kon laten gelden⁵⁰⁷, maar betekent dit dat deze gilde in het bijzonder het vuur achter de opstand brandende hield? In de akte der beschuldiging werd de Wet van Oudenaarde even verantwoordelijk gehouden voor de opstand als de neringen.⁵⁰⁸ Beiden werden hiervoor ook gestraft door de vorst, zij het op een andere manier. De Wet van Oudenaarde werd vooral aangepakt in de *Concessio Carolina*. Het overgrote deel van de 35 artikelen had immers betrekking op de werking, samenstelling, bevoegdheden en dergelijke meer van de magistraat. Hoewel de bestaande bepalingen opnieuw werden bevestigd, werd de macht van de magistraat toch verder ingeperkt. De ambachten werden door de bepalingen in de *Concessio Carolina* op bestuurlijk vlak helemaal buitenspel gezet, hun vertegenwoordiging in de Grote Raad behoorde nu definitief tot het verleden. Deze werkwijze strookt immers met het vorstelijk centralisatiestreven.⁵⁰⁹ Boone toonde aan dat Karel V in iedere opstandige stad de ambachten uit het bestuur weerde, Oudenaarde vormde hierop geen uitzondering.⁵¹⁰ De keizerlijke vonnissen vertellen een ander verhaal. Geen enkele schepen of lid van de stedelijke raad werd in het voorjaar van 1540 terechtgesteld. Dit gegeven is op zich niet verbazingwekkend, de machthebbers

---

⁵⁰³ D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, passim.

⁵⁰⁴ S.K. Cohn, *Lust for Liberty*, pp. 96-97.

⁵⁰⁵ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenaerde beleit was' ", p. 112.

⁵⁰⁶ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 16 meye 1537, nr.17 en M. Vanwelden, "Groei, bloei teloorgang van de wandtapijtennijverheid in Oudenaerde", p. 35.

⁵⁰⁷ L. Dhondt, *Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*, p. 57.

⁵⁰⁸ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), 12 meye 1540, z.f Ook in: L. Van Lerberghe, J. Ronsse, *Audenaerdsche Mengelingen*, vol. I, pp. 215-217 en D.-J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, pp.74-75, 80.

⁵⁰⁹ SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), Ordonnance Caroline, 9 november 1540 en H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, passim.

⁵¹⁰ M. Boone, " Le dict mal s'est expandu comme peste fatale", pp. 42-43.

van de stad wilden niet dat het tot een opstand kwam en hebben van begin af aan getracht om een opstand te vermijden. In dit opzet zijn ze echter niet geslaagd, zodoende schakelden ze over op een ander plan, het ondermijnen van kracht van de opstand. Zo werden de op het einde van oktober gestelde eisen van de neringen vager en uitvoeriger beantwoord, waardoor het bestuur tijd won.⁵¹¹ Het waren leden van de neringen die veroordeeld werden tot geldboetes, bedevaarten en zelfs de dood. De dekens van de ambachten konden echter buiten schot blijven. Uit de processtukken en literatuur werd afgeleid dat onder de veroordeelden zich drie tapijtsiers bevonden, die echter veroordeeld werden tot 'maar' een bedevaart en geldboetes. Twee andere ambachtslieden, van welke nering ze lid waren weten we niet, werden evenwel veroordeeld tot de dood. Deze straf was niet alleen gereserveerd voor ambachtslui, dat lot viel ook anderen te beurt. Maar van de tien door keizer Karel V veroordeelde mannen behoorden er drie zeker en twee hoogstwaarschijnlijk, Jan Van den Bossche en Jacob Robbins, tot de ambachten van Oudenaarde.⁵¹² De eerder geopperde stelling, dat degene die gevisieerd worden in de *Concessio Carolina* beschouwd kunnen worden als de aanstokers van de opstand, gaat dus niet op. We zijn van mening dat de vonnissen ons veel meer vertellen over wie werkelijk verantwoordelijk werd gehouden voor de opstand. Er kan echter niet met zekerheid gesteld worden dat de nering van de tapijtsiers in het bijzonder de motor achter de opstand was.

De opstand in Oudenaarde kan beschouwd worden als een modelopstand, een die precies past in het reeds uitgetekende plaatje, waar veel historici en sociologen aan bijgedragen hebben. De omstandigheden waarin het tot een opstand kwam in Oudenaarde, hebben immers in andere plaatsen eveneens tot revolte geleid.⁵¹³ De ingediende rekwesten betekenden niks nieuws onder de zon, in Gent en Brugge verlangden de corporaties immers naar dezelfde zaken.⁵¹⁴ Zelfs in de eerste gevonden klachtenbrief, die van Damme uit het jaar 1280, zijn dezelfde verzuchtingen te lezen.⁵¹⁵ Ook buiten de Lage Landen dienden ambachten vaak smeekschriften in.⁵¹⁶ Boone en Prak stelden dat de opstanden van de Grote en Kleine traditie vaak verweven zijn met elkaar, ook het onderzoek naar de opstand in Oudenaarde bevestigt dit.⁵¹⁷ De opstand van Oudenaarde verschilde dus weinig van andere rebellies die doorheen de late middeleeuwen en vroegmoderne tijd plaats vonden. Zijn bestraffing is eveneens weinig

---

⁵¹¹ H. Deplanter, *De magistraat te Oudenaarde in de XVIe eeuw (1530-1555)*, passim.

⁵¹² SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr. 1 (1235), 5 mei 1540 en 10 july 1540, z.f. D.- J. Vander Meersch, *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde*, p. 102 en M. Vanwelden, *Productie van wandtapijten in de regio Oudenaarde*, p. 158.

⁵¹³ Zie de besproken theoretische modellen in W.P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", passim.

⁵¹⁴ J. Haemers, L. De Jaegher, " 'In den tijt dat de stede van Audenarde beleit was' ", p. 113.

⁵¹⁵ Les 5: Politieke vertegenwoordiging in de middeleeuwen. Vertegenwoordiging en opstand in de stad van het vak Samenleving: politieke en sociale geschiedenis, door Jelle Haemers, academiejaar 2008-2009.

⁵¹⁶ J.R. Ruff, *Violence in Early Modern Europe, 1500-1800*, p. 185.

⁵¹⁷ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 91.

origineel. Karel V past in Oudenaarde wederom zijn vaak gebruikt en gesmaakt recept der bestraffing toe om opstandige onderdanen terug in de pas te laten lopen.⁵¹⁸

Alles bij elkaar genomen, zien we op het einde van de rit dat Boone en Prak gelijk hebben, het centrale gezag kwam inderdaad versterkt uit de machtsstrijd.⁵¹⁹ In een periode waarin het staatsvormingsproces zich volop aan het voltrekken was, komt dit niet als een verrassing. Blockmans was jaren eerder al tot diezelfde conclusie gekomen, het centrale gezag was reeds in de 15de eeuw zodanig toegenomen dat geïsoleerde opstanden reeds van bij aanvang ten dode waren opgeschreven. De uitkomst van de opstanden, een versterking van de staatsmacht, stond zo als het ware in steen gebeiteld.⁵²⁰

Is de opstand van Oudenaarde nu een afgesloten hoofdstuk? We menen dat dit niet het geval is. Zo zou er nog een comparatief, diepgaand onderzoek gevoerd kunnen worden naar de verschillende opstanden die simultaan uitbraken in het kwartier van Gent.

---

⁵¹⁸ M. Boone, "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale", pp. 42-44.

⁵¹⁹ M. Boone, M. Prak, "Vorsten, patriciërs en burgers", p. 104.

⁵²⁰ W. P. Blockmans, "Revolutionaire mechanismen", p. 140.

Onuitgegeven bronnen

Gent, Universiteitsbibliotheek, handschriftenleeszaal

Chronijcke en privilegien van Audenaerde, kopie door Lodewijk van Lerberghe

Oudenaarde, Dekanaal archief

Kroniek Bartholomeus de Rantere

Oudenaarde, Stadsarchief

reeks 95 : Beroerten

nr.1 (1235): 1539

Uitgegeven bronnen

DE LIMBURG-STIRUM (T.). *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand. Tome cinquième. Coutumes de la ville d'Audenaerde*. Brussel, Gobbaerts, 1886, vol II, 538p(Recueil des anciennes coutumes de la Belgique).

GACHARD (L.P.), ed. *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint, par un anonyme; suivie de trois cent trente documents inédits sur cet événement*. Bruxelles, Hayez, 1846, LXXVIII + 778p(Académie royale de Belgique. Commission royale d'histoire. Publications in 4, [7]).

LAMEERE (J.). en SIMONT (L.), eds. *Recueil des ordonnances des Pays-Bas. Deuxième série 1506-1700. Tome Quatrième: Les ordonnances du 9 janvier 1536 (1537, N.St.) au 24 décembre 1543*. Brussel, Goemare, 1907, 527p(Recueil des anciennes ordonnances de la Belgique).

VANDER MEERSCH (D.-J.). *Verhael van den opstand der gemeente van Audenaerde, tegen hare wettige overheid, ten jare 1539, gedurende de Gentsche onlusten van hetzelfde jaer*. Gent, Van de Busscher, 1860, 118p.

VAN LERBERGHE (L.) en RONSSE (J.), eds. *Audenaerdsche Mengelingen*. Audenaerde, Van Gommar- De Vos, 1845-1854, dln. I en II.

VAN LERBERGHE (L.), ed. *Magistraets-persoonen der stad Audenaerde, tot den jaere 1793, in stads archief verzameld*. Audenaerde, Van Peteghem-Ronsse, 1849, 145p.

Literatuur

BARRY (J.). "Bourgeois Collectivism? Urban association and the Middling Sort." In: BARRY (J.) en BROOKS (C.), eds. *The Middling Sort of people : culture, society and politics in England 1550-1800*, pp.84-112(Themes in focus).

BERCÉ (Y.M.). *Révoltes et révolutions dans l'Europe moderne : XVIe-XVIIIe siècles*. Paris, Presses universitaires de France, 1980, 263 p(L'historien, 40).

BLOCKMANS (W.P.). "Revolutionaire mechanismen in Vlaanderen van de 13de tot de 16de eeuw." In: *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 19 (1974), 2, pp.124-140.

BLOCKMANS (W.P.). *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)*. Brussel, Paleis der Academiën, 1978, 671p(Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, Klasse der Letteren, jg. XL, nr.90).

BLOCKMANS (W.P.). "Alternatives to Monarchial Centralisation: The Great Tradition of Revolt in Flanders and Brabant." In: KOENIGSBERGER (H.G.) en MÜLLER-LUCKNER (E.). *Republiken und Republikanismus im Europa der Frühen Neuzeit*. München, Oldenbourg, 1988, pp.145-154(Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien, 11).

BLOCKMANS (W.P.). "De onderdanen van de Keizer." In: SOLY (H.), ed. *Karel V 1500-1558. De Keizer en zijn tijd*. Antwerpen, Mercatorfonds, 1999, 227-283pp.

BOONE (M.) en STABEL (P.), eds. *Shaping urban identity in late medieval Europe*. Leuven, Garant, 2000, XI + 269p(Studies in urban social, economic and political history of the medieval and modern Low Countries, 11).

BOONE (M.). "Le dict mal s'est espandu comme peste fatale. Karel V en Gent, stedelijke identiteit en staatsgeweld." In: *HMGOG*, LIV (2000), pp.31-63.

BOONE (M.). "Urban Space and Political Conflict in Late Medieval Flanders." In: *Journal of Interdisciplinary History*, XXXII (2002),4, pp.621-640.

BOONE (M.), PRAK (M.). "Vorsten, patriciërs en burgers: de kleine en grote traditie van stedelijke revoltes in de Lage Landen." In: DAVIDS (K.) en LUCASSEN (J.), eds. *Een wonder weerspiegeld. De Nederlandse Republiek in Europees perspectief*. Amsterdam, Aksant, 2005, pp.91-124.

BOONE (M.). *Historici en hun métier. Een inleiding tot de historische kritiek*. Gent, Academia Press, 2005, 311p.

BOONE (M.). "Gent, Vrijdagmarkt. De macht van de massa." In: BLOCKMANS (W.) en PLEIJ (H.), eds. *Plaatsen van herinnering. Nederland van prehistorie tot Beeldenstorm*. Amsterdam, Bakker, 2007, pp. 240-251.

BOONE (M.). "The Dutch Revolt and the medieval tradition of urban dissent." In: *Journal of Early Modern History*, 11 (2007), 4-5, pp.351-375.

CASTELAIN (R.). "Genealogische gegevens over Andries Aelshu(u)t." In: *HGOKO*, XXI (1884), pp. 179-185.

CASTELAIN (R.). *De mentaliteit van boeren en burgers in Oudenaarde en zijn kasselrij, 15de-18de eeuw*. Oudenaarde, Vereniging voor Vreemdelingenverkeer en Monumentenzorg, 1987, 199p.

COHN (S. K.). *Lust for Liberty : the politics of social revolt in medieval Europe, 1200-1425 : Italy, France, and Flanders*. Cambridge, Harvard university press, 2006, X + 376p.

DAMBRUYNE (J.). "Stedelijke identiteit en politieke cultuur te Gent." In: SOLY (H.) en VAN DE WIELE (J.). *Carolus: keizer Karel V 1500-1558*. Gent, Snoeck-Ducaju, 1999, pp.111-121.

DAMBRUYNE (J.). *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de*eeuwse Gentse ambachtswereld*. Gent, Academia Press, 2002, 884p (Verhandelingen der Maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent, 28).

DAMBRUYNE (J.). "De middenstand in opstand. Corporatieve aspiraties en transformaties in het zestiende-eeuwse Gent." In: *HMGOG*, LXVII (2003) pp.71-119.

DAVIDS (K.), LUCASSEN (J.). "Inleiding." In: DAVIDS (K.) en LUCASSEN (J.), eds. *Een wonder weerspiegeld. De Nederlandse Republiek in Europees Perspectief*. Amsterdam, Aksant, 2005, pp. 1-23.

DAVIES (J.C.), ed. *When men revolt and why : a reader in political violence and revolution*. New York, Free press, 1971, XV + 357p.

.DECAVELE (J.). *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*. Brussel, Paleis der Academiën, 1975, 640p (Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren, jg. XXXVII, nr.76).

DECAVELE (J.), VAN PETEGHEM (P.). "Gent 'absoluut' getemd." In: DECAVELE (J.), ed. *Gent : apologie van een rebelse stad geschiedenis, kunst, cultuur*. Antwerpen, Mercatorfonds, 1989, pp.107-133.

DECAVELE (J.), ed. *Keizer tussen stropdragers: Karel V 1500-1558*. Leuven, Davidsfonds, 1990, 244p.

DEPLANTER (H.). *De magistraat te Oudenaarde in de XVI eeuw (1530-1555)*. Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling RUG), 1979, 2 dln., XLV + 91p(promotor: M. Baelde).

DE RAMMELAERE (C.). "Een haardtelling te Oudenaarde in 1540. Een demografische bron?" In: *HMGOG*, XXI (1967), pp. 81-84.

DHONDT (J.). "Het ontstaan van Oudenaarde." In: *HGOKO*, X (1952), pp. 50-80.

DHONDT (L.). *Inleiding tot het werk en een proeve tot een schets van Oudenaarde en het Oudenaardse in de 16de eeuw*. In: ROBYN (L.). *Historie van de ketterij te Oudenaarde*. Oudenaarde, Geschied- en oudheidkundige kring, 1982, pp. 5-80.

DUMOLYN (J.), HAEMERS (J.). "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders", in: *Journal of Medieval History*, 31 (2005), pp. 369-393.

DUMOLYN (J.). "Marginalen of radicalen? Het vertoog over de 'roepers en krijsers' tijdens stedelijke opstanden, voornamelijk in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen." In: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis*, 2 (2005), 2, pp. 29-53.

ELLIOTT (J.H.). "Revolution and continuity in early modern Europe." In: *Past and Present*, 42 (1969), pp. 35-56.

GOLDSTONE (J.A.). *Revolution and rebellion in the early modern world*. Berkeley, University of California press, 1991, XXIX + 608p.

GURR (T.R.). *Why men rebel*. Princeton, Princeton university press, 1974, XI + 421p.

HAEMERS (J.). *Diverssche wonderlic zaken : de Gentse opstand (1449-1453)*. Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent), 2002, 612p(promotor: M.Boone).

HAEMERS (J.). *De Gentse opstand 1449-1453: de strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijk kapitaal*. Kortrijk, UGA, 2004, 503p(Standen en Landen).

HAEMERS (J.). "A Moody Community? Emotion and Ritual in Late Medieval Urban Revolts." In: LECUPPRE-DESJARDIN (E.) en VAN BRUAENE (A.L.), eds. *Emotions in the heart of the city(14th-16th century)*. Turnhout, Brepols, 2005, pp. 63- 82(Studies in European urban history (1100-1800), 5).

HAEMERS (J.), DE JAEGHER (L.). “ ‘In den tijd dat de stede van Audenarde beleit was.’ De politieke en militaire geschiedenis van Oudenaarde op de kentering van middeleeuwen en nieuwe tijden.” In: *HGOKO*, XLVI (2009), pp. 97-116.

HOBSBAWM (E.J.). *Primitive rebels : studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries*. Manchester, Manchester university press, 1959, XV + 211p.

HOBSBAWM (E.J.). “History from below – Some reflections.” In: KRANTZ (F.), ed. *History from Below: Studies in popular protest and popular ideology in honour of George Rudé*. Montréal, Concordia University, 1985, pp. 63-73.

HOEBEKE (M.). *De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde : 13e eeuw-1500 (spelling en klankleer)*. Gent, Koninklijke Vlaamse academie voor taal- en letterkunde, 1968, XXVIII + 686p (Koninklijke Vlaamse academie voor taal- en letterkunde. 11de reeks: Leonard Willemsfonds, 3).

HOEBEKE (M.). *Dr. Désiré-Joseph Vander Meersch (1789-1863)*. Oudenaarde, Sanderus, 1973, 46p.

JOOSEN (H.) en QUICKE (F.). “Geschiedenis van de instellingen en sociale toestanden.” In: QUICKE (F.), et al. *Geschiedenis van Vlaanderen. 3 : het Burgondische tijdvak XVe eeuw*. Brussel, Standaard, 1938, 390p.

LACHAERT (P.-J.). *De zwarte doos van een gecrasht archief. De context van het stadsarchief van Oudenaarde en zijn weerspiegeling in de inventaris van het ‘Oud archief’ van de stad (1828-1927)*. Brussel (onuitgegeven masterproef VUB), 2009, 103p (promotor: G. Janssens).

LEFEBVRE (H.). *La production de l’espace*. Paris, Anthropos, 1974, 485p.

LEFEBVRE (H.). *The production of space*. Malden, Blackwell, 2007, 454p.

LORENZ (CH.). *De constructie van het verleden. Een inleiding in de theorie van de geschiedenis*. Amsterdam, Boom, 2006, 399p.

MADDENS (N.). *De beden in het graafschap Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel V (1515-1555)*. Leuven (onuitgegeven doctoraatsverhandeling KU Leuven), 1975, 3 dln.

NICHOLAS (D.). *Town and countryside: social, economic and political tensions in fourteenth-century Flanders*. Brugge, De Tempel, 1971, 373p (RUG. Werken uitgegeven door de Faculteit van de letteren en wijsbegeerte, 152).

OUVRY (B.). “Het materiële leven te Oudenaarde, 1450-1600.” In: *HGOKO*, XXI (1984), pp.121-155.

OUVRY (B.). “Officieel ceremonieel te Oudenaarde, 1450-1600.” In: *HGOKO*, XXII (1985), pp.25-64.

PIRENNE (H.). *Les anciennes démocraties des Pays-Bas*. Paris, Flammarion, 1910, 304p(Bibliothèque de philosophie scientifique).

PIRENNE (H.). "Note sur la fabrication des tapisseries en Flandre au XVIe siècle." In: *Vierteljahrschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte*, IV (1906), pp. 644-656.

PLANQUAERT (J.). *Oudenaarde en het land tussen Schelde en Leie : van de kruistochten tot heden*. Kortrijk, Vermaut, 1947, 157p(Uitgaven Joseph Plancquaert).

POSCHET (K.). "Het Bourgondische kasteel te Oudenaarde als onderdeel van een laatmiddeleeuwse defensiestrategie." In: *HGOKO*, XLIV (2007), pp. 371-432.

PRAK (M.). "Corporate politics in the Low Countries: guilds as institutions, 14th tot 18th centuries." In: PRAK (M.), LIS (C.), LUCASSEN (J.) en SOLY (H.), eds. *Craft Guilds in the Early Modern Low Countries: work, power and representation*. Aldershot, Ashgate, 2006, pp. 74-106.

PREVENIER (W.), AUGUSTYN (B.), eds. *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*. Brussel, Algemeen rijksarchief, 1997, 634p(Miscellanea archivistica, Studia 72).

RAMAKERS (B.A.M.). *Spel en figuren: toneelkunst en processiecultuur in Oudenaarde tussen Middeleeuwen en Moderne Tijd*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 1996, 507p.

ROGGE (W.). *De "ledichgangers" van Oudenaarde: een onderzoek naar de politieke elite van Oudenaarde tijdens de Bourgondische periode (1453-1500)*. Gent (onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent), 2000, 2 dln., 390p(promotor: M. Boone).

RUDÉ (G.). *The Crowd in History : a Study of Popular Disturbances in France and England 1730- 1848*. New York, Wiley, 1964, IX + 281p(New dimension in history: essays in comparative history).

RUFF (J.R.). *Violence in Early Modern Europe*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001, 269p(New approaches to European history, 22).

SCOTT (J.C.). *Domination and the arts of resistance : hidden transcripts*. New Haven, Yale university press, 1990, XVIII + 251p.

STABEL (P.). "Décadence ou survie? Economies urbaines et industries textiles dans les petites villes drapières de la Flandre orientale (14e-16e s.)." In: BOONE (M.) en PREVENIER (W.), eds. *La draperie ancienne des Pays-Bas: débouchés et stratégies de survie (14e-16e siècles)*. Leuven, 1983, pp. 63-84(Studies in urban social, economic and political history of the medieval and modern Low Countries).

STABEL (P.). *De kleine stad in Vlaanderen. Bevolkingsdynamiek en economische functies van de kleine en secundaire centra in het Gentse kwartier (14de-16de eeuw)*. Brussel, Paleis der Academiën, 1995, 320p(Verhandelingen van de Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der Letteren, jg.LVII, nr.156).

STABEL (P.). "Ambachten en textielondernemers in kleine Vlaamse steden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd." In: SOLY (H.) en LIS (C.), eds. *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen.*, Brussel, VUBPress, 1997 , pp. 79-98.

STELLA (A.). *La révolte de Ciompi: les hommes, les lieux, le travail*. Paris, EHESS, 1993, 368p.

TE BRAKE (W.). *Shaping history. Ordinary people in European politics 1500-1700*. Berkeley, University of California press, 1998, 221p.

TILLY (CH.). *From mobilization to revolution*. Reading, Addison-Wesley, 1978, 349p.

TILLY (CH.). *European revolutions, 1492-1992*. Oxford, Blackwell, 1993, 262p(The making of Europe).

VAN CAUWENBERGHE (E.-FR.). *Lettres sur l'histoire d'Audenarde*. Audenarde, Van Peteghem-Ronsse, 1847, 416p.

VANDE VELDE (H.). *Het Oudenaardsche: door de eeuwen heen*. Oudenaarde, Vandevelde, 1946, 277p.

VAN EECKHOUDT- DE JAEGHER (M.). "Bijdrage tot de studie van het Oudenaardse Ambachtswezen in de 14^e en 15^e eeuw." In: *HGOKO*, XX (1983), 2, pp. 71-93.

VANWELDEN (M.). "Groei, bloei en teloorgang van de wandtapijtenijverheid in Oudenaarde." In: ROBERT (J.), ed. *Oudenaardse wandtapijten van de 16de tot de 18de eeuw*. Tielt, Lanno, 1999, pp. 23-101.

VANWELDEN (M.). *De productie van wandtapijten in regio Oudenaarde: een symbiose tussen stad en platteland (15de tot 17de eeuw)*. Leuven, Leuven universitaire pers, 2006, 480p(Studies in social and economic history, 33).

VANWELDEN (M.). "Facetten van een stadsgeschiedenis." In: LACHAERT (P.-J.), ed. *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*. Leuven, Davidfonds, 2008, pp. 9-32.

VERBRUGGEN (R.). *Wapenninghe, meute ende beroerte : het collectief geweld van de 14de-eeuwse ambachten in de grote Vlaamse steden*. Gent (onuitgegeven licentiaatverhandeling Universiteit Gent), 2002, 184p(promotor: M.Boone).

VERBRUGGEN (R.). *Geweld in Vlaanderen. Macht en onderdrukking in de Vlaamse steden tijdens de 14de eeuw*. Brugge, Van de Wiele, 2005, 208p(Vlaamse historische reeks, 12).

ZAGORIN (P.). *Rebels and rulers, 1500-1660. Society, state and early modern revolution, agrarian and urban rebellions*. Cambridge, Cambridge university press, 1982, 228p.

7 OKTOBER 1539, NR.4

Voor hullieden weerde, wijse ende discrete heeren, Mijn Heeren de Capitein, Hooghbaillu ende Scepenen deser stede van Audenaerde

Tooghen ende supplieren ootmoedelic ende versoucken bij rechte de goede lieden van den neeringhen deser stede, hulieder onderdanighe dienaers ende insetenen hemlieden te octroijherne ende accordeeren de poincten ende artyclen hier naervolghende:

---

⁵²¹ In deze bijlage zijn de verschillende rekwesten opgenomen, gevonden in SAO, Oud archief, reeks 95 (Beroerten), nr.1 (1235), z.f. Naar eigen aanvoelen heb ik komma's en punten toegevoegd. Ik heb niet de volgorde van de rekwesten gevolgd zoals deze te vinden zijn in het stadsarchief van Oudenaarde, maar wel voor een chronologische volgorde geopteerd.

I. Eerst ende alvoren dat alle de engienden deser stede ende der ghemeente thoebehoorende hemlieden ghelevert te werdene wel gheaffuseert ende gheformiert van al dat hemlieden thoebehoort omme daarmede de selve stede te bewaerne indient nood ware ende inschelijckx ooc den bourgoinschen torre ghelevert thebbene in haerlieder handen omme die ghemant te werdene te bewaernesse deser stede.

Den Hooghbailiu ende scepenen ende den Raedt der stede van Audenarde consenteren dinhuden van deser article, also verne alst ancleeft der artilye der stede toebehoorende, nemaer annopende den Bourgoinschen torre, remitteren tselve in de K.M., ofte in zijn absencie Mijnen Heer van Schoorisse, den Capitain.

II. Item dat de capitain ghedoooghe ende met hem neme int casteel deser stede also vele van onsen ghemeenteneers ende ingheboorne poorters, alst bevonden werdt nood ende heurbeurlic zijnde.

Remitteren dinhuden van deser in de K.M. ofte in zijnen Stathauder als vooren.

III. Item dat men afstelle tcaloethuus ende verpachte alle onghelden up ijnckel ongheld ende dat den ghemeenen man, alsoo men van audts tijden plach te doene ende dat de brauwens deser stede zullen tappen ende zate stellen indient hemlieden belieft. Nemaer en zullen niet vermoghen hoogher bier te brauwene dat van VI deniers parisis ende de tappers vercoopen VII deniers parisis.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren dinhuden van desen

IV. Item dat men sal kiezen zes communmeesters omme van nu voort an tgoed deser stede te regierne ende alle weercken ofte reparatien te doene bij rade ende consente van scepenen ende de ghemeene Rade de welcke men danof sal salarieren in discretie

Fiat

V. Item dat men van nu voort an gheen presentwijne meer en gheve noch en presentere ten laste van der ghemeene deser stede.

Fiat

VI. Item dat men voort an zowel bij scepenen als bij den vooghden niet meer breedere oft hoogheren sallaries van den ghemeente nemen noch heesschen en zal dan zulck als men van audts tijd ghewone es gheweest van doene zo wel cleercken, taellieden als scepenen oft vooghden boden

Fiat

VII. Item dat men van nu voort an den volcke doe curte expeditie van rechte zonder up incident oft dierghelijcke zaken delajien te nemene.

De Wethauders consenteren hier af heurlieder uuterste beste te doene

VIII. Item dat van nu voor an alle officien die versteerven sullen hauden sal ten proffijtte van der stede ende die zoo verstoorven zijnde zal men van dan voort de selve officien verpachten die men lanck van eenen man gheduerende zonder meer.

Consenteren, behauden dat dee man ydoine zy.

IX. Item dat men openbaerlic ende met opene cameren up de groote Halle den ghemeente zal lesen alle de privilegien ende keurren deser stede ende danof verleenen elcker neerijghe copie autentic den coste van der selver stede.

Fiat

X. Item ende dat men van alzulcken privilegeen als binnen der stede van ghend, ghevonden moghen zijn ten proffijte deser stede danof hier copie te haelene ende die der ghemeente te lesene ende ooc copie te doen hebbene ter coste van der stede indient doendelic es.

scepenen sullen ook hier inne huerlieder uuterste debvoir doen.

XI. Item dat men sal laten incommen alle de ghesellen die zamen hem moghen gheapsenteert hebben om eenighe seghwoorden, gheseijt ten proffijte van den ghemeente zonder die te dier causen yet te mesdoene nochte ooc de ghuenen die naermaels zauden moghen gheaccuseert werden als upsetters ofte behinders van deser vergaderijghe gheweest hebben oft ooc van hem vervoordert thebbene te sprekene voor tghemeente ofte yet voortghesteld in voordeele van der stede ofte der ghemeente van diere.

Also verne alst den Bailliu, scepenen en den Raedt ancleeft, cosenteren hier inne, behauden dat zij ooc slaken die zij ghevanghen hebben omme zommighen woorden, die over deen zijde ende dander zijde zouden gesproken zijn, ende dat zij gheen gramscap ofte partijschap en draghen up eenighe daer zij den hick up ghehadt hebben.

XII. Item verclaren ooc de ghemeente deser stede, dat zij niet en willen ghedooghen noch en consenteren, nu noch hier naermaels, eenich vrent

volc oft garnisoen te nemene ofte ontfane, niet meer int casteel dan binnen deser stede, zonder tconsent van den selven ghemeente.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren dinhauden van desen tonderhaudene, also verne alst hemlieden moghelic es.

XIII. Item dat van nu voort an wie hij zij wesend in offien deser stede gheen onghelden verpachten noch hueren en zullen tharen proffijte.

Fiat

XIV. Item voorts dat scepenen van nu voor an sullen vervolghen alle haren ghewijsde processen in also verne als die betrocken worden, tharen coste.

scepenen consenteren hier inne, behauden dat partijen inleggghen, zo zij in menighe andere plecken doene zijn, ten coste van den onghelijcke.

XV. Item dat men van nu voort an, zo wanneer dat men der ghemeente deser stede bij der neerijngghen zal doen vergaren dat de selve ghemeente sullen tsamen comunicieren ende alsdan haer ghebesoignierd tsamen ende bij eenen vooijse der Wet te vertooghene alzo zij nu doende zijn zonder dat men meer distijncte ende ghesepareerd andworden overe werdt ghehauden te draghene.

Fiat

XVI. Item dat alle de cloosters deser stede zullen van nu voort an dooghen gebeurlicke oncosten, tollen ende onghelden ten zij dat zij hebben octroy,ghiften ofte privilegien ter contrarien, dwelcke in dien ghevalle zij ghehauden zullen zij den ghemeente ende Gouverneurs deser stede te tooghene ende ende hemlieden danof copie autentijcq danof te verleenene.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren hier inne

XVII. Item dat van nu voort an alle jare omme
tvermaken van den gouverneurs ende dienders van
der neeringhen deser stede zo zullen de afgaende
Gouverneurs ende dienders vermoghen te wetwaert
te bringhene zeker ghetal van notable personen,
danof mijnen heeren scepenen zullen promoveren

alzulcke personen als hemlieden believe sal om dat
toecommende jaer die selve neeringhen te dienene
zonder eenighen andre ende bij den afgaenden
officiers niet ghedenomeert in den selven dienst te
stellene.

Fiat

Voor Ulieden weerde, wyse en discrete heeren, Mynen Heeren den Capitain, Hoochbailliu ende Scepenen deser stede van Audenaerde.

Tooghen ende supplieren ootmoedelic ende versoucken bij rechte de goede lieden van den neeringhen deser stede, hulieder onderdanighe dienaers ende insetenen, hemlieden te octroyeerne ende accordeerne de poincten ende articlen hier naer volghende:

I.Eerst ende alvooren dat alle de engienen deser stede ende der ghemeente toebehoorende hemlieden ghelevert te werdene wel gheaffusteert ende ghefurniert met van al dat hemlieden toebehoort omme daer mede de selve stede te bewaerne indient noodt waere ende insghelijcx ooc den bourgoenschen torre ghelevert thebbene in haerlieder handen omme die ghemant te werdene ter bewaernesse deser stede.

Den Hooghbailliu ende scepenen ende den Raedt der stede van Audenarde consenteren dinhauen van deser article, also verne alst ancleeft der artillerye der stede toebehoorende, nemaer annopende den Boergoenschen torre, remitteren tselve in de K.M., ofte in zijn absencie Mijnen Heer van Schoorisse, den Capitain.

II.Item dat de Capitain ghedooghe ende met hem neme int casteel deser stede also vele van onsen ghemeenteneers ende ingheboorne poorters, alst bevonden werdt noodt ende huerbuerlic zijnde.

Remitteren dinhauen van deser article in de K.M. ofte in zijnen Stadthoudere als vooren.

III. Item dat men afstelle tcalloethuus ende verpachte alle onghelden up ijnckel onghelt ende dat den ghemeenen man, alsoo men van oudts tijden plach te doene ende dat de brauwens deser stede zullen tappen ende zate stellen indient hemlieden

belieft. Nemaer en zullen niet vermoghen hoogher bier te brauwene dat van VI deniers parisis ende de tappers vercoopen VII deniers parisis.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren dinhauen van desen

IV.Item dat men sal kieser zes communmeesters omme van nu voort ane tgoet deser stede te regierne ende alle wercken ofte reparatien te doene bij rade ende consente van Scepenen ende den ghemeenen Raede de welcke men danof zal salarieren in discretie

Fiat

V. Item dat men van nu voort an gheen presentwijne meer en gheve noch en presentere ten laste van der ghemeene deser stede.	Fiat
VI. Item dat men voort an zoewel bij scepenen als bij de vooghden niet meer breedere oft hoogheren sallarijs van der ghemeente nemen noch heesschen en zal dan zulck als men van audts tijde ghewoone es gheweest van doene zoe wel cleercken, taellijeden als scepenen oft vooghden boden	Fiat
VII. Item dat men van nu voort an den volcke doe curte expeditie van rechte zonder up incidenten oft dierghelijcke saeken delajen te nemene.	De Wethouders consenteren hier af huerlieder uuterste beste te doene
VIII. Item dat van nu voort an alle officien die versterven sullen hauden sal ten proffijtte van der stede ende die zo verstorven zijnde zal men van dan voort de selve officien verpachten die men lanc van eenen man gheduerende zonder meer.	Consenteren, behauden dat de man ydoine zy.
IX. Item dat men openbaeric ende met opene cameran up de groote Halle den ghemeente zal lesen alle de previllegien ende keuren deser stede ende danof verleenen elcker neeringhe copie autentyc den coste van der selver stede.	Fiat
X. Item ende dat men van alzulcken privilegien als binnen der stede van ghenet, ghevonden moghen zijn ten proffijtte deser stede danof hier copie te haelene ende die den ghemeente te lesene ende ooc copie te doen hebbene ter coste van den stede indient doendelic es.	scepenen sullen ook hier inne huerlieder uuterste debvoir doen.

XI. Item dat men sal laten incommen alle de ghesellen die sauden hem moghen gheapsenteert hebben omme eenighe seghwoorden, gheseijt ten proffijte van den ghemeente zonder die te dier causen yet te mesdoene nochte ooc de ghuenen die naermaels sauden moghen gheaccuseert werden als upsetters ofte beghinders van deser vergaderinghe gheweest hebben oft ooc van hem vervoordert thebbene te sprekene voor tghemeente ofte yet

voortghestelt in voordeele van der stede ofte der ghemeente van diere.

Also verne alst den Bailliu, Scepenen ende Raedt ancleeft, cosenteren hier inne, behauden dat zij ooc slaeken die zij ghevanghen hebben omme zommige woorden, die over deen zijde ende dander zijde zouden gesproken zijn, ende dat zij gheen gramscap ofte partijschap en draghen up eenighe daer zij den hick up ghehadt hebben

XII. Item verclaren ooc de ghemeente deser stede, dat zij niet en willen ghedooghen noch en consenteren, nu noch hier naermaels, eenich vrent volc oft garnisoen te nemene ofte ontfaene, niet meer int casteel dan binnen deser stede, zonder tconsent van den selven ghemeente.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren dinhauden van desen tonderhaudene, also verne alst hemlieden moghelic es.

XIII. Item dat van nu voort an wijze hij zij wesend in officien deser stede gheen onghelden verpachten noch hueren en zullen tharen proffijte.

Fiat

XIV. Item voorts dat Scepenen van nu voort an sullen vervolghen alle haere ghewijsde processen in also verne als die betrocken worden, tharen coste.

scepenen consenteren hier inne, behauden dat partijen inlegghen, zo zij in menighe andere plecken doende zijn, ten coste van den onghelijcke.

XV. Item dat men van nu voort an, zoe wanneer dat men der ghemeente deser stede bij der neeringhen zal doen vergaderen dat de zelve ghemeente zullen tsamen communicieren ende alsdan haer ghebesoignierd tsamen ende bij eenen vooijse der Wet te vertooghene alzoze zij nu doende zijn zonder dat men meer distijncte ende ghesepareerde andworden overe werdt ghehauden te draghene.

Fiat

XVI. Item dat alle de cloosters deser stede zullen van nu voort an dooghen gebuerlicke oncosten, tollen ende onghelden ten zij dat zij hebben octroy,ghiften ofte privilegien ter contrarien, dewelcke in dien ghevalle zij ghehouden zullen zijn den ghemeente ende Gouverneurs deser stede te tooghene ende hemlieden danof copie auctentijcq danof te verleenene.

Bailliu, Scepenen ende Raedt consenteren hier inne

XVII. Item dat van nu voort an alle jare omme tvermaeken van den gouverneurs ende dienders van der neeringhen deser stede zoe zullen de afgaende gouverneurs ende dienders vermoghen te wetwaert te bringhene zeker ghetal van notable personen, danof mijnen heeren scepenen zullen promovieren alzulcke personen als hemlieden believe sal omme dat toecommende jaere der zelve neeringhen te dienene zonder eenighen andere ende bij den afgaenden officiers niet ghedenommeert in den selven dienst te stellene.

Fiat

Voor ULieden, weerde, wijse ende discrete Heeren, Mij Heeren den Capitain, Hoochbailliu ende Scepenen deser stede van Audenaerde.

Thooghen ende supplieren ootmoedelic ende verzoucken bij rechte de goede lieden van den neeringhen deser stede huerlieder onderdanighe dienaers ende insetenen hemlieden te octroyeerne ende accordeerne de poincten ende articlen hier naer volghende:

Eerst ende al vooren dat alle de engienen deser stede ende der ghemeente toebehoorende hemlieden ghelevert te werdene wel gheaffuteert ende ghefurniert van al dat hemlieden toebehoort omme daer mede de selve stede te bewaerne indient noot waere ende insghelijcx ooc den Bourgoenschen Torre ghelevert thebbene in haerlieder handen omme die ghemant te werdene ter bewaernesse deser stede.

Item dat de capitain ghedoooghe ende men hem neme int casteel deser stede alzo vele van onse ghemeenteneers ende ingheboorne poorters alst bevonden werdt nood ende huerbuerlic zijnde.

Item dat men afstelle tcalloethuus ende verpachte alle ongelden up inckel ongelt. Ende dat den ghemeenen man alsoo men van audts tijden plach te doene ende dat de brauwens deser stede zullen tappen ende sate zetten indient heurlieden belieft,

Item dat men sal kieser ses communmeesters omme van nu voort anne tgoet deser stede te regierne ende alle weercken ofte reparatien te doene bij raede ende consente van Scepenen ende den ghemeenen

Item dat men van nu voort anne gheene presentwijnen meer en gheve noch en presentere ten laste van der ghemeente deser stede.

Den Hoogbailliu, scepenen ende Raedt deser stede van Audenaerde consenteren dinhouden van deser article , also verne alst ancleeft der artillerye der stede toebehoorende , nemaer annopende den Bourgoenschen Torre, remitteren tselve in de K.M., ofte in zijn absencie Mijnen Heere van Schoorisse, den Capitain.

Remitteren dinhouden van deser in de K. M. ofte in mijn Stathauder als vooren.

nemaer en zullen niet vermoghen hoogher bier te brauwene dan van VI deniers parisis ende de tappers vercoopen VII deniers parisis.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren dinhoud van desen

Raede de welcke men daerof sal sallarieren naer discretie.

Fiat

Fiat

Item dat men voort anne zoe wel bij scepenen als bij de vooghden niet meer breederen ofte hoogheren sallarijs van den ghemeente nemen noch heeschen en sal van zulck als men van audts tijden ghewoone

es gheweest van doene zoe wel cleercken, taellieden als scepenen ofte vooghden boden.

Fiat

Item dat men van nu voort an den volcke doe curte expeditie van rechte zonder up incidenten ofte dierghelicke saeken delayen te nemene.

De Wethauders consenteren hier af heurlieder uuterste beste te doene

Item dat van nu voort anne alle officien die versterven sullen hauden sal ten proffijte van der stede en die soe verstorven zijnde zal men van dan

voort de selve officien verpachten dleven lanc van eenen man gheduerende zonder meer

Consenteren behauden dat de man ydoine zij

Item dat men openbaeric ende met openen cameran up de groote Halle der ghemeente sal lesen alle de privilegien ende keuren deser stede ende

daerof verleenen elcke neeringhe copie auctentijck ten coste van der selve stede.

Fiat

Item ende dat men van al zulcke privilegien als binnen deser stede van ghendt ghevonden moghen zijn ten proffijte deser stede daerof hier copie te haelene ende die der ghemeente te lesene ende ooc

copie te doen hebbene ten coste van der stede indient doendelic es.

scepenen sullen ooc hier inne heurlieder uuterste debvoir doen

Item dat men sal laten incommen alle de ghesellen die zouden hem moghen gheapsenteert hebben omme eenighe seghwoorden gheseyt ten proffijte van der ghemeente zonder die te dier causen yet te mesdoene noch te ooc den ghuenen die naermaels sauden mueghen gheaccuseert hebben werden als upsetters ofte behinders van deser vergaderinghe gheweest hebben ofte ooc van hem vervoordert thebbene te sprekene voor tghemeente ofte yet voortghestelt in voordeele van der stede ofte der ghemeente van diere.

Also verne alst den Bailluy, scepenen ende den Raedt ancleeft consenteren hier inne, behaudens dat zij ooc slaeken die zij ghevanghen hebben omme zommighe woorden, die over deen zijde ende dander zijde souden ghesproken zijn, ende dat zij gheen gramscap ofte partijscap en draghen up eenighe daer zij den hick up ghehadt hebben.

Item verclaren ooc de ghemeente deser stede dat zij niet en willen ghedooghen noch en consenteren nu

noch hier naermaels eenich vrent volck oft garnisoen te nemene ofte ontfaene, niet meer int casteel dan binnen deser stede zonder consente van den selver ghemeente.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren dinhouden van deser tondhouden also verne alst hemlieden moghelic es

Item dat van nu voort anne wijc hij zij wesende in officien deser stede gheen onghelden pachten noch hueren en sullen thaeren proffijte.

Fiat

Item voorts dat scepenen van nu voort sullen vermoghen alle haere ghewijsde processen in alsoe verne als de betrocken werden thaere coste.

scepenen consenteren hier inne, behouden dat partijen inlegghen zo zij in menighe andere plecken doende zijn ten coste van den onghelijcken.

Item dat men van nu voort an zoe wanneer dat men der ghemeente deser stede bij der neeringhen sal doen vergaeren dat de zelve ghemeente zullen tsamen communicieren ende alsdan hare ghebesoignerde tsamen ende bij eenen voyse der

wet te vertooghene alsoe zij nu doende zijn zonder dat men meer distincte ende ghesepareerde andwoorde over werdt ghehouden te draghene.

Fiat

Item dat alle de cloosters deser stede zullen van nu voort an dooghen ghebuerlicke oncosten, tollen ende onghelden ten zij dat zij hebben octroy ghyften ofte privilegien ter contrarien de welke indien ghevalle zij ghehouden zullen zijn den ghemeente

ende gouverneurs deser stede te tooghene ende hemlieden daenof copie auctentijcq danof te verleenene.

Bailliu, scepenen ende Raedt consenteren hier inne

Item dat van nu voort anne alle jaere omme tvermaeken vanden gouverneurs ende dienders vander neeringhen deser stede zoe zullen de afgaende gouverneurs ende dienders vermoghen ter wetwaert te bringhene zeker ghetal van notable personen dairof mijn heeren scepenen zullen promoveren al zulcke personen als hemlieden belijeven sal omme dat toecommende jare der selver neeringhen te dienene zonder eenighen anderen, ende bij den afgaenden officiers niet ghedenomeert in den selven dienst te stellene.

Fiat

Item dat men den thiende penninck van den stede verpachte alle jaere ofte van drie jaeren te drien jaeren ter discretie ende goeden bevinde van Bailliu, Scepenen, den Raedt ende de neerijnghe deser cautie ende goeden souffisanten sekere.

Item dat men kiesen alle jaere omme de Wet te vernieuwene bij den Raedt en den neerijnghe vier ende twintich goede onghelachterde mannen die men commissarissen overgheven sal, van den welken de selve commissarissen verghehouden sullen zijn derthien mannen uut te nemen ende kiesene omme dat toecommende jaer Scepenen ende Voegden te wesene.

REKWEST VAN DE NERINGEN EN DE GEMEENSCHAP VAN OUDENAARDE, 31 OKTOBER 1539

Vor U Lieden edele, weerde, wijse ende vorsieneghe Heeren, Mijn Heeren, den Capitain, Hoebailiu ende Scepenen deser stede van Audenaerde.

Thooghen ende supplieren oedmoedelic ende versoucken bij rechte, de goede ghemeente ende lieden van neeringhen deser stede, ulieden onderdanich dienaers ende insetenen, hemlieden te willen ottroyeerne ende accordeerne de poincten ende articlen zo hiernaer vollecht in also verne als die redelic ende expedient zijn, omme tghemeen proffit ofte welvaert deser stede ende der ghemeente van diere

I Eerst ende al voren verclaeren de ghemeente deser stede dat zij niet en wilen ghedooghen noch en consenteren nu noch hier naermaels eenich vrempt volc van wapenen ofte garnisoene hier inne te nemene ofte tontfaene niet meer in tcasteel dan binnen deser stede, zonder tconsent vanden notabelen ende den zelven ghemeente.¹

II Item ende dat men alle de angienen deser stede ende der ghemeente toebehoorende hemlieden levere wel gheaffuusteert ende ghefurniert van al dat hemlieden toebehoort omme daer mede de zelve stede te bewaerne ende indient nood waere te deffendeerne.

III Item dat de Capitain ghedooghe ende met hem neme int casteel deser stede alzo vele van onse ghemeenteneers ende ingheborne poorters als bevonden werdt nood ende heurbeurlic zijnde ende insghelijcx den Bourgoinschen Torre metten ghemeente te doene mannene ter bewaernesse der selver stede.²

IIII Item dat men sal verkiesen vier commisen, twee uuter poortrie, ende twee uutten mannen van neeringhen, ofte ghemeenteneers deser stede notable persoenen wesende omme van nu voort an tgoet deser stede continuelic te regierne zo wel in ontfanghe als in uitghevene ende alle weercken ofte reparacien te doen doene, tharliesen discretie, hoewel zij nochtans van grooten nieuwen weercken zullen nemen adviz ende deliberacie van Scepenen ende Raedt ende van dekenen ende officiers van den neeringhen deser stede ende men sal de vors. commisen van haerlieder laste van der stede goede redelic sallarieren ende men sal vanden zelven commisen, alle jaeren twee den oudsten ghedient hebbende, verlaten ende twee nieuwen daer voor anstellen, sulc als Mijn Heeren vanden Wet verkiesen sullen uut twee notable persoenen die hemlieden bij den Deken en Officiers van den neeringhen deser stede bij overeendraghene van elckanderen, alle jaere geproponeert zullen werden, eenen uutten Raede en eenen uute neeringhen van den notabelsten. Ende zullen de zelve commisen ghehouden zijn alle jaere

---

¹ Dit artikel is doorstreept. De dekens en officieren van de neringen hebben het voorzien van enig commentaar: Dekin ende Officeren van den vors Neeringhen hemlieden zelve corrigierende consenteren int royeren van dezen

² Ook dit artikel is volledig doorstreept.

den ghemeente rekeninghen ende bewijs te doene ten daghe ende plaetse als men van audts tijde die ghedaen heeft.

V Item dat men openbaerlic ende met openen cameren den ghemeente sal lesen alle de privilegen ende keuren deser stede ende danof verleenen elcker neeringhe copie auctentyc ten coste vanden selver stede. Ende dat men al zulcke privilegen als binnen Ghendt ghevonden ende ghelesen moghen zijn ten vordeele ende proffite deser stede ende ghemeente van diere, danof de zelve ghemeente ende neeringhen ooc copie te doen hebbene ten coste vanden selver stede in also verne als tselve doendelic es.

VI Item dat van nu voort an zo wanneer dat men tghemeente deser stede bij den neeringhen sal doen vergaeren, dat als dan de zelve ghemeente ende lieden van neringhen sullen alle tsamen moghen communicquieren ende als dan haer ghebesoingnierde ende resoluçie tsamen in eenen voyse, alzo zij nu hier doende zijn der wet te vertooghene bij taelman, sonder dat men meer distijncte, particuliere ofte ghesepareerde andworde werdt ghehouden over te draghene bij causen dat tselve ghecauseert heeft disionctie, twist ende groote beroerte onder de lieden van neeringhen ende der ghemeente deser stede.

VII Item ende omme tvermaken van den gouverneurs, te wetene de dekenen ende officiers vanden neeringhen deser stede, zo zullen alle jaere de afgaende gouverneurs ende dienaers vermoghen ter wetwaert te bringhene, zekere ghetal van ydoine ende notable persoenen, vry synde in de zelve neeringhen, danof ende van welcken so zullen mijne heeren Scepenen ghehouden werden te promoveerne, alsulcke persoenen als hemlieden ghelieven sal, omme dat toecommende jaer inde voors neeringhen te dienene, zonder eeneghe andre ende bij den afgaende officiers niet ghedenomeert in den selven dienst te stellene, ghereserveert de wullenwevers ende volders te vermakene, naer haude costume.

VIII IX Item dat men alle dofficien deser stede voort an niet meer en ghedoooghe te resingneerne ende zo haest als die versteerven zullen, dat men die verpachten om een zekere somme van gheld, tsiaers ten proffite van den selver stede, ydone persoenen haer leven lanc gheduurende zonder meer, ooc met condicien dat in den ghevalle de zelve pachters niet en bleven ydone, als bij oudden ofte andersints om de selve offien te bedienene, dat men die sal destitueren ende de zelve officien dan van nieus verpachten.

X Item dat men niemende meer en ghedoooghe wie hij zij, wesende in officien deser stede eeneghe onghelden te pachtene tsijnen proffite.

XI Item dat men van nu voort an den volcke doe corte expedie van rechte, zonder up incidenten ofte dierghelijcke saken delayen te nemene, ende dat schepenen zullen ghehouden zijn te houden staene ende vervolghene alle haere vonessen, indien zij betrocken werden, tharen coste, ende niet ten coste ofte laste van deser stede.

XII Item dat men van nu voort an so wel bij den scepenen als bij den vogden niet meer breedere ofte hoeghere sallaris van den ghemeente nemen noch heessen en sal, dan sulc als men van haudts tijden ghewone es van nemene of te betaelne, zo wel de cleercken, taellieden als scepenen ofte vogden boden.

XIII Item dat men de neeringhe van den vleeschouders deser stede openen sal, ende dat die elc coepen mach ghelijc men andre neeringhen coept, ten redelicken sallaris ofte dat de vleeschouders van buuten sullen moghen bliven slaende ende haerlieder vleesch te ventene ter plaetsen daer die nu staen ofte staen sullen up de caultsie vanden vorbourghen deser stede, ten horbore van den ghemeeneten insetenen, behaudene dadt goet lovelic vleesch zij dat sij vercoepen sullen, ende ooc trecht van onghelde deser stede danof betalen.

XIII Item dat men afstelle tcaylouthuus ende verpachten donghelt van den biere ende andere onghelden deser stede, up ynckel ongelt, ende dat den ghemeenen man tselve pachten ofte hueren mach, bij verhooghene, ende also men tselve van audts tijden placht te doene.

XV Item dat men de brauwere deser stede ghedooghe haer bier te tappene ende sate te stellene indient hemlieden belieft, nemaer en sullen niet vermoghen andre sorte van biere te brauwene dan van VI deniers paris den stoep, dwelc de tappers alleene zullen vermoghen te vercoepen VII deniers paris den stoep.

XVI Item dat men van nu voort an gheen presentwijnen meer en gheene noch en presentere ten coste van den stede ofte der ghemeente van diere, zonder tconsent bij overeendraghene van Scepenen, Raedt ende communmeesters deser stede.

XVII Item dat alle de cloesters deser stede sullen nu voort an dooghen ghebuerlicke oncosten ende onghelden, ten zij hebben octroy ofte privilegien ter contrarien, de welcke in dien ghevalle zij ghehouden sullen zijn den gouverneurs ende ghemeente deser stede te tooghene, ende hemlieden danof copie auctentyc te verleene.

XVIII Item dat men sal laeten incommen alle de ghone die hem sauden moghen gheabstenteert hebben, om eeneghe worden bij hemlieden gheseijt ten proffite van den ghemeente deser stede, zonder te diere causen yet te mesdoene, nochte ooc den ghenen die naermaels zouden moghen gheaccuseert werden als upsetters ofte beghinders van beroerte ende vergaderinghe gheweest hebbende, ofte ooc van hem vervordert thebbene te spreken vor tghemeente ofte yet voortghestelt in vordeele van den de ghemeente van diere.

Vertooghen voorts de lieden van neeringhen ende de ghemeene insetenen deser stede, hoe dat zij onlanx leden supplierden ende oedmoedelic versochten zekere pointen ende articelen zeere orbore ende noodsakelic, hemlieden gheottroyert ende gheaccordeert thebbene, omme de welvaert deser stede, ulieden, mijn heeren overghegheven bij gescrijfte ende goeden verclaerse, zo zij nu anderwaerf ende yterativelic doende zijn, de welcke hemlieden naer deliberacie van Rade daer up ghenomen metten notable deser stede, in partien instantelic gheaccordeert waeren, danof ende van welcken accord zij nu versoucken ende bidden, oedmoedelic hemlieden te verleene acte ende copie vanden zelven overghevene, metten appostillen up de marge van elcken daer up gestelt, auctentyc ende wettich onder den seghele deser stede, ende vorts dat ulieden, mijn vorn heeren, ghelieve daer toe te voughene ende amplierne dese ende achtervolghende pointen ende articelen, de welcke zij bij laste van ulieden, mijn heeren, van nieu ghestelt hebben, als de selve ooc bevindende te zijne orborlic ende noodsakelic den insetenen, ende ooc proffitich deser stede. Biddende die ooc van ghelijcken hemlieden te accorderene

in also verne als tselve es in ulieden vermoghen ende dat die redelic ende orborlic werden bevonden tsijne ten proffite vanden lieden vanden neeringhen ende deser stede. Ende indien dat ghylieden, mijn vorn heeren, bevindt eeneghe pointen staende ter kennesse ende dispoicie van onser harden, gheduchten Heere, dat ghy de selve met ulieder advis in vordeele ende appaisement van desen ghemeente, wilt senden te hove, ende danof dandworde ende accord te doene soliceerne ten coste ende metten goede deser stede.

XIX Eerst ende alvoren dat scepenen van jaere XVe XXXVI kennen ende lyden dat sij abuselic ende impertinentelic jeghens ende zonder den wetene, dancke ofte consente vanden vors ghemeente, zekere octroy gheimpetreert hebben omme dongelt deser stede up ende af te stellene ende houdene in dobbelen loope ende dat sij van dien niet meer en useren noch hem behelpen en sullen over hemlieden ende heuren naercommers in den eenwicheyt, up verbant van haerlieden persoene ende up al thaerlieden nemmermeer van ghelijcken te doene ende tselve in diere voughen doen bij nieuwen octroye attereren ende confirmeren haer vors abuus ende supreptive impetracie ende danof den neeringhen elcken bijzondere doen expedieren acte ofte copie auctentyc, zonder der stede ofte den ghemeente cost, ende voorts de selve impetrerers staende ter corectie naer recht ende bevind van der zake.

XX Item dat men vor stadhuus in ghescrifte uuthanghe auctentyc trecht van den loone bij goeden verclaerse, van den maertscepe tusschen Audenaerde ende Doornijcke, ten fine dat elc mach weten wat sallaris dat men schuldich is te betaelne, vor de vrecht van allerande goet, dat men tscepe doende es.

XXI Item dat mijne heeren van der Wet sullen ooc stellen ende tauxeren eenen ordinairen redelicken sallaris, vor den welckken alle lieden incommende bij nachte binnen deser stede, zowel de vrempe als de insetenen te peerde, te voete ofte te waghene, in tijde van payse, zullen moghen ghedient zijn ende inghelaten werden, ghemeerct de groote exactie die vortijts ende noch daghelicx de sluters deser stede daer inne gheuseert hebben.

XXII Item dat ooc mijne heeren van der Wet ende gouverneurs van deser stede ten coste van diere ende commoditeyt van der ghemeente, so vele doen alz dat men binnen deser stede usere eenen sekeren ende ordinaren taux, so wel int administreren van den Sacramente van den huwelicke als van den uutfaerde, luudinghe ende alle andre sermonien ancleven ten huwelicke ende funeralien, ghemeerct dat ooc de selve insetenen te diere causen ende omme de diverse dekenen, die hier zijn binnen deser stede grootelicx ghetraveliert zijn.

XXIII Item dat men nu voort an alle jaere sal verpachten trecht van den thiende pennync deser stede bij subhastacien, ende den meesten danof biende, metten andren onghelde.

XXIII Item dat men vaste ende coroberere alle de tsaerters ende privilegien van der neeringhen deser stede bij vonesse van scepenen ende danof elcker neeringhe expediere acte onder den seghele, ten fine ende zonder dat die van nu voort an meer sullen staen tot eeneghe verminderinghe, verranderinghe ofte nieutinghe, ten waere dat sij bevonden waeren te zijne jeghens tghemeen proffijt ende welvaert deser stede, in welcken ghevalle so sal men die corrigieren ende altijts nieuten doen, naer recht ende orbor van de sake.

XXV Item dat men alle lieden, de welcke hebben zekere processen, tzij inden hooghen Raed ofte eldere, daer hier de stede mede gevoucht mach hebben ende metter stede goed die helpen volghen, dat men de selve persoenen nu ende hier naer late vervolghen haer proces, thaeren coste alleene.

XXVI Item dat men voort an alle jaere sal doen caultsieden allomme daert van noode werdt de herweghen tenden der caultsien deser stede, te wetene te Bevere, te Luepeghem, onder Edelaer ende eenaemstrate, daer toe dat men induceren sal de ghelande van diere, ende zonderlinghe mijnen heere den prelaet, omme van ghelijcken te doene also verne alst hem sal moghen angaen, ten fine dat allerand goet, ende zonderlinghe tcoorne commende uutten Land van Aelst ende alle andre victaillen, te bet ende aysierlicker ende te mindren coste van vrechte mach ghebrocht werden te deser steden, ghemeerct dat de quade wegghen causeren ende beletten tfrekenteren ende toebringhen van den selven victaillen ende dat men die vele te dierdere moet coopen.

XXVII Item dat men voort an alle cloosters sal verbieden voort an meer eeneghe neeringhe te doene, ghemeerct dat tselve es gesciet grootelicx ten detrinemente interreste ende achterdeele van den lieden van neeringhen deser stede.

XXVIII Item dat de gheestelicke persoenen sullen waken ofte doen waeken, tharen thoere ende coste, ter bewaernesse van den stede, ghelyc alle andre insetenen.

XXIX Item dat men thantvolmeels dwelc heffen de parteniers van den muelenen deser stede voor an sal heffen ten proffijte ende employeren ten onderhoudene van den ghemeenen aermen deser stede, ghemeerct dat tselve vortijts gheaccordeert was ende bij den ghemeente ghegheven ten onderhoudene van den vondelinghen deser stede ende dat de selve nu ghehouden werden metten aermen goed, zo zij van langhe tyden gheweest hebben, hoewel de selve porteniers tselve hantvolmeel altijts ghexigiert ende daer af gheprofiteert hebben, danof trestoor hemlieden ghecommitteert werdt te doene thaerer discretien, indien zij tselve zonder actie ofte tijtele ghebruuct

ende ontfanen hebben, ende dat zij doen hanghen belanchen omme der lieden graen te ontfane ende leverne bij ghewichte.

XXX Item dat de wethouders ofte regierders deser stede voort an niet meer en sullen ten coste van diere moghen vervolghen, vercrijghen ordonneren ofte statueren eeneghe saken van imposten ofte eenegherande ander saken commende ten laste, grieve, detrinemente acherdeele ende interreste deser stede ofte ghemeente van diere, tensy dat de tselve eerst ende alvoren sowel bij den notable als onder de lieden van neeringhen ghecommunikiert zij gheweest ende bij den meerdren deelen van hemlieden gheaccordeert ende geconsenteert, dwelcke in sulcken wijz ende in diere voughen also ende bij meerdren deele van den neeringhen gheaccordeert zijnde, alsdan te houdene zijn sal vor een ghemeen generael consent ofte accord.

XXXI Item ende voort en sullen scepenen deser stede niet meer moghen vergaeren ten coste van diere, ofte eeneghe extraordinare maeltijden te stichtene ten coste van den selver stede, meer dan de maeltijt van den Sacramensdach ende ter kerssavent waerhede, ten welcken daghe zij hebben sullen van der steden goed telckent de somme van XXVIII Vlaamse grooten ende ten daghe als men de Wet vermaken sal, zo zullen de commisen deser stede de maeltijt selve besorghen ende furnieren ten coste van diere naer de gheleghentijt van den tijd.

XXXII Item ende zo wanneer dat scepenen ofte de commisen deser vors stede behouftich werden van den Rade deser stede, dat men de selve van den Rade niet meer particulieren dachvaerden en sal, maer dat men sal luuden telckent als dies van noode werdt de clocke daer toe gheordonneert, ghenaempt *Mantin*, ende die gheluudt zijnde, zo werden alle de ghone, zijnde van den Rade, ghehauden daer te compareerne up de boete van III lib.par., te deelene in drien: deen derde de heere, dander den wroughere ende terde den aermen deser stede, nemaer en sullen de zelve lieden van den Raede voort an van tselve compareren niet meer ghesallariseert werden.

XXXIII Item dat men van nu voort an, ende alle jaere omme tvermaken van den Wethouders ende vogden deser stede, zo sal men bij den Rade ende dekenen van den neeringhen deser stede verkiesen XXVIII notable ende onghelasterde persoenen, de welcke men sal bij gheschrifte overgheven den commissaessen gheordonneert totten vermakene van den vors scepenen ende vogden, omme daer uute te makene ende kiesene de twee vors bancken.³

XXXIII Item dat men voort an verbiede ende interdicere alle voorcoep van alle waeren, zonderlinghe van al tgoet dat up de maerct daghen thooft ter Maerct waert heeft, dat niemant wie hij zij hem en vervordere te coepene ofte up te slaene tot wat plaetsen dat sij, dan up de Maerct, ende ten tijde daer toe gheordineert, dit up groote peynen ende amenden van gheld ofte aerbitrale pugnicien, waer bij den ghemeente grootelicx gheinterdiceert werdt.

XXXV Item dat men van nu voort an late ghebruucken, vrij sijnde ende joysseren, Jan Maroten, filius Coelaerts, van den officie bij hem ghecocht ende betaelt totter somme van hondert ponden grooten, jeghens Anthonis Robbins, aengaende dmynen van den seevissche, also de zelve Anthonis ghebruuct heeft zonder daer af pacht ofte hueringhe voort an te ghevene. Ofte bij ghebreke van dien dat men hem zijne vors penninghen doe weder hebben.

Overbrocht ter lettrine van Scepenen de voors stede van Audenaerde, bij den dekenen ende officieren van allen den neeringhen deser stede, in presentie van den Raede, den laesten octobris anno XVc neghen ende dertich.

Responsiven gheconciert te stellene bij den capitain, scepenen ende Raede deser stede van Audenaerde, hier onder geschreven up de articlen bij den XVe neeringhen deser stede, overghegheven ende versocht vulcommen thebbende.

---

³ Artikel is doorstreept.

Up deerste, den capitain, scepenen ende Raedt deser stede verclaeren dat ghemeerct dat deser stede ende tcasteel toebehooren der K.Mt als zijn patrimonie, remitteren tinhouden van den zelven eersten article in zijnder edele dispositie, niet min scepenen ende Raedt consenteren in tinhouden van dien, alsoe verne alst hemlieden anneghaet ende moghelyc es.

Up IIde article, scepenen ende Raedt verclaeren dat zij anders niet en weten, zij en meenen tinhouden van deser vulcommen hebbende, anghезien dat zij de artillerye alomme ter defensie van der stede ende ghemeente van diere up torren, muraillen ende andere behoufvelijcke plecken, bij ordonnantie van den capitayn ghestelt ende ghecommitteert hebben.

Up IIIe article, remitteren tinhouden van desen in de K.M.t ofte in zijnen Stedehaudere.

Up IIIIe scepenen ende Raedt bevindende dit article breedere gheextendeert wesende dan teffect van desen by zeker voorghaende article bij den ghemeenten overghegheven daer up dat *fiat* ghestelt es gheweest, ende dat mids dien dit jeghenwordelijc article breedere touchiert ende concerneert de hoocheyt ende tvermoghen van der K.M., onsen gheduchten Heere ende naturelijcken Prince, so est dat zij hier up verclaeren dat hemlieden tzelve dunct meer staende, ter dispositie van zijnder M.t dan tot haerliedere, bij den welcken zoe zijn zij wel van advise tzelve zijnder M.t te kennen te ghevene ende tinhouden van dien bij suplicatie te supplierene ende recouwerene naer haerlieder vermoghene. Niet min Scepenen nu wesende, consenteren bij voorme van provisien ende zonder prejuditie van der Hoycheijt van der K.M.t, dat men van nu kiezen zal viere commissarissen, notabele personen, twee uutten Raede ende twee uutten neeringhen, de welcke Scepenen voors consenteren ende autoriseren zullen omme te verstaene ten instructien ende dispositien van den weercke deser stede, tot dat daerup breedere in voorsien werdt.

Up Ve, scepenen ende Raedt verclaeren dat zij tinhouden van desen vulcommen hebben zoe verne alst annaghaet tlesen van de privilegien ende cueren bij deser stede, ende alsoe verne alst den anderen poincten anneghaet dat de neeringhen distinctelijck overgheven wanof dat zij copie begheeren te hebbene, men zal danof debvoir doen, wel verstaende dat zij gheene onnoodighe en begheeren, omme coste te schuwene.

Up VIe fiat

Up VIIe fiat, behaudens dat zij dobbel ghetal daer toe van den ydoinsten ende notablesten overgheven, omme bij der wet daer uute ghestelt te zijne naer haerlieder discretie.

Up IXe consenteren, behaudens dat zij ydoine zij.

Up Xe scepenen ende Raedt voorn zijn wel van dien advise noch ooc bij interposite personen noch anderssins.

Actum den Vn novembris anno XXXIX, voor der noenent, in presentien van den Heere van Schoorisse, capitayn, Jan Van der Meere, Jan van den Meere, Willem Cabillau, Jooris de Curte de jonghe, Gheerardt de la Riviere ende Joos van Heylbrouck, als scepenen der zelve stede, metgaeders in de presentie van Jacop van der Varent, Nicolas Savarys, Jan Le Poivre, Jacop van Lummene, Jan van Clesseneere, Joos Cabillau, Joos Van der Meere, Pieter van Gheersdaele, Jan Pochon, Jooris De Curte d'Aude, Willem Van der Heyden, Jacop Van den Bossche, Anthonis van Quickelberghe, Michiel van Quickelberghe, Arendt Rullins d'aude, Pieter de Moor, Pieter Casteleyn, Jacop de Deckere, Adriaen Van der Straeten, Jocop de Beaumez, Raesse Van der Brugghen, alle Raedt den voors stede, die alle omme de voors zaeke overgheroupen zijn gheweest ten voors daghe ende jaere.

Up XIe article verclaeren scepenen ende Raedt dat, annaghaende van curte expeditie te doene dat zij elck van hemlieden daer toe wel willen imployeren naer haerlieder vermoghene, nemaer ten pointe van den processen in

materie van betrecke te haudene staende ende vervolghene thaerlieden coste, verclaeren bij voormen van advertissementen; hoewel dat bij voorghaende versouck hemlieden zelve gheconsenteert es, dat nochtans zij met den Raede daerup ghecommuniquieert hebbende, bevinden daer inne gheleghen vele ende diversche groeten griefven die daer uute zouden moghen spruten, alswaer bij hemlieden dunckt dat beter ende expedienter waere te achtervolghene de aude costume, omme alle scrijfen te schuwene, want men niet te cortere recht vercrighen zoude, nemaer vele langhere ende costelijcker, tot groeten griefne van elcken, zoe men in tijden ende wijlen breedere vertooghen zal, commende in conversatien met lieden hemlieden dies verstaende.

Up XIIe verclaeren scepenen ende Raedt dat hoewel bij voorghaende articlen in effecte van desen *fiat* ghestelt es, ghemerct dat tzelve zou generael spreect, bij den welcken zij daer uute gheen verstant nemen en connen, ten waere zelve hier affe breedere verclaerst doen van tghuendt dies zij hemlieden doleren ende begheeren thebbene.

Up XIIIe, scepenen ende Raedt verclaeren anghesien dat dese zaeken in processe staen, dat men behoort recht te ghenietene, zonder dat men vermach, hangende de zelve letispententie, yet attemperene ofte innoverene, niet min zullen scepenen scheeden uuten processe ende desavoueren de pruceduren die uute naeme van haere voorsaeten zouden moghen daer inne ghedaen gheweest hebben.

Up XIIIe ende XVe, scepenen ende Raedt veclaeren, dat zij daer inne gheprocedeert hebben alzo verne alst hemlieden moghelyc es gheweest totten daghe van hedent, bij advise van ghecommitteerden van den neeringhen.

Up XVIe scepenen ende Raedt consenteren.

Up XVIIe scepenen ende Raedt zijn van advise dat den cloesters van deser article elcken extract gheven zal, omme tzelve bij hemlieden ghezien, daer up te hooren haerlieder redenen van defencien ende oppositien.

Actum ter presentien van den voors capiteyn, scepenen ende Raeden vooren ghenoompt, ten voors daghe naer der noenen, die aldaer alle bij ende present zijn gheweest, ende ter presentien ooc van Jacques de Wargny, Jan Elias ende Maerq de Langhe, ooc Raedt der zelve stede, metgaeders ten bysine van den Heere van Laerne, Christoffels Buridan ende Stevin van den Ryne, als edele ende ghegoedde mannen ooc daer over gheroepen ten voors daghe naer der noenen.

Up XVIIIe scepenen ende Raedt verclaeren dat daer up tanderen tijden appostille ghegheven es, ende midsdien aggreeren wel als noch ten inhoudene van diere, alzo verne alst in hemlieden es ende hemlieden anneghaet, ende omme dieswille dat in dandere appostille verclaert staet dat den Baillu mede gheconsenteert heeft als doen noch Bailliu wesende ende exercitie hebbende, danof die hem sichtent bij eeneghe van den ghemeente es, so verclaerst edele ende weerde, mijn heere van Schoorisse, als capitayn nu hier present wesende dat hij hem dies niet anne en draecht, nemaer remitteert tzelve in de dispositie van der K.M.t

Up XIXe scepenen nu wesende, metgaeders dan Raedt deser stede hebben van deser article de lecture ghegheven Jacop Van der Varendt, Jan van Secleyn, Jooris de Curte d'aude, Pieter Casteleyn, Jacop van Bossche, Adriaen Van der Straeten ende Jan Elias als scepenen deser stede gheweest hebbende van den jaere XVe zesse ende dertich, daerup dat zij alle te saemen ende elck bijzondere, verclaeren dat haerlieder intentie es gheweest ende dat zij overzulck last ghegheven hebben den ghuenen die solliciteurs van den octroye, dies dit article mentioneert, gheweest ende vercreghen hebben, dat zij een nieuwe octroy naer duutwijzen van den audden vercrighen zouden, ende dat bij advise van den Raede deser stede die zij daer te vooren overgheroupen hadden, mids welcken indien de zelve solliciteurs anderssins ghesolliciteert ofte vercreghen hebben, zoe behooren de zelve solliciteurs ende impetranten tzelve te verandwoorden zoe hemlieden te raede werdt.

Actum den VI In Novembris anno XXXIX, in de presentie van voors capiteyn ende andere lieden van den Raede voren ghenoompt, metgaeders in de presentie van den voors ghegoedde mannen ende van Jan van Heurne ende van Jooris van Budsele.

Up XXe, scepenen ende Raedt zijn van advise dat men copie van den auden auden taxe vercrighen zal ende die communicieren ende amplieren ter welvaert van den ghemeenten met den coopliden ende andere mannen hemlieden dies verstaende, ende danof bij supplicatie ende requeste der K.M.t adverteren ende supplieren omme danof redelijcken taux te hebbene, ghemeerct dat de K.M.T in verpachten van den maertscepe de hylft proffiteert, al dwelck men vulcommen zal, eyst moghelijc, alear den pacht van den maardscepe expireren zal, twelcke wesen zal binnen eenen jaere tyts ofte daer omtrent, ten fine dat de pachters daer up haerlieder huringhe maeken moghen.

Up XXle verclaeren dat danof tanderen tijden ordonnantie ghemaect es, danof de copie men hier anne ghehecht heeft, de welcke ghylieden oversien zult ende danof ulieden advies ende intentie overgheven.

Up XXIIe, scepenen ende Raedt verclaeren dat zij wel van advise zijn hier affe provisie te versouckene an de byscoppen van den dekenien ende daer inne zal procederen naer haerlieder vermoghen dat daerup policie ghestelt werdt. Ende in ghevalle de biscoppen daer inne niet en voorsien, zullen danof der K.M.t. ooc adverteren ende supplieren omme daerup ordonnantie te hebben, behaudens dat ghy alvooren de poncten ende articlen van den griefnen overgheeft omme tvoors vulcommen te werden.

Up XXIIIe verclaeren scepenen ende Raedt dat zij van advise zijn dat men den thiende pennighen deser stede ne gheensins verpachten en zal , uut zeker oirboorlicke causen hemlieden purende, nemaer indien datter commisen ghestelt werden, zoe zouden wel van advise zijn dat die danof den administratie hebben zouden, behaudens dat zij gheene compositie van thienden pennighen en zouden moghen doen zonder expressen consente van der Wet, ende bij overeendraghene van den Raede, die daer vooren ghehouden werden gheroupen te zijne, ende hemlieden daer naer te reghelene.

Up XXIIIe article scepenen ende Raedt verclaeren, hoe dat zij van gheene meeninghe en zijn noch gheweest hebben de chaerteren ende privilegien, hier inne ghementioneert, te abroghueren, werenrouppende ofte verminderene, ende over zulck consenteren wel dat men haerlieder voors charteren ende statuten niet veranderen en zal ten waere dat daer eeneghe meerckelijke causen bevonden waere bejeggende den ghemeenen oirboir desen stede, in welcken ghevallen men zal tzelve moghen veranderen ende wederroupe en ende corrigierene bij advise van bailliu, scepenen ende den gheheelen Raede deser stede, bij overeendraghene van elckanderen, met rijpe deliberatie ende anderssins niet.

Up XXVe verclaeren scepenen ende Raedt dat hier af alvooren breedere verclaers doe van wat processen dat zij meenen, omme dat ghedaen, daer up ghedaen te zijne zoe dat behooren zal.

Up XXVIe scepenen zijn wel vulveerdich de caughtien deser stede alzo verne als hemlieden die bestrecken, te reparerene ende onderhaudene naer haerlieder besten vermoghen, ende anneghaende den heere wegghen buuten den limiten van den caughtien van diere, zullen daer toe pijnen te induceren den ghelanden ten besten dat zij connen.

Up XXVIIe verclaeren scepenen ende Raedt dat hemlieden dunct dat de cloesters binnen deser stede zoe lettere faits doen, dat onredelic zijn zoude dat men hemlieden danof empesschement daede, ende dat meer es, zoe dunct hemlieden dat in hemlieden niet en es hemlieden danof tvoors empesschement te doene als tzelve staende alleenelijck ter dispositie van der K.M.t.

Up XXVIIIe verclaeren dat daer inne bij edicte voorzien es, daer naer dat de gheestelijcke personen hemlieden reghelen.

Up XXIXe verclaeren scepenen ende Raedt, ghemerct dat men niet wel vermach te ordonnoren onghehoort partie, dat zij van advise zijn den portchioniers van desen article extract over te ghevene, omme dat bij hemlieden ghezien, daer up te hooren haerlieder redenen van defencie ende als dan gheordonneert te zijn zoe dat behooren zal, niet annopende den balanchen te hangene, zoe dunct hemlieden tzelve wel oirborlyc zijnde, ende midsdien zullen hemlieden tzelve ordonneren te vulcommene.

Up XXXe verclaeren scepenen ende Raedt, ghemerct dat dit article zoe generael spreect, ende dat zij midsdien niet en connen bemoeden wat men daer mede meent, dat hier affe breedere verstandt bij goede verclaerse overgeheve, zulck als zij begheeren vulcommen thebbene, omme alsdan daer up ghedaen te werdene zoe dat behooren zal.

Actum in presentien van den voors scepenen ende den voors Raede ende andere mannen vooren ghenoompt, ende in presentie van Mer Philips van Heurne ende Franchoys van der Moeten.

Up XXXIe verclaeren scepenen ende Raedt, angaende de presentatie van den zelven neeringhen, zijn van advise omme de here deser stede dat ten coste van diere, de Sacramentsdach maeltijt houden zal totter somme van XXXVI lib.par. ende niet hooghere, ende up de octave totter somme van XII lib.par., ende mids welcken zal men voort anne gheene kerstavontmaeltijt noch andere maeltijden meer hauden ten coste deser stede.

Up XXXII verclaeren scepenen ende Raedt dat zij wel accorderen dat men voort anne ter vergaderinghe van den Raede *Mantin* luden zal, in welcken ghevalle zij gheerne commen willen, ende indien zij niet en commen, zoe zal men vermoghen hemlieden tontbieden up al dat zij haudende zijn van Heere en van Wette, zoe men van allen auden tijde ghewoone es van doene. Ende anneghaende van sallaris, zijn wel te vreden danof niet thebbene, nemaer en willen hemlieden niet verbinden tot peyne pecuniaire.

Up XXXIIIe verclaeren scepenen ende Raedt, ghemerct dat hemlieden dunct dat dit article touchiert de Hoocheyt van mijnen gheduchten Heere ende dat zij dies niet gheprivilegiert en zijn, so remitteren tverclaers van desen in de K.M.t ofte zijnen Commissarissen.⁴

Up XXXIIIe, scepenen ende Raedt verclaeren dat zij hier inne voorzien zullen naer haerlieden vermoghen, behaudens dat de neeringhen hemlieden int onderdhaut van dien employeren.

Up XXXVe, scepenen ende Raedt verclaeren dat dat zij van advise zijn hier affe te spreken met den gouverneurs ende armmeesters deser stede, metgaders met Jan Maroten ende met hemlieden over te commen bij voorme van appointementen ende niet van rechts wegghen, zoe men expedients vinden zal.

---

⁴ Deze apostille is, naar analogie met het artikel waar aan het refereert, doorstreept.

Copie

Voor Ulieden edele, weerde, wijse ende voorzienighe heeren, Mijn heeren den Capitain, Hoochbailliu ende Schepenen der Stede van Audenaarde.

Thooghen ende supplieren oetmoedelic ende versoucken bij rechte de goede ghemeente ende lieden van neeringhen deser stede, ulieden onderdanich dienaars ende insetenen hemlieden te willen octroyeerne ende accordeerne de poincten ende articelen hier naer vollghen in alzo verne als die redelic ende expediënt zijn omme tghemeen proffijit ofte welvaert deser stede ende den ghemeente van diere

Eerst ende alvooren verclaren de ghemeente deser stede dat zij niet en willen ghedooghen noch en consentieren nu noch hier naermaels eenich vrempt volc van wapenen ofte garnisoene hier inne te nemene ofte tontfaene, niet meer int casteel dan binnen deser stede zonder tconsent van de notabelen ende den selven ghemeente.

Item ende dat men alle de engienen deser stede ende der ghemeente toebehoorende hemlieden levere wel gheaffusteert ende ghefurneert van al dat hemlieden toebehoort omme mede de selve stede te bewaerne ende indient noot waere, te deffendeerne.

Item dat de Capitain ghedoooghe ende met hem neme int casteel deser stede alzo vele van onze ghemeenteneers ende ingheboorne poorters, als bevonden werdt nood huerbuerlic zijnde ende insghelicx den bourgoenschen torre metten ghemeente te doen mannene ter bewaernesse der zelve stede.

Item dat men sal verkiesen vier commisen, twee uuter poortrye ende twee uuten mannen van neeringhen ofte ghemeenteneers deser stede, notable persoenen wesende omme van nu voort an tgoet der stede continuelic te regierne, zo wel in ontfanghe als in uutghevene ende alle weercken ofte reparatien te doen doene haerlieder discretie, hoewel zij nochtans van grooten nieuwen weer zullen nemen advys ende deliberatie soewel vanden notabelen vanden Raad, als vanden dekenen ende officiers vanden neeringhen deser stede. Ende men sal de voors commisen van haerlieder laste van der stede goede redelic sallarieren ende men sal van den selven commisen alle jaere eenen den oudste ghedient hebbende, verlaten ende eenen nieuwen daer vooren anstellen, zulk als mijn heeren vander Wet verkiesen zullen uut drie notable persoonen die hemlieden bij slote van collatie bij den neeringhen daarp tsamen ghehouden *ghedermeet* ende bij geschrifte alle jaere ghegheven zullen werden ende zullen de selve commisen ghehouden zijn alle jare den ghemeente rekenighe ende bewijs te doene ten daeghe ende plaetse als men van audts tijden die ghedaen heeft.

Item dat men openbaerlic ende met oopenen cameran den ghemeente sal lesen alle de privilegien ende keuren deser stede ende danof verleenen elcker neeringhe copie authentijck ten coste vander selver stede. Ende dat men al zulcke privilegien als binnen Ghendt ghevonden ende ghelesen moghen zijn, ten voordele en proffijit deser stede ende ghemeente van diere, danof de selve ghemeente ende neeringhen ooc copie te doen hebbene ten coste vanden selver stede in also verre als tselve doendelic es.

Item dat men van nu voort an zou wanneer dat men tghemeente deser stede bij den neeringhen sal doen vergaren dat alsdan de zelve ghemeente ende lieden van neeringhen zullen alle te samen moghen communicieren ende alsdan haere ghebesoignerde ende resolutie tsamen in een voyse al zoe zij hier nu doende zijn der wet te

verthooghene bij taelman sonder dat men meer distyncte particuliere ende ghesepareerde andwoorde wordt ghehouden over te draghene bij causen dat tselve ghecauseert heeft disionctie, twist ende groote beroerte onder de lieden van neeringhen ende der ghemeente deser stede.

Item ende omme tvermaeken vanden gouverneurs te wetene de dekenen ende officiers vanden neeringhen deser stede zoe zullen de afgaende gouverneurs ende dienaars vermoghen te wetwaert te bringhene zekere ghetal van ijdone ende notabele persoonen vrij zijnde in de selve neeringhen danof ende vanden welcken soe zullen Mijne Heeren Schepenen ghehouden werden te promoveerne al zulck persoonen alst hemlieden ghelieven sal omme dat toecommende jaere in de selve neeringhen te dienene zonder eenighe andre ende afgaenden officiers niet ghedenameert in den selven dienst te stellene ghereserveert de wullenwevers ende volders te vermaekene naer houde costume.

Item dat men alle dofficien deser stede voort an niet meer en ghedoooghe te resigneerne ende soe haest als die versterven zullen dat men die verpachte omme sekere somme van ghelde tsiaers ten proffijte vander selver stede, ijdone persoonen haer leven lanck gheduerende zonder meer ooc met conditien dat inden ghevalle de zelve pachters niet en blijven ijdone als bij oude ofte andersints, ome de selve officien te bedienene dat men die sal destitueren ende de selve officien dan van nieus verpachten.

Item dat men niemende meer en ghedoooghe wije hij zij wesende in officien deser stede eenighe onghelden te pachten tzijnen proffijte.

Item dat men van nu voort an den volcke doe corte expeditie van rechte zonder up incidenten ofte dierghelicke saeken delayen te nemene. Ende dat scepenen zullen ghehouden zijn te houden staene ende vervolghene alle haere vonnesse indien zij betrocken werden tharen coste ende niet ten coste ofte laste van deser stede.

Item dat men van nu voort an soe wel bij den scepenen als bij den vooghden niet meer breedere ofte houghere sallarijs vander ghemeente nemen noch heeschen en sal dan zulc als men van audts tijden ghewoone es van nemene of te betaelne soewel de Clercken, Taellieden, als Scepenen ofte Vooghden-boden.

Item dat men de neeringhe vanden vleeschouders deser stede openen sal ende dat die elc coepen mach ghelic men ander neeringhen coept, ten redelicken sallarijs ofte dat de vleeschouders van buuten zullen mueghen blijven staen end haerlieder vleesch te ventene ter plaetse daer die nu staen ofte staen zullen up de caultsiede vanden voorbourghen deser stede ten hoorboore vanden ghemeente insetenen behaudens dat goet lovelic vleesch zij dat zij vercoepen zullen ende ooc trecht van onghelde deser stede danof betalen.

Item dat men afstelle tCajjloothuus ende verpachten donghelt van den biere ende ander onghelden deser stede op ijnckel onghelt. Ende dat den ghemeenen man tselve pachten ofte hueren mach bij verhooghene ende al soe men tselve van audts tijden plach te doene.

Item dat men de brauwens deser stede ghedoooghe haer bier te tappene ende sate te stellene indient haerlieder belijft. Nemaer ij zullen niet vermoghen ander sorte van bier te brauwene dan van VI deniers parasys den stoop, dwelc de tappers alleene sullen moghen te vercoopen VII deniers parasys den stoop.

Item dat men van nu voort an gheen presentwijnen meer en gheve noch en presentere ten coste van der stede ofte der ghemeente van diere zonder tselve eerst ende al vooren bij accorde ende slote van collatie van alle de neeringhen gheconsenteert te zijne.

Item dat alle de cloosters deser stede zullen van nu voort an dooghen ghebuerlicke oncosten ende onghelden tenzij dat zij hebben octroy ofte privilegien ter contrarien, de welcke indien ghevalle zij ghehouden zullen zijn den gouverneurs ende ghemeente deser stede te tooghene ende heurlieden danof copie aucthentyc te verleenene.

Item dat men sal laten incomen alle de ghone die hem sauden moghen gheabsenteert hebben, omme eenighe woorden bij hemlieden gheseyt ten proffijte van de ghemeente deser stede zonder te diere causen yet te mesdoene nochte ooc den ghenen die naermaels zouden mueghen geaccuseert worden als upsetters ofte beghinders van beroerte ende vergaderinghe gheweest hebbende. Ofte ooc van hem vervordert thebbende te spreken voor tghemeen ofte yet voortghestelt in voordeele van de ghemeente van diere.

Vertooghen voorts de lieden van neeringhen ende de ghemeene insetenen deser stede, hoe dat zij onlanx leden supplierden ende ootmoedelic versochten zeker poincten ende articlen zeer oorboore ende noodsaekelic hemlieden gheoctroyeert ende gheaccordeert thebbene, omme de welvaert deser stede .

Ulieden, Mijn Heeren, oveghegheven bij gheschrifte ende goede verclaerst zou zijn nu anderwaerf ende itirativelic doende zijn die welcke hemlieden naer deliberatie van Raede daerup ghenomen metten notabelen deser in partien instantelic gheaccordeert waeren, danof ende van welcken accorde zij nu verzoucken ende bidden oetmoedelic hemlieden te verleenene acte ende copie vanden selven overghevene metten appostillen up de marge van elcken daer up ghestelt auctentijc ende wettich onder den seghele deser stede ende voorts dat Ulieden Mijn voornoemde Heeren, ghelieve daer toe te voughene ende amplierne dese andere achtervolghende poincten ende articlen de welcke zij bij laste van Ulieden Mijn Heeren van nieus gestelt hebben. Als de selve ooc bevindende te zijne oorboorlic ende noodsaekelic den insetenen, ende ooc proffijlich deser stede biddende die ooc van ghelucken hemlieden te accordeerne in al so verne alst tselve es in Ulieder vermoghen ende dat die redelic ende oorboorlic werden bevonden, tziene ten proffijte vanden lieden vanden neeringhen ende deser stede.

Ende indien dat ghyliden Mijn voornoemde Heeren bevindt eenighe poincten staende ter kennesse ende dispositie van onser harden geduchte Heere dat ghy de selve met Ulieder advijs in voordele ende appaisementen van deser ghemeente wilt zenden te hove ende danof dandwoorde ende accord te doen solliciteerne ten coste ende metten goede deser stede.

Eerst ende alvooren dat scepenen vanden jaere XVc XXXVI kennen ende lieden dat abusivelic ende impertinentelic jeghens ende zonder den wetene dancke ofte consente vander voorseide ghemeente sekere octroy gheimpretreert hebben omme donghelt dese stede up ende af te stellene ende houdene in dobbelen loope, ende dat zij van dien niet meer en useren noch hem behelpen en sullen over hemlieden ende haeren naercommers in der eeuwicheyt up verbandt van haerlieder persoon ende up al thaerlieder, nemmermeer van ghelucken te doene ende tselve in dier voughen doen bij nieuwen octroye attesteren ende confirmeren haer voorseide abuus ende subreptive impetratie. Ende danof den neeringhen elcken bijzonder doen expedieren acte ofte copie auctentyc zonder der stede ofte der ghemeen cost. Ende voorts de selve impetrerers staende ter correctien naer recht ende bevindt vander saeke.

Item dat men voor stadhuus in geschrifte uuthanghe aucthentijch trecht van den loone, bij goede verclaerse vanden maertscepe tusschen Audenaerde ende Doornicke, ten fijne dat elc mach weten wat salarijs dat men schuldich es te betaelene voor de vrecht van allerande goet dat men schepe doende es.

Item dat Mijn Heeren vander Wet zullen ooc stellen ende taxeren eenen ordinairen redelicken sallarys voor den welcken alle lieden incommende bij nachte deser stede zoe wel de vreende als de insetenen te peerde te voete

ofte te waghene, in tijde van payse zullen mueghen ghedient zijn ende inghelaten werden, ghemeerct de groote exactie die voortijts ende noch daghelix de sluters deser stede daer inne gheuseert hebben.

Item dat ooc Mijne Heeren vander Wet en de Gouverneurs deser stede ten coste van diere ende commoditeit vanden ghemeente soe vele doen als dat men binnen deser stede usere eenen sekeren ende oordinairen taux, soe wel in administreren van de Sacramente van den Huwelicke als van de Uutfaerden, Luudinghen ende alle andere Seremonien anclevende ten Huwelick ende Funeralien, ghemerct dat ooc de selve insetenen te dier causen ende omme de diveersche Deken en die hier zijn binnen stede grootelincx ghetravelliert zijn.

Item dat men van nu voort an alle jaere zal verpachten trecht vanden thiende penninck deser stede bij subhastacien ende den meesten danof biedende metten anderen ongheld.

Item dat men vaste ende corroborrere alle de tsaerters ende privilegien van den neeringhen deser stede bij vonesse van scepenen ende danof elcker neeringhe expediere acte onder den zeghelen ten fijne ende sonder dat die van nu voort an meer zullen staen tot eenighe verminderinghe, veranderinghe ofte nieutinghe, ten waere dat zij bevonden waeren te zijne jeghens tghemeen proffijt ende welvaert deser stede, in welcken ghevalle soe sal men die corrigieren ende al te nieuten doen naer recht ende oorbore vander saeke.

Item dat men alle lieden de welcke hebben zekere processen, tzij inden hooghen Raedt ofte eldere daer haer de stede mede ghevoucht mach hebben ende metter stede goede die helpen volghen dat men de selve persoonen nu ende hier naer late vervolghen haer processen thaeren coste alleene. Ende voorts dat men hemlieden doe restitueren al zulcke pennighen als bij der rekenighen deser stede men bevinden sal daer inne verleyt te zijne.

Item dat men voort an alle jaere sal doen caultsieden alomme daert van noode werdt de haerweeghen thenden der caultsieden deser stede te wetene, te Bevere, te Luepeghem onder Edelaer ende Eenaemstraete, daertoe dat men induceren sal de ghelandoende van ende zonderlinghe Mijnen Heeren den Prelaet omme van ghelijcken te doene al soe verne alst hem sal moghen angaen, ten fijne dat allerande goet ende zonderlinghe tcoorne commende uutten lande van Aelst ende alle ander victaillen te bet ende aiserlicker ende te minderen kosten van vrechte mach ghebrocht werden te deser steden. Ghemeerct dat de quade wegghen causeren ende beletten tfrequenteren ende toebringhen vanden selven victaillen ende dat men die vele te dierdere moet coopen.

Item dat men voort an alle cloosters sal verbieden voort an meer eenighe neeringhen te doene ghemeerct dat tselves es geschiet grootelincx ten detrinemente, interesse ende achterdeele vanden lieden van neeringhen deser stede.

Item dat de gheestelicke persoonen zullen weaken ofte doen waeken, thauen thoere ende coste ter bewaernesse vander stede ghelijc alle andere insetenen.

Item dat men handtvolmeels dwelc heffen de partheniers van den muelenen deser stede voort an sal heffen ten proffijte ende employeren ten onderhoudene van den ghemeenen aermen deser stede, ghemeerct dat selve voortijts gheaccordeert was ende bij der ghemeen ghegheven ten onderhoudene van den vondelinghen deser stede. Ende dat de zelve nu ghehauden werden metten aermen goede zoe zij van langhe tijden gheweest hebben, hoewel de zelve portheniers tselve handtvolmeel altijs gheexigeert ende danof gheproffiteert hebben danof trestoer hemlieden ghecommitteert werdt te doene thaerer discretien indien zij tselve sonder actie ofte tijtele ghebruuct ende ontfaen hebben. Ende dat zij doen hanghen balanchen omme der lieden graen te ontfaene ende leverene bij ghewichte.

Item dat de Wethauders ofte Regierders deser stede voort an niet meer en sullen ten coste van diere moghen vervolghen, vercrijghen, ordonneren ofte statueren eenighen saeken van imposten ofte eenigherande ander

saeken, commende ten laste, grieve, detrinemente, achterdeele ende interesse deser stede ofte ghemeente van diere. Tzij dat selve eerst ende alvooren, soe wel bij den notablen als onder de lieden van neeringhen ghecommunikiert zij gheweest ende bij meerderen deele van hemlieden gearccoordeert ende gheconsenteert dwelcken en zulckx wijs ende in dier voughen alsoe ende bij meerderen deele van den neeringhen gheaccordeert zijnde, als dan te houdene zijn sal voor een ghemeen generael consent ofte accordt.

XXXI.

Item ende voort an zullen scepenen deser stede niet meer moghen vergaren ten coste van der stede ofte eenighe extraordinaire maeltijden te stichtene ten coste vander zelve stede, meer dan de maeltijts van den Sacramentsdach ende ter Kerssavont-waarhede ten welcken daeghe zij hebben zullen van den stede goede telcken de somme van XII lib.parisis ende ten daeghe als men de Wet vermaken sal soo zullen de Commissen deser stede de maeltijd selve besorghen ende furnieren ten coste van diere, naer de ghelegghenheit van den tide.

XXXII

Item ende soe wanneer dat scepenen ofte de commissen deser voorseide stede behoftich werden van den Raede deser stede, dat men de selve van den Raede, niet meer particulierlic dachvaerden en sal, maer dat men sal luuden telckent als die van noode werdt de clocke daer toe gheordonneert ghenaeempt Mantin ende die gheluudt zijnde sal werden alle de ghuene zijnde van den Raede ghehouden daer te compareeren up de boete van drie ponden parisis, te delene in drien; deen derde den Heere, dander den wroughere ende tderde den aermen deser stede, nemaer ende zullen de selve lieden vanden Raede voort an van tselve compareeren niet meer ghesallariseert werden.

XXXIII

Item dat men van nu voort an, ende alle jaeren omme tvermaeken van den Wethouders ende Vooghden deser stede soe sal men bij den Raede ende Dekenen van den neeringhen deser stede verkiesen XXIII notabele ende onghelasterde persoonen de welcke men sal bij gheschrifte overgeven den Commissarissen gheordonneert totten vermaekene van den voorseide scepenen ende vooghden omme daer uute te maekende ende kiesene de twee voorseide bancken.

XXXIII

Item dat men voort an verbiede ende interdicere alle vercoop van alle waeren zonderlinghe van al tgoet dat up de maerctdaeghen thoofst ter Maerct waert heeft, dat niemant wije hij zij hem en vervordere te coopene ofte up te tot wat plaetsen dat zij dan up de maerct ende ten tijde daer toe gheordonneert ,dit up groote peynen ende amenden van gheld ofte arbitrale pugnition waerbij den ghemeente grootelincx gheinterdiceert werdt.

XXXV

Item dat men van nu voort an late ghebruucken, vrij zijnde ende joysseren, Jan Maroten, filius Coelaerts van der officie bij hem ghecocht ende betaelt totter somme van hondert pond grooten jeghens Anthonis Robbins aengaende tmijnen van den zeevische al soe de selve Anthonis ghebruuct heeft zonder daaraf pacht ofte hueringhe voort an te ghevene ofte bij ghebreke van dien dat men hem zijne voorseide pennighen doe weder hebben.

REKWEST VAN DE TAPIJTSIERS

Copie

Tadvis ende begheerte van de neeringhen van den tappitsiers deser stede boven den articelen van den andere neeringhen der selver stede concernerende grootelincx tghemeente proffijt van den insetenen van diere.

XXXVI. Item dat men van nu voort an houden sal een ofte twee zegheldaeghen de welcke omme als dan alle wettelicke brieven voor scepenen ghepasseert te zeghelene present vier scepenen naer duutwijzen van den kennessen ghenomen zonder eenighen uitkennisse uute te latene de welckce wette brieven men ghehouden sal zijn te zeghelne binnen elcken scependomme emmers binnen eendre maerct naer haerlieder afgaen up uw wettich ende van uutwercken verclaerst te zijne die als dan binnen den selven Kure emmers binnen der voorseide maendt niet ghezeghelt en worden

XXXVII. Item dat de drapiers, lakensnijders ofte drochscheers zullen ghehouden zijn van nu voort anne te maekene cleene laekenen te wetene van XXVIII grooten tot XII grooten elcke elle gheldende tzij XVIII XVI XIII ende daer ontvrent ofte bij ghebreke van dien sal elc coopman tzij poorter ofte ghediede woonende binnen der stede ende ende haere vrijhede ofte int ronde vander Caultsiede vermoghen te vercoopene aller andre manier van cleene laekenen gheldende van XXVIII gr. mede waerts behaudens der stede haer onghelt ende zonder begriip ende preinditie vander voorseide neeringhe. Behaudens nochtans dat al zulcke personen vercoopen zulck cleenen laekenen men ende zullen vermoghen te vercoopen laekenen van hooghere prijse dan aen XXVIII grooten delle up de van

XXXVIII. Item vint tvermaeken van den gouverneurs te wetene de dekenen ende officiers van den neeringhen deser stede zoe zullen alle de afgaende gouverneurs ende dienaers metten vredt van den selve neeringhen elc int zijne vermoghen ter wetwaert te bringhene zeker gheval van ydoine ende notable personen vrij zijd in de selve neeringhen daerof ende van den welcken soe zullen mijnen heeren scepenen ghehouden werden te promoveerne al zulcken personen als hemlieden ghelijeven sal over dat tveen jair inde voorseide neeringhen te dienene zonder eenighe andere tijden afgaende officiers niet ghedient in den selve dienst te stellene behaudens ooc dat zij altijts twee nieuwen zullen moeten promoveerne ende stellene

XXXIX .Item dat de partioniers van den twee watermuelens hemlieden van nu voorts verdraghen zullen te nemene thandvolmeels ten laste van den insetenen niet meer ter proffijte vander aarmen als andersints.

XL. Item dat selve partioniers van nu voorts ghehouden werden in de voorseide muelens te hanghene ofte daer hanghene eene balanche over der insetene graeve tontfaene bij ghewichte ende al soe wel te leverne up dat zij hemlieden niet te veel sallarieren ofte den schamelen mijnen neeringhen dan tbehoort ende bevrempt.

Up deerste article up tadvis ende begheerte bij den neeringhen van tapijtchiers deser stede, overghegheven boven den voors anderen article verclaeren scepenen ende Raedt dat zij wel van advise zijn dat men voort anne up de stedehuis twee zeghel daghen de weke hauden, te wetene diceadachts ende vrijdachts voor de noenent, omme al de alle wettelijcke briefven voor scepenen ghepasseert ghezeghelt te werdene, present vore Scepenen naer het uutwijzen van den kennessen danof ghenomen ende dat binnen twee maenden tijts naer dat de selve

wettelijckheden zijn gheweest up elcken brieve up prijse van xxv presente deel bij den clercken te verborenn dies in ghebreke booden werden, ende anneghaende van den uatkennesse uute te laetene zijn van advise danof te laeten gheschieddende elck als coopere ende vercoopere ees werden ende comeeren zullen.

Up IIe verclaeren scepenen ende Raedt dat van deser poincte ende article van den cleenen laeken ende van den ouden die scepenen ende Raedt zouden daerop moghen doen bij den deken ende officiers van den neeringhen van den wevers ende volders gheaxpelleert es zoet blijkt hemlieden responsen bij hemlieden hier jehens onsen daer scepenen ende Raedt van gheven advise ende zijn te attexteren in reverentie vanden buxzele sullen mijnen ancleedt die daer ins vallen willen oppsten daer te daghe zou hemlieden te vrede wordt.

Up IIIe scepenen ende Raedt verclaeren ende refereren hemlieden up de appostillen bij hemlieden ghestelt up VII article bij den anderen neeringhen danof overghegheven

Up IIIIe ende Ve scepenen ende Raedt verclaeren ende refereren hemlieden up de apostille bij hemlieden ghestelt up XXIXn article bij den anderen neeringhen danof ooc overghegheven.

Actum den achten novembris anno XVc XXXIX

